ISSN 3134-6103

SocioHumanitas

Scientific Journal of Zhetysu University named after I. Zhansugurov

Social Sciences, Humanities and Arts

№3(3)2026

Taldykorgan

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ
МИНИСТЕРСТВО НАУКИ И ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН
MINISTRY OF SCIENCE AND HIGHER EDUCATION OF THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

І. ЖАНСҮГІРОВ атындағы ЖЕТІСУ УНИВЕРСИТЕТІНІҢ

SocioHumanitas

ҒЫЛЫМИ ЖУРНАЛЫ

Әлеуметтік, гуманитарлық ғылымдар және өнер

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ

SocioHumanitas

ЖЕТЫСУСКОГО УНИВЕРСИТЕТА имени И. ЖАНСУГУРОВА

Социальные и гуманитарные науки и искусство

SCIENTIFIC JOURNAL

SocioHumanitas

of ZHETYSU UNIVERSITY named after I. ZHANSUGUROV

Social Sciences, Humanities and Arts

№3(3)

Талдықорған қ., г. Талдыкорган, Taldykorgan
2026

SocioHumanitas
Ғылыми журнал

2026 ж. бері шығарылады
Жылына 4 рет шығады

ISSN 3134-6103

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ

Бас редактор – зан ғылымдарының докторы, профессор **Е.А. Бурибаев**
Бас редактордың орынбасары – философия докторы (PhD) **Т.Б. Килыбаев**
Жауапты хатшы – биология ғылымдарының кандидаты, кауымдастырылған профессор (доцент) **Б.К. Оксикбаев**

Редколлегия мүшелері:
Peter Finke – доктор, профессор (Швейцария)
Rustamjon Urinboyev – философия докторы PhD (Швеция)
Rafael Guzman Tirado – филология ғылымдарының докторы, профессор (Испания)
Юсупова Альфия Шавкетовна – филология ғылымдарының докторы, профессор (Ресей)
Каримов Нарбой Ганиевич – экономика ғылымдарының докторы, профессор (Өзбекстан)
Хамзина Жанна Амангельдиновна – зан ғылымдарының докторы, профессор (Казакстан)
Тайторина Бинур Адамовна – зан ғылымдарының докторы, доцент (Казакстан)
Кулсариева Актолкын – философия ғылымдарының докторы, профессор, ҚР ҰҒА академигі, профессор-зерттеуші (Казакстан)
Байгабатова Назгуль Кажимуратовна – тарих ғылымдарының кандидаты, кауымдастырылған профессор (доцент), ESCAS және тарихшылар Ассоциациясының мүшесі (Казакстан)
Нұрмуханқызы Дания – PhD, кауымдастырылған профессор (доцент) (Казакстан)
Шүкенай Гүлім Төлеуқызы – PhD (Казакстан)

Редакция алқасының мекенжайы: 040009, Талдықорған қ., Жансүгіров көшесі 187А,
І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Ғылыметрия және ғылыми кадрларды даярлау бөлімі, 310 каб.
e-mail: vestnik@zu.edu.kz, **сайт:** https://journal.zhetysu.edu.kz/
e-mail: sociohumanitas@zu.edu.kz, **сайт:** https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh

Жауапты редактор – Дубекова Д.Е.
Компьютерлік калыптаушы – Жепенова Г.М., мұқабаның дизайнері – Айдарбеков Р.А.
Басуға 30.09.2026 ж. кол койылды. Әріп түрі «Korinna.kz, Times New Roman».
Қалыбы 60х84/8. SvetoCopy қағазы. Таралымы 20 дана. Ш.м.б. 10.38.
І. Жансүгіров атындағы ЖУ Оқу-өндірістік цехында шығарылды. Тапсырыс № 00636

Тапсырыс беруші файлынан басылды

© І.Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, 2026
© Оқу-өндірістік цех, 2026

SocioHumanitas
Научный журнал

Издается с 2026 года
Периодичность – 4 раза в год

ISSN 3134-6103

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор – доктор юридических наук, профессор **Е.А. Бурибаев**
Зам. главного редактора – доктор философии (PhD) **Т.Б. Килыбаев**
Ответственный секретарь – кандидат биологических наук, ассоциированный профессор (доцент) **Б.К. Оксикбаев**

Члены редколлегии:
Peter Finke – доктор, профессор (Швейцария)
Rustamjon Urinboyev – доктор философии PhD (Швеция)
Rafael Guzman Tirado – доктор филологических наук, профессор (Испания)
Юсупова Альфия Шавкетовна – доктор филологических наук, профессор (Россия)
Каримов Нарбой Ганиевич – доктор экономических наук, профессор (Узбекистан)
Хамзина Жанна Амангельдиновна – доктор юридических наук, профессор (Казахстан)
Тайторина Бинур Адамовна – доктор юридических наук, доцент (Казахстан)
Кулсариева Актолкын – доктор философских наук, профессор, академик НАН РК, профессор-исследователь» (Казахстан)
Байгабатова Назгуль Кажимуратовна – кандидат исторических наук, ассоциированный профессор (доцент), член ESCAS и ассоциации историков (Казахстан)
Нұрмуханқызы Дания – PhD, ассоциированный профессор (доцент) (Казахстан)
Шүкенай Гүлім Төлеуқызы – PhD (Казахстан)

Адрес редакционной коллегии: 040009, г.Талдыкорган, ул. Жансугурова 187А,
Жетысуский университет им. И. Жансугурова,
Отдел наукометрии и подготовки научных кадров, каб. 310.
e–mail: sociohumanitas@zu.edu.kz, **сайт:** https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh

Ответственный редактор – Дубекова Д.Е.
Компьютерная верстка – Жепенова Г.М., дизайн обложки – Айдарбеков Р.А.
Подписано в печать 30.09.2026 г. Гарнитура «Korinna.kz, Times New Roman».
Формат 60x84/8. Бумага SvetoCopy. Тираж 20 экз. Усл.п.л. 10.38
Отпечатано в Учебно-производственном цехе ЖУ им. И. Жансугурова, Заказ № 00636

Распечатано с файла заказчика

© Жетысуский университет им. И. Жансугурова, 2026
© Учебно-производственный цех, 2026

SocioHumanitas
Scientific journal

Founded in 2026
Published 4 times a year

ISSN 3134-6103

EDITORIAL BOARD
Main Editor – Doctor of Legal Sciences, Professor **Ye. Buribayev**
Deputy main Editor – Doctor of Philosophy (PhD) **T. Kilybaev**
Responsible secretary – Candidate of Biological sciences, Associate Professor **B. Oxikbayev**

Editorial board members:
Peter Finke – Doctor, Professor (Switzerland)
Rustamjon Urinboyev – Doctor of Philosophy (PhD) (Sweden)
Rafael Guzman Tirado – Doctor of Philology, Professor (Spain)
Yusupova Alfiya – Doctor of Philology, Professor (Russia)
Karimov Narboy – Doctor of Economics, Professor (Uzbekistan)
Khamzina Zhanna – Doctor of Law, Professor (Kazakhstan)
Taytorina Binur – Doctor of Law, Associate Professor (Kazakhstan)
Kulsariyeva Aktolkyn – Doctor of Philosophy, Professor, Academician of NAS RK, Research Professor (Kazakhstan)
Baigabatova Nazgul – Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, Member of ESCAS and the Association of Historians (Kazakhstan)
Nurmukhankyzy Daniya – PhD, Associate Professor (Kazakhstan)
Shukenay Gulim – PhD (Kazakhstan)

Postal address: 040009, Taldykorgan, 187A Zhansugurov str.,
Zhetysu university named after I. Zhansugurov,
Department of Scientometry and Training of Scientific Personnel, office 310.
e–mail: sociohumanitas@zu.edu.kz, **website:** https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh

Responsible Editor – D. Dubekova
Desktop publishing – G. Zhepenova, Cover Design – R. Aidarbekov
Signed in print 30.09.2026. Typeface «Korinna.kz, Times New Roman»
Format 60x84/8. Paper SvetoCopy. Circulation 20 copies. Volume 10.38 pr.sh.
Printed in the Training and production Department of the ZhU named after I. Zhansugurov, Order No.00636

Printed from customer file.

© Zhetysu university named after I. Zhansugurov, 2026
© Training and production Department, 2026

МАЗМҰНЫ
СОДЕРЖАНИЕ
CONTENT

Turlykhankyzy K., Khamzina Zh.
THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO WORK AND PUBLIC EXPECTATIONS CONCERNING EMPLOYMENT IN KAZAKHSTAN 6

Wojtczak Daniel
LAND SERVITUDES IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL DEVELOPMENT AND CURRENT LEGAL ISSUES 18

Тайторина Б.А., Алимбетова А.Р.
ОТ ЭТИЧЕСКИХ СТАНДАРТОВ К ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ МЕХАНИЗМЫ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ ТАИЛАНДА И КАЗАХСТАНА 28

Тинистанова С.С.
ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ 38

SRSTI 10.63.01 DOI 10.53355/3134-6103.2026.34.93.001

THE CONSTITUTIONAL RIGHT TO WORK AND PUBLIC EXPECTATIONS CONCERNING EMPLOYMENT IN KAZAKHSTAN

K. Turlykhankyzy[1], *Zh. Khamzina*[2,*]

[1]*Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty*
[2]*Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Republic of Kazakhstan, Taldykorgan*
[*]*e-mail: kuralay_turlykhan@mail.ru, 292803@mail.ru*

Abstract. This article presents a doctrinally oriented sociolegal analysis of the right to work under Article 27 of the 2026 Constitution of the Republic of Kazakhstan. The empirical component consists of a secondary analysis of data from a computer-assisted personal interview survey of adults (n = 2,000; a territorially stratified, nonprobability quota sample) and ten focus groups (n = 78) conducted between the constitutional referendum and the Constitution's effective date. When asked about governmental responsibilities, 1,524 participants (76.2%) selected the job-guarantee option, 907 (45.4%) selected support for unemployed persons, and 657 (32.9%) selected both. For 1,985 respondents, the item required selection of exactly five of ten substantive response options. The analysis therefore reports selection frequencies and response configurations. The focus group data associate employment with predictable income, the ability to plan, and access to employment, training, and occupational mobility. The doctrinal analysis examines Article 27, its systemic relationships with Articles 16, 31, and 96(3), and the legal mechanisms governing access to employment, the classification of personally performed work, protection after job loss, and remedies for rights violations. The institutional continuity framework supplies criteria for evaluating personal scope, procedural accessibility, data transfer, time limits, reason-giving, review, and enforcement. The findings specify indicators for evaluating administrative and judicial implementation.

Keywords: *right to work, employment, unemployment, public expectations, institutional continuity, administrative burden, Constitution of Kazakhstan, sociolegal research.*

Introduction

This study combines doctrinal and sociolegal analysis of the right to work. The doctrinal component identifies the provision's personal scope, directly applicable guarantees, the state's affirmative obligations, limits on governmental discretion, and available remedies. The sociolegal component examines how participants understand employment, earnings, and job loss. Integrating these findings connects the content of the constitutional guarantee to access to the institutions responsible for its implementation.

The 2026 Constitution changed the legal foundation of the right to work. Until July 1, Article 24 of the 1995 Constitution guaranteed freedom of labor. Article 27 of the Constitution, adopted by republican referendum on March 15 and effective July 1, 2026, recognizes every person's right to work and freely to choose an occupation and profession [1]. Article 27 also specifies exceptions to the prohibition of forced labor and guarantees safe and hygienic working conditions, remuneration without discrimination, social protection in accordance with law, rights concerning individual and collective labor disputes, rest, limits on working hours, days off, and paid leave. Taken together, these provisions establish a comprehensive constitutional guarantee. Article 27 operates within a system of interrelated constitutional provisions. Article 16 establishes equality before the law and the courts and prohibits discrimination on an open-ended list of grounds. Article 31 guarantees a minimum wage and identifies the grounds for social security. Articles 5, 12, and 15 establish the Constitution's direct effect, judicial protection, and the role of human rights in determining the content and application of law. Article 96 preserves the legal force of prior normative resolutions of the Constitutional Council and the Constitutional Court to the extent that they remain consistent with the new Constitution. That condition determines the continuing applicability of earlier legal positions. A nationwide survey and ten focus groups were conducted in April and May 2026 as part of a project on political consciousness and values. The responses indicate which employment-related governmental duties the participants prioritized. Because the fieldwork occurred between the referendum and the Constitution's effective date, it

captures public expectations during the constitutional transition. The principal research question asks how Article 27 is implemented through institutions governing access to employment, the legal classification of personally performed work, protection after job loss, and remedies for rights violations. The empirical component measures the frequency with which the achieved quota sample selected job guarantees and support for unemployed persons as governmental duties and identifies employment-related meanings in the focus group data. The article evaluates the implementation of Article 27 across four interinstitutional transitions and integrates evidence on public expectations with doctrinal findings. Its institutional continuity criteria address access to employment, legal employment status, protection after job loss, and effective remedies.

Normative Content of the Right to Work and Analytical Framework

Normative Content of Article 27

Article 6 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights defines the right to work as the opportunity to earn a living through work that a person freely chooses or accepts. State measures include vocational guidance and training and policies designed to achieve full and productive employment. General Comment No. 18 of the United Nations Committee on Economic, Social and Cultural Rights construes the right as an opportunity to work and identifies the requirements of availability, accessibility, acceptability, and quality. The right under Article 6 protects the opportunity to work, while access to a particular position remains governed by separate legal rules and procedures. ILO Convention No. 122 connects productive employment to freedom of choice and the nondiscriminatory use of a person's capabilities [3–5].

International law imposes obligations subject to different implementation timelines. Nondiscrimination, freedom of choice, procedural legality, and access to a remedy are immediately applicable legal requirements. General Comment No. 20 and ILO Convention No. 111 elaborate the equality standard by addressing formal and practical restrictions on access to employment [6, 7]. Achieving full and productive employment requires public policy, institutions, and resources [10]. Article 27's recognition of every person's right to work operates as both an individual guarantee and a constitutional basis for legal evaluation of state employment policy.

Article 27 contains four interrelated groups of guarantees. Paragraph 1 establishes the right to work, freedom of occupational choice, and an exhaustive list of constitutional grounds on which forced labor is permissible. Paragraph 2 guarantees occupational safety and hygiene, remuneration without discrimination, and social protection in accordance with law. Paragraph 3 recognizes the right to individual and collective labor disputes resolved through procedures prescribed by law. Paragraph 4 guarantees rest through limits on working hours, weekends and public holidays, and paid leave. General Comment No. 23 elaborates the content of just and favorable conditions of work, including fair remuneration, safety, rest, and equal treatment [8, paras. 6-15, 23-35]. Collectively, these elements constitute a constitutional standard implemented through several fields of law and multiple procedures.

A systemic interpretation clarifies Article 27's social protection guarantee through its relationship with other constitutional guarantees. Article 31 guarantees a minimum wage and pensions and provides social security on the grounds of age, illness, disability, loss of a breadwinner, and other circumstances prescribed by law. The international standard under Article 9 of the Covenant includes access to cash and in-kind benefits when unemployment results in lost employment income. Its criteria include coverage, accessibility, adequacy, nondiscrimination, and remedies [9, paras. 2, 16, 22, 23, 59-78]. Article 16 requires scrutiny of direct and indirect inequality and of the justification for distinctions in personal scope [6, paras. 8-13]. Article 12 guarantees judicial protection, Article 15 gives rights a determinative role in the content and application of existing law, and Article 96(3) provides conditional continuity for normative resolutions issued by the bodies responsible for constitutional review.

The Labor Code gives effect to equality and nondiscrimination, regulates working conditions and remuneration, identifies the indicia of an employment relationship, and governs working hours, rest, and dispute resolution [2]. The Social Code regulates employment services,

the legal status of jobseekers and unemployed persons, criteria for suitable work, vocational guidance, and social insurance payments after job loss [2].

Labor-Market Transitions, Effective Coverage, and Access to Rights

Legal analysis of labor-market transitions requires attention to whether formal rights translate into actual access and whether personally performed work is correctly classified across contractual forms [11]. ILO Recommendation No. 198 supplements this approach with criteria for identifying the existence of an employment relationship and measures to prevent concealment of that relationship [12, paras. 9-13].

The transitional labor markets framework analyzes changes in an individual's position associated with education, employment, unemployment, caregiving, and reentry into the labor market. It evaluates the distribution of risks and the preservation of individual opportunities [13]. The 2019 Recommendation of the Council of the European Union distinguishes formal coverage, effective coverage, adequacy, and transparency of social protection for workers and self-employed persons, including the preservation and portability of entitlements during status transitions [14].

The practical realization of a formally available right depends on information-seeking costs, psychological costs, and procedural requirements. Administrative burdens are distributed unevenly and affect access to public services [15]. Research on non-take-up identifies individual, administrative, and contextual reasons why eligible persons do not use benefits and services [16]. The legal mobilization literature traces a sequence that begins with awareness of a legal rule, continues through claim assertion, and concludes with the attainment of relief [17]. For economic and social rights, justiciability encompasses both the admissibility of a claim and the institutional capacity of a court to determine a violation and secure enforcement.

Kazakhstani scholarship addresses activation policies for unemployed persons, the legal classification of nonstandard employment, and pretrial and judicial proceedings in individual labor disputes [18–20]. This cross-sectoral analysis applies the criteria developed in that literature to the activation of unemployed persons, the classification of personally performed work, and the accessibility of remedial procedures.

Institutional Continuity as an Analytical Framework

As used here, institutional continuity denotes the coherence of four sequences: access to employment opportunities; correct legal classification of personally performed work; support and return to employment after job loss; and dispute resolution followed by effective relief. These sequences are coherent when information follows the individual, legal status is preserved, payment is timely, and an effective remedy remains available across institutional interactions.

The institutional continuity criteria derive from the literature on transitional labor markets, effective coverage, administrative burden, and legal mobilization. They capture changes in an individual's position, effective access to programs, procedural costs, and progression from legal recognition through claim assertion to enforcement. For each interinstitutional interaction, the analysis considers personal scope, initiation of the procedure, data transfer, time limits, reason-giving, review, and enforcement.

Empirically testable indicators of discontinuity include failure to issue a decision or payment after an eligible person registers, erroneous classification of work performed in fact, obstruction of review by inconsistent time limits, and failure to enforce a decision. Evaluating these indicators requires individual-level administrative data, court files, and enforcement records.

Logic of Sociolegal Integration

The survey, focus groups, and doctrinal analysis support distinct inferences. Survey data establish selection frequencies, focus group data identify contextual meanings, and doctrinal analysis determines the content of existing legal duties. The integration relates each empirical finding to a specific legal institution and to the data required for its evaluation. The integration matrix first maps the survey's formulations of governmental duties onto the themes of employment predictability, income adequacy, and access to work. It then maps those themes onto institutions governing employment access, employment status, protection after job loss, and remedies for rights violations.

Materials and methods

Research Design

The study uses a sequential, doctrinally oriented sociolegal design. It integrates secondary analysis of a nationwide survey and focus groups with doctrinal analysis of official primary legal sources current through July 28, 2026. Table 1 identifies the corpus, procedure, analytical function, and level of interpretation for each source. The field data were collected after the March 15 referendum and before the new Constitution took effect on July 1, 2026. They therefore capture public expectations during that period.

Table 1 – Sources, Analytical Functions, and Levels of Interpretation

Source	Corpus and Procedure	Analytical Function	Level of Interpretation
Nationwide survey	CAPI, n = 2,000, April-May 2026; individual-level records	Describe the selection frequencies and joint configuration of the two employment-related options	Characteristics of the achieved nonprobability quota sample
Focus groups	Ten groups, n = 78, April 1-May 1, 2026; secondary analysis	Identify meanings attributed to predictability, income, and professional development	Interpretive themes in the analyzed excerpts
Normative sources	The 1995 and 2026 Constitutions, international instruments, codes, and judicial decisions	Determine the content, temporal status, and cross-sectoral relationships of legal rules	Legal content as of the cutoff date

Nationwide CAPI Survey

A computer-assisted personal interview survey of 2,000 adults was administered in Russian and Kazakh. The territorial sampling design covered 17 regions and three cities of republican significance. Quotas were set by sex, age, ethnicity, and type of settlement. Participants were recruited in public and other high-traffic locations and through social and professional contacts. Because the study used territorially stratified nonprobability quota sampling, the results are reported as unweighted counts and percentages.

The analysis examines Question 20: “In your view, what obligations should the Government bear toward the citizens of Kazakhstan?” Respondents could select up to five of ten substantive options or choose “Difficult to answer.” In the dataset, 1,985 respondents selected exactly five substantive options, and 15 selected “Difficult to answer.” Accordingly, for 1,985 respondents, the item operated as a fixed choice of five of the ten substantive options.

For each respondent, the analysis created two binary indicators: selection of “Guarantee a job for everyone who wants to work” and selection of “Ensure an adequate standard of living for unemployed persons.” Cross-tabulating the indicators yields four descriptive response configurations within the fixed-choice format. A value of zero means that the respondent did not include the option among the five selections.

Focus Groups

Ten in-person focus group discussions included 78 participants from five macroregions, with two groups per macroregion. The southern macroregion included a rural Kazakh-language group, FGD-1 (n = 8), and an urban Kazakh-language group, FGD-2 (n = 8). The central macroregion included a rural Russian-language group, FGD-3 (n = 8), and an urban Russian-language group, FGD-4 (n = 8). The northern macroregion included a rural Russian-language group, FGD-5 (n = 8), and an urban Russian-language group, FGD-6 (n = 8). The western macroregion included an urban Russian-language group, FGD-7 (n = 8), and a rural Russian-language group, FGD-8 (n = 7). The eastern macroregion included a rural Kazakh-language group,

FGD-9 (n = 7), and an urban Russian-language group, FGD-10 (n = 8). Participants included farmers, manual workers, self-employed persons, employees, entrepreneurs, public servants, students, retirees, and unemployed persons, with the composition varying by group. Discussions lasted 40-90 minutes. Purposive recruitment considered age and socioeconomic status.

The discussion guide addressed political culture and values. Employment emerged during open-ended discussions of well-being, social problems, and life plans. The analysis used the original Russian materials for the Russian-language groups. For FGD-1, FGD-2, and FGD-9, it relied on Russian translations available in the research database that had been prepared without a separate translation protocol. Findings from the Kazakh-language groups are therefore reported as thematic classifications and analytical paraphrases.

An initial keyword search of 952 entries in the "Response" field identified 109 candidate passages from 56 participants across all ten groups. Each passage was reviewed together with the corresponding question and the participant's complete response. The final thematic corpus included 30 excerpts from 24 participants. A passage qualified for inclusion if it directly concerned the opportunity to work or employment, provided sufficient context for interpretation, and was substantively independent.

The coding framework included three themes: PREDICTABILITY, defined as regular employment and the ability to plan; INCOME, defined as the adequacy of wages or earnings; and ACCESS/TRAJECTORY, defined as access to work, qualifications, training, and occupational mobility, including opportunities for young people. Excerpts could receive multiple codes, and the analysis considered both positive and negative cases. One researcher coded the excerpts and prepared illustrative thematic examples.

Doctrinal Legal Analysis

The doctrinal legal analysis reconstructs the transition from the formulation in the 1995 Constitution to Article 27 of the 2026 Constitution, identifies the core international standards, examines all four paragraphs of Article 27, and traces the statutory and judicial implementation of the selected transitions. It distinguishes lex lata from provisions with deferred effective dates, interpretive conclusions, and de lege ferenda proposals. The analysis pairs criteria for evaluating institutional operation with the corresponding administrative, judicial, and enforcement data.

The legal cutoff date is July 28, 2026. The analysis relies on the versions of the Constitution, the Labor Code, the Social Code, and judicial decisions in force on that date. Provisions with deferred effective dates are identified separately and excluded from conclusions concerning lex lata.

Results and discussion

Selection of Job-Guarantee and Unemployment-Support Options

In Question 20, 1,524 of 2,000 participants (76.2%) selected the job-guarantee option. The option concerning an adequate standard of living for unemployed persons was selected by 907 participants (45.4%), and 657 participants (32.9%) selected both options. Table 2 reports the distribution of all response options, and Table 3 cross-tabulates the two employment-related options.

Table 2 – Complete Distribution of Responses to Question 20

Option	n	%
Guarantee a job for everyone who wants to work	1,524	76.2
Keep prices under control	1,507	75.4
Ensure that the health-care system operates properly	1,481	74.1
Ensure a decent standard of living for retirees	1,363	68.2
Ensure an adequate standard of living for unemployed persons	907	45.4
Protect the environment	880	44.0
Help reduce the income gap between the poor and the rich	769	38.5
Guarantee public safety measures	717	35.9
Ensure the conditions necessary for equal political rights	444	22.2
Form and promote democratic values in society	333	16.7
Difficult to answer	15	0.8

Table 3 – Joint Selection of Two Governmental Duties, n = 2,000

	n	%
Job guarantee and support for unemployed persons	657	32.9
Job guarantee only	867	43.4
Support for unemployed persons only	250	12.5
Neither option	226	11.3
Total	2,000	100.0

Interpretation of the Survey Wording

Within the questionnaire, the option "Guarantee a job for everyone who wants to work" may capture expectations concerning direct provision of a position, full-employment policy, access to vacancies, and the state's general responsibility for economic conditions. The 76.2% figure is a selection frequency within the five-option response structure.

The wording concerning an adequate standard of living for unemployed persons may encompass cash benefits, job-search assistance, training, and a general guarantee of adequate income. The 45.4% figure is likewise a selection frequency within the five-option response structure.

Social Meanings of Employment

Focus group participants associated predictable employment with regular earnings and the ability to plan. In the rural western group, a participant described intermittent earnings from taxi work and event-based work as unstable and associated regular employment and wages with the ability to plan (FGD-8, P6, Question 11). In the urban northern group, participants treated changes of workplace and movement across several occupations as acceptable forms of labor-market adaptation (FGD-6, P1, Question 4). These accounts identify regular income and occupational mobility as relevant considerations when labor-market conditions change.

Participants linked income adequacy to the conditions of an acceptable life. In the urban southern group, those conditions included employment and a decent wage (FGD-2, P5, Question 10; Russian-language version in the database). Across other groups, participants discussed earnings in relation to prices, credit obligations, and housing costs. They evaluated employment quality in terms of purchasing power and timely payment.

Access to employment and professional development encompassed job placement, opportunities to use qualifications, training, and occupational mobility. In the urban southern group, participants discussed employment opportunities for young people in relation to low wages and plans to work abroad (FGD-2, P6, Question 10; Russian-language version in the database). Across the analyzed excerpts, participants also associated an acceptable life with timely wages, education, and the ability to adapt. Table 4 maps the three themes onto the corresponding institutional transitions.

Table 4 – Focus Group Themes and Their Relationship to Institutional Transitions

Theme	Illustrative sources	Social meaning	Related transition
Predictability	FGD-7, 8, 10; FGD-6, 9	Regular employment and income enable planning; occupational change broadens employment opportunities	Access to employment; protection after job loss
Income adequacy	FGD-2, 3, 5, 6, 7, 8, 9	Work is evaluated together with purchasing power and timely payment	Legal employment status; protection after job loss
Access and professional development	FGD-1, 2, 3, 6, 9, 10	The ability to obtain employment, use qualifications, pursue training, and change jobs	Access to employment

Institutional Transitions in the Realization of the Right to Work and Protection After Job Loss

Relationship Between Social Expectations and Legal Institutions

The doctrinal analysis examines four sequences: access to employment, classification of personally performed work, protection after job loss, and remedies for rights violations.

The doctrinal analysis relates the phrase “guarantee a job” to policies of full and productive employment, accessible and nondiscriminatory procedures for job search and training, freedom of choice, protection prescribed by law, and an effective legal remedy. These elements are grounded in Article 6 of the Covenant, General Comment No. 18, and ILO Conventions Nos. 111 and 122 [3, 4, 7]. Appointment to a particular position remains subject to the applicable selection procedures and the terms of the employment relationship.

The phrase “every person” requires independent scrutiny of the personal scope of sector-specific procedures under Article 16 of the Constitution. Constitutional review of distinctions among citizens, kandas, foreign nationals permanently residing in Kazakhstan, and other persons requires consideration of the regulation's purpose, the nature of the service, the distinction's direct and indirect consequences, and the proportionality of the restriction [6, 7]. Article 27's qualification that social protection is “in accordance with law” must be read together with the requirements of equality and judicial protection.

Four Institutional Transitions

The transition from an intent to work to actual access to employment opportunities is governed by Social Code provisions concerning the electronic labor exchange, registration, placement services, vocational guidance, training, and criteria for suitable work [2]. The relevant legal criteria include equal personal access, clear standards, timely information, and review. Implementation may be evaluated through application and vacancy-referral counts, grounds for denial, processing times, participation in training, and subsequent employment.

The transition from personally performed work to correct legal status is governed by Article 26(1-1) of the Labor Code, which prohibits the use of a civil-law contract when at least one indicium of an employment relationship listed in Article 27 of the Code is present. Article 33 governs the actual commencement of work [2]. ILO Recommendation No. 198 directs decisionmakers to give priority to the facts concerning the performance of work and remuneration when determining whether an employment relationship exists [12, paras. 9-13]. The analysis examines identification of the employment relationship, allocation of the burden of proof, the consequences of reclassification, and access to the associated guarantees.

The transition from job loss to protection and return to employment is grounded in Articles 113-114 of the Social Code, which link social insurance payments to recognized status and applicable insurance conditions [2]. The international right to social security includes protection against lost employment income caused by unemployment and requires accessible procedures for determining and reviewing entitlement [9, paras. 2, 16, 22, 23, 59-78]. Effective coverage depends on timely registration, clear rules, information exchange, receipt of payment, and coordination with training and placement services. Information, psychological, and procedural costs affect actual use of the program [15, 16].

The transition from a rights violation to effective relief is governed by Articles 159-161 of the Labor Code and the Supreme Court's Normative Resolution No. 1 of November 28, 2024. Kazakhstani scholarship also describes the sequence of proceedings before a conciliation commission and a court [2, 20]. The Constitutional Court's Normative Resolution No. 81-NP of June 8, 2026, addresses the one-year limitation period for wage claims and claims for other mandatory payments, including overtime compensation. The Court held that a continuing, unfulfilled employer obligation may be enforced within the general three-year limitation period [2]. Normative Resolution No. 88-NP of June 12, 2026, addresses the filing period for reinstatement disputes brought by persons entitled to proceed directly in court and the review of civil cases based on new or newly discovered circumstances [2]. These authorities define the legal parameters of the transition. Its duration, cost, outcome, and enforcement may be evaluated through judicial and enforcement data.

Institutional Continuity Criteria

Each transition is evaluated against personal scope, notice to the individual, required information and actions, interinstitutional data exchange, proportionate time limits, a statement of reasons, availability of review, and enforcement of the result. Existing law specifies some of these criteria for registration, suitable work, written decisions of conciliation commissions, and immediate enforcement of reinstatement. The article proposes, de lege ferenda, a unified interagency procedure and a once-only data-submission rule. Table 5 identifies the principal legal sources, observable indicators, and data required to evaluate the four transitions.

Table 5 – Institutional Continuity as a Research Agenda for Law in Action

Transition	Legal interest and principal sources	Observable indicators	Data required for assessment
Access to employment opportunities	Equal access; Constitution [1]; ILO Convention No. 111 [6]; Social Code [2]	Applications, processing times, vacancies, denials, training, and reemployment	Administrative data from employment services
Legal classification of personally performed work	Application of labor guarantees; Labor Code [2]; ILO Recommendation No. 198 [12]	Reclassification, proof, amounts due, and guarantees	Labor inspectorate records and court files
Protection and return after job loss	Income and return; Social Code [2]; Constitution [1]; General Comment No. 19 [9]	Registration, entitlement determinations, non-take-up, processing times, and coordination with active measures	Individual-level data on registration, payments, and subsequent employment
Effective relief after a rights violation	Judicial protection; Constitution [1]; Labor Code [2]; judicial decisions [2]; Tassybayeva and Amangeldy [20]	Claim filing, duration, cost, outcome, and enforcement	Judicial and enforcement statistics

Integrated Display of Empirical and Doctrinal Findings

Table 6 maps public expectations and focus group meanings onto the relevant legal institutions and identifies the evidentiary basis for each inference.

Table 6 – Integration of Social Meanings and Legal Institutions

Social expectation	Focus group meaning	Related legal institution	Basis for inference
Job guarantee	Access, regularity, and capacity to plan	Employment services, vacancies, guidance, and training	Selection frequency in the achieved sample
Support for unemployed persons	Preservation of income and social status	Registration and social insurance payments after job loss	Thematic meaning of income preservation
Correct status for personally performed work	Intermittent earnings are associated with employment instability	Classification of the employment relationship and actual commencement of work	Legal assessment of the indicia of an employment relationship

Social expectation	Focus group meaning	Related legal institution	Basis for inference
Effective remedies	Doctrinal analysis establishes the relationship to judicial protection	Conciliation commissions, courts, and enforcement authorities	Criteria for analyzing court proceedings and enforcement

Discussion

Among respondents, 657 (32.9%) selected both the job-guarantee option and the option concerning support for unemployed persons. The other configurations were job guarantee only, 867 participants (43.4%); support for unemployed persons only, 250 (12.5%); and neither option, 226 (11.3%). These configurations distinguish the separate and joint selection of access to employment and support after job loss within the survey's five-option format.

The focus group data provide criteria for evaluating employment. Participants in FGD-8 associated regular work and wages with the ability to plan. Participants in FGD-6 viewed occupational change as a form of adaptation. Participants in FGD-2 discussed youth employment in connection with wages and migration plans. These accounts inform legal analysis of access to work, classification of personally performed work, and income preservation.

The integration matrix associates a job guarantee with employment services, vacancies, vocational guidance, and training. It associates support for unemployed persons with registration and social insurance payments after job loss. The legal classification of personally performed work concerns the indicia of an employment relationship and the actual commencement of work. Effective relief involves proceedings before conciliation commissions and courts, followed by enforcement of the resulting decisions.

Organizing the analysis into four sequences distinguishes the relevant legal tasks. Employment policy is evaluated through access to vacancies and training; social insurance administration through registration and transfer of funds; classification of the relationship through the indicia of personally performed work; and judicial protection through filing periods, outcomes, and enforcement.

Evaluating social insurance administration requires data on registration, entitlement decisions, transfer of funds, and subsequent employment. Evaluating judicial protection requires data on filing periods, the duration and cost of proceedings, outcomes, and enforcement. Linked individual-level administrative records and court files permit each indicator to be tested.

The express recognition of the right to work in Article 27 supplies a constitutional basis for evaluating access to employment, social security, and judicial protection. Specific parameters for that evaluation include personal scope, time limits, reason-giving, review, and enforcement.

Conclusion

Article 27 operates through four sequences: access to employment opportunities, classification of personally performed work, protection after job loss, and remedies for rights violations. Legal analysis of these sequences must also account for equality under Article 16, social security under Article 31, judicial protection, and the continued legal force of normative resolutions under Article 96(3).

Within the achieved quota sample, 1,524 participants (76.2%) included the job-guarantee option among their five selections. Support for unemployed persons was selected by 907 participants (45.4%), and 657 participants (32.9%) selected both options. These descriptive results distinguish the separate and joint selection of the two governmental duties.

Focus group participants evaluated employment in terms of income regularity, the ability to plan, the use of qualifications, training, and occupational mobility. These themes supply empirical criteria for evaluating employment institutions and protection after job loss.

The institutional continuity framework evaluates personal scope, initiation of procedures, data transfer, time limits, reason-giving, review, and enforcement. Empirical testing requires individual-level administrative records on registration and payments, court files, and enforcement records.

Funding information

This research was funded by the Science Committee of the Ministry of Science and Higher Education of the Republic of Kazakhstan under Grant No. AP25793729, “Reformation and Renovation: Strategies for the Development of the Labor Code of the Republic of Kazakhstan”, and Grant No. BR24993269, “Evolution and Transformation of the Value Orientations of Kazakhstani Society During Independence”. The empirical component was funded under BR24993269. The constitutional and labor law analyses were funded under AP25793729.

REFERENCES:

1 Constitution of the Republic of Kazakhstan. Constitution adopted on 30 August 1995, as amended and in force until 1 July 2026; Constitution adopted by republican referendum on 15 March 2026 and effective from 1 July 2026. Official Legal Information System Adilet. https://adilet.zan.kz/rus/docs/K950001000_; https://adilet.zan.kz/rus/docs/K2600000000 (accessed 28 July 2026).

2 Labor Code of the Republic of Kazakhstan, Code No. 414-V ZRK of 23 November 2015; Social Code of the Republic of Kazakhstan, Code No. 224-VII ZRK of 20 April 2023; Supreme Court Normative Resolution No. 1 of 28 November 2024; Constitutional Court Normative Resolutions No. 81-NP of 8 June 2026 and No. 88-NP of 12 June 2026. Official Legal Information System Adilet (accessed 28 July 2026).

3 Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2006). General Comment No. 18: The right to work (Article 6 of the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights), E/C.12/GC/18. https://tbinternet.ohchr.org/

4 International Labour Organization. (1964). Employment Policy Convention, 1964 (No. 122). NORMLEX. https://normlex.ilo.org/

5 United Nations General Assembly. (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 993 UNTS 3. https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights

6 Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2009). General Comment No. 20: Non-discrimination in economic, social and cultural rights, E/C.12/GC/20. https://tbinternet.ohchr.org/

7 International Labour Organization. (1958). Discrimination (Employment and Occupation) Convention, 1958 (No. 111). NORMLEX. https://normlex.ilo.org/

8 Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2016). General Comment No. 23: The right to just and favourable conditions of work, E/C.12/GC/23. https://tbinternet.ohchr.org/

9 Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2008). General Comment No. 19: The right to social security, E/C.12/GC/19. https://tbinternet.ohchr.org/

10 Mundlak G. (2007). The right to work: Linking human rights and employment policy // International Labour Review. Vol. 146, no. 3–4. P. 189–215. DOI: https://doi.org/10.1111/j.1564-913X.2007.00013.x

11 Davidov G. (2016). A purposive approach to labour law. Oxford University Press.

12 International Labour Organization. (2006). Employment Relationship Recommendation, 2006 (No. 198). NORMLEX. https://normlex.ilo.org/

13 Schmid G. (2015). Sharing risks of labour market transitions: Towards a system of employment insurance // British Journal of Industrial Relations. Vol. 53, no. 1. P. 70–93. DOI: https://doi.org/10.1111/bjir.12041

14 Council of the European Union. (2019). Council Recommendation of 8 November 2019 on access to social protection for workers and the self-employed (2019/C 387/01); Treaty on the Functioning of the European Union, Article 288. https://eur-lex.europa.eu/

15 Halling A., Bækgaard M. (2024). Administrative burden in citizen–state interactions: A systematic literature review // Journal of Public Administration Research and Theory. Vol. 34, no. 2. P. 180–195. DOI: https://doi.org/10.1093/jopart/muad023

16 Janssens J., Van Mechelen N. (2022). To take or not to take? An overview of the factors contributing to the non-take-up of public provisions // European Journal of Social Security. Vol. 24, no. 2. P. 95–116. DOI: https://doi.org/10.1177/13882627221106800

17 McCann M.W. (1994). Rights at work: Pay equity reform and the politics of legal mobilization. University of Chicago Press.

18 Mustafina A.S., Sattar A.A. (2025). Increasing the economic activity of unemployed: Activation policy and motivational strategies // Gumilyov Journal of Sociology. Vol. 151, no. 2. P. 114–132. DOI: https://doi.org/10.32523/3080-1702-2025-151-2-114-132

19 Nurgaliyeva Y.N., Baimakhanova A.S., Makrushin A.O. (2026). Legal regulation of non-standard forms of employment in Kazakhstan in the context of digitalization // Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan. Vol. 81, no. 2. P. 119–132. DOI: https://doi.org/10.52026/2788-5291_2026_81_2_119

20 Tassybayeva S.K., Amangeldy A. (2024). Procedure for consideration of individual labor disputes // Bulletin of the Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan. No. 1(76). DOI: https://doi.org/10.52026/2788-5291_2024_76_1_130

ҚАЗАҚСТАН КОНСТИТУЦИЯСЫНДАҒЫ ЕҢБЕК ЕТУ ҚҰҚЫҒЫНЫҢ МАЗМҰНЫ ЖӘНЕ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУҒА ҚАТЫСТЫ ҚОҒАМДЫҚ КҮТУЛЕР

Турлыханкызы К.[1], Хамзина Ж.А.[2,]*

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.
[*]e-mail: kuralay_turlykhan@mail.ru, 292803@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасының 2026 жылғы Конституциясының 27-бабында бекітілген еңбек ету құқығына доктриналық бағдарланған әлеуметтік-құқықтық талдау жасалды. Эмпирикалық материал конституциялық референдумнан кейін және Конституция күшіне енгенге дейін өткізілген ересек тұрғындар арасындағы CAPI-сауалнаманың қайталама талдауын (n = 2 000; аумақтық стратификацияланған кездейсоқ емес квоталық іріктеу) және он фокус-топтың материалдарын (n = 78) қамтиды. Үкіметтің міндеттері туралы сұрақта 1 524 қатысушы (76,2%) жұмысқа кепілдік беруді, 907 қатысушы (45,4%) жұмыссыздарды қолдауды, 657 қатысушы (32,9%) екі позицияны да таңдады. 1 985 қатысушы үшін сұрақ мазмұндық он нұсқаның ішінен бесеуін белгілеу нысанында қойылды; талдау жауаптардың жиілігі мен конфигурацияларын пайдаланады. Фокус-топ материалдары жұмыспен қамтудың кірістің болжамдылығымен, жоспарлау мүмкіндігімен, жұмысқа, оқуға және кәсіби ұтқырлыққа қолжетімділікпен байланысын көрсетті. Нормативтік талдау 27-бапты, оның 16, 31 және 96(3)-баптармен жүйелік байланыстарын, сондай-ақ жұмыспен қамтуға қолжетімділік, жеке еңбекті құқықтық саралау, жұмыстан айырылғаннан кейінгі қорғау және бұзылған құқықты қалпына келтіру тетіктерін қамтиды. «Институционалдық сабақтастық» субъектілік қамтуды, рәсімге қолжетімділікті, деректерді беруді, мерзімдерді, шешімді негіздеуді, шағымдануды және орындауды бағалау үшін қолданылады. Нәтижелер әкімшілік және сот институттарының қызметін талдаудың нақты көрсеткіштерін айқындайды.

Кілт сөздер: *еңбек ету құқығы, жұмыспен қамту, жұмыссыздық, қоғамдық күтулер, институционалдық сабақтастық, әкімшілік ауыртпалық, Қазақстан Конституциясы, әлеуметтік-құқықтық зерттеу.*

КОНСТИТУЦИОННОЕ СОДЕРЖАНИЕ ПРАВА НА ТРУД И ОБЩЕСТВЕННЫЕ ОЖИДАНИЯ ЗАНЯТОСТИ

Турлыханкызы К.[1], Хамзина Ж.А.[2,]*

[1]Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, г. Алматы
[2]Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Республика Казахстан, г. Талдыкорган
[*]e-mail: kuralay_turlykhan@mail.ru, 292803@mail.ru

Аннотация. Статья содержит доктринально ориентированный социо-юридический анализ права на труд, закреплённого в статье 27 Конституции Республики Казахстан 2026 года. Материал включает вторичный анализ CAPI-опроса взрослых (n = 2 000; территориально стратифицированная неслучайная квотная выборка) и десяти фокус-групп (n = 78), проведённых между референдумом и вступлением Конституции в силу. В вопросе об обязанностях Правительства гарантирование работы выбрали 1 524 участника (76,2%), поддержку безработных выбрали 907 (45,4%), обе позиции выбрали 657 (32,9%). У 1 985 участников вопрос фактически имел формат фиксированного выбора пяти из десяти содержательных вариантов; анализ использует частоты и конфигурации ответов. Материалы фокус-групп показывают связь занятости с предсказуемостью дохода, возможностью планирования и доступом к работе, обучению и профессиональной мобильности. Нормативный анализ охватывает статью 27, её системные связи со статьями 16, 31 и 96(3), а также правовые механизмы доступа к занятости, квалификации личного труда, защиты после потери работы и восстановления нарушенного права. «Институциональная непрерывность» используется для оценки субъектного охвата, доступа к процедуре, передачи данных, сроков, мотивировки, обжалования и исполнения. Результаты определяют конкретные показатели для анализа работы административных и судебных институтов.

Ключевые слова: *право на труд, занятость, безработица, общественные ожидания, институциональная непрерывность, административное бремя, Конституция Казахстана, социо-юридическое исследование.*

Information about author:

Turlykhankyzy Kuralay – PhD, Abai Kazakh National Pedagogical university (Kazakhstan, Almaty, e-mail: kuralay_turlykhan@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1075-6891).

Khamzina Zhanna* – Doctor of Law, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: e-mail: 292803@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0913-2002).

Автор туралы мәлімет:

Турлыханкызы Куралай – PhD, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ.**,** e-mail**:** kuralay_turlykhan@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1075-6891).

Хамзина Жанна Амангельдиновна* – заң ғылымдарының докторы, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: 292803@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0913-2002).

Сведения об авторе:

Турлыханкызы Куралай – PhD, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, г. Алматы, e-mail: kuralay_turlykhan@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-1075-6891).

Хамзина Жанна Амангельдиновна* – доктор юридических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: 292803@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0913-2002).

SRSTI 10.55.41 DOI 10.53355/3134-6103.2026.74.48.002

LAND SERVITUDES IN KAZAKHSTAN: HISTORICAL DEVELOPMENT AND CURRENT LEGAL ISSUES

Daniel Wojtczak

Katowice Business University, Poland, Katowice
e-mail: daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl

Abstract. This article examines the formation and contemporary operation of land servitudes in Kazakhstan through a historical and legal lens. Its purpose is to trace the continuity between practices of spatial access in traditional land use and the establishment of servitude as an autonomous legal institution after independence, and to identify weaknesses in the current framework. The study applies historical-legal, doctrinal, comparative and systemic methods. The source base comprises twelve legislative or law-application instruments and eight academic studies. The analysis distinguishes four stages: functional antecedents in customary land use, the Soviet period under exclusive state ownership of land, reconstruction of the servitude mechanism between 1995 and 2001 and codification coupled with digital registration since 2003. The findings reveal persistent difficulties in the coordination of land and civil-law terminology, the required content of private-servitude agreements, calculation of consideration and losses, procedural safeguards for public servitudes, application of necessity and least-burden criteria, and cadastral representation of spatial boundaries. The article conceptualises a servitude as a single legal-spatial object combining its legal basis with a geometrically defined part of a land parcel. It recommends statutory mandatory terms for agreements, a unified necessity and proportionality test, a national compensation methodology, and compulsory geospatial registration of servitudes in the Unified State Real Estate Cadastre. These measures can enhance legal certainty, protect landowners and improve infrastructure planning.

Keywords: *land servitude, private servitude, public servitude, land parcel, property right, legal cadastre, digital registration, compensation.*

Introduction

Ownership or land-use rights enable their holder to possess, use and dispose of a land parcel within the limits established by law. The parcel's location and access to infrastructure may nevertheless make the effective exercise of those rights dependent on limited use of a neighbouring parcel. Typical examples include access to a public road or water source and the installation of electricity, telecommunications or gas lines. A servitude addresses this conflict while preserving title to the burdened parcel. It authorises defined use of another person's land for a specified purpose, within a delineated area and for an identified period.

A servitude reconciles proprietary autonomy with the needs of a neighbouring owner, an infrastructure operator or the wider public. The owner of the burdened parcel retains the underlying right, while the beneficiary acts within the limits fixed by agreement, administrative act or judgment. Legitimacy therefore depends on genuine necessity, proportionality, clear spatial boundaries and a design that places the lightest practicable burden on the landowner.

The Land Code of the Republic of Kazakhstan defines a servitude as a right of limited, designated use of another person's land parcel and regulates its creation, continuation and termination in a separate chapter [1]. Scholarship has repeatedly addressed the relationship between private and public servitudes, the content of agreements, state registration and compensation [2, 3]. Broader studies of land regulation also call for closer alignment between legal rules, administrative procedure and cadastral information [4].

The subject has gained importance with urban growth, expansion of network infrastructure, construction of renewable-energy facilities, mineral exploration and persistent access problems in rural settlements. Full acquisition of a parcel often represents a disproportionate response to such needs. A servitude can secure a limited corridor for a defined period. Yet vague treatment of the corridor, intensity of use, consideration, restoration duties or publicity toward third parties can turn the instrument itself into a source of dispute.

The study aims to identify the historical and legal stages in the development of land servitudes in Kazakhstan, assess the substance of the current model and propose legal responses to recurrent problems of application. The analysis separates the historical antecedents of servitude, systematises legislative changes during the Soviet and independence periods, examines the establishment, registration, payment and termination of private and public servitudes, and considers ways to integrate legal records with spatial data.

The contribution of the study lies in approaching servitude as an institution whose legal content and geometrically defined land area must operate together, rather than as a mere sequence of legislative provisions. From this perspective, the principal weaknesses lie less in the statutory definition than in the incomplete alignment of the establishment procedure, compensation mechanism, land-management documentation and cadastral record.

Materials and methods

The legal source base comprised the Constitution of the Republic of Kazakhstan, the Land and Civil Codes, Law on State Registration of Rights to Immovable Property, rules governing land-management projects, sector-specific legislation and acts of local executive bodies establishing public servitudes. Historical comparison drew on the 1990 Land Code of the Kazakh SSR, the 1995 Presidential Decree having the force of law “On Land”, and the 2001 Law “On Land”. In total, the corpus contained twelve legislative, regulatory, judicial and administrative instruments and eight academic studies.

The historical-legal method supported periodisation from customary antecedents to the current codified model. Doctrinal analysis clarified the concept of servitude, its grounds of creation, the parties’ rights and duties, and the circumstances of termination. Systems analysis exposed links with ownership, land-use rights, state registration, land management and administrative acts. The comparative method placed the Roman-law construction and international land-administration models for spatial representation of rights, restrictions and responsibilities alongside Kazakhstan’s regulatory framework.

The research proceeded in four stages. First, historical instruments were examined to trace changes in the legal nature of servitude. Second, current rules and local administrative acts were compared by legal basis, spatial boundary, duration, consideration, registration and termination. Third, propositions from the academic literature were tested against the legal material. Finally, recommendations were developed from the standpoint of property protection, infrastructure needs and cadastral clarity. A structured coding matrix grouped recurring provisions and omissions across the six dimensions, while descriptive counts served as an organising device for the legal analysis.

Results and discussion.

Reconstruction of the institution requires a distinction between social practices performing a similar function and subjective rights recognised in positive law. Passage across land, access to water and movement of livestock secured spatial access, while their legal form changed from one period to another. This distinction avoids anachronistic claims of direct continuity and clarifies the specific legal features of a servitude.

The classical legal architecture of servitude emerged in Roman private law. Roman jurists separated rights in another person’s property from ownership and developed praedial servitudes as enduring restrictions imposed on a servient estate for the benefit of a dominant estate. Rights of way, water conveyance, livestock passage and restrictions connected with building were organised around the relationship between the dominant and servient land [5]. This model influenced continental private law and established four features that remain central today, namely limited use of another person’s property, a defined purpose, attachment of the burden to land and preservation of title.

Traditional Kazakh land use involved seasonal movement between wintering grounds (kystau), spring pastures (kokteu), summer pastures (zhailau) and autumn pastures (kuzdeu), together with shared use of watering places and migration routes. Historical scholarship shows that pastoral production across Kazakhstan depended on mobility over large territories and continuity of established routes [6]. These practices differ from the modern servitude, which rests

on individually delineated cadastral parcels and state registration. Yet they reveal a functional logic familiar to the institution, reflected in passage across another or commonly used territory, access to water and limited use with minimal interference in the primary land-use purpose.

During the Soviet period, exclusive state ownership of land constrained development of servitude as an autonomous private right. The 1990 Land Code of the Kazakh SSR declared land the exclusive property of the republic and granted citizens and organisations rights of possession and use [7]. Access to roads, communications, water and other facilities was secured through land allocation, interdepartmental coordination and administrative decisions. Although one land user could require passage across another site, the arrangement remained administrative and lacked the character of an encumbrance attached to the parcel and recognised in civil circulation.

Land reform after independence introduced a new system of private ownership and land-use rights, creating demand for a stable mechanism of limited use of another person's land. The 1995 Presidential Decree having the force of law "On Land" recognised servitude as a limited, designated right of citizens and legal entities to use a parcel held in private ownership or under a land-use right [8]. This reform moved servitude away from ad hoc administrative permission and toward an autonomous institution bearing features of a real right.

The 2001 Law "On Land" retained rules on establishment, continuation after transfer of rights to the land and exclusion of servitude from independent circulation [9]. The 2003 Land Code consolidated the relevant rules in a separate chapter and systematised the definition, grounds of creation, continuation, termination and registration [1]. Kazakhstan's model therefore moved from functional practices of spatial access, through a Soviet administrative arrangement, to a codified institution that reconciles private and public interests. Table 1 summarises these stages.

Table 1 – Historical and legal stages in the development of land servitudes in Kazakhstan

Period	Normative and social basis	Legal outcome
Traditional-functional stage	Customary practices and seasonal land use	Access to migration routes, watering places and seasonal pastures was maintained; an autonomous real right attached to an individually cadastral parcel had yet to emerge.
Soviet administrative stage	Land legislation of the Kazakh SSR and the principle of state ownership	Access was regulated through land allocation and administrative coordination; servitude had yet to acquire the status of an autonomous legal encumbrance.
Legal reconstruction, 1995–2001	The 1995 Decree "On Land" and the 2001 Law "On Land"	Servitude entered legislation as a defined concept; attachment to the parcel and limited designated use became statutory features.
Codification and digital registration, since 2003	The Land Code, state-registration legislation and land-management instruments	Grounds for private and public servitudes were systematised; the legal cadastre and geospatial data acquired increasing importance.

Note – Compiled by the author from legislative instruments and academic literature.

Under the Land Code, a servitude is a right of limited and designated use of another person's land parcel. It may secure pedestrian or vehicular passage, the placement and operation of necessary utilities, and other needs recognised by law. A servitude may arise from a normative legal act, an agreement between the interested party and the landowner, an act of a local executive body or a court judgment. The coexistence of these grounds combines private-law and public-law dimensions within a single institution.

A private servitude serves the needs of an identified person or benefits a dominant immovable property. Where negotiations fail, the interested party may apply to court. Unless legislation or the agreement provides another arrangement, the owner or land user of the burdened parcel may claim proportionate consideration. The servitude survives transfer of title or land-use rights and remains outside independent sale, gift or pledge [1]. These features characterise it as an encumbrance attached to the land.

A public servitude is established to satisfy a public or infrastructural need while leaving title to the parcel intact. The administrative act should state the duration, area, purpose and beneficiary. In 2024, the Akim of the Zhideli Rural District established a ten-year public servitude over 0.014 hectares in favour of a branch of Kcell JSC for the construction and operation of a fibre-optic line [10]. The decision illustrates the use of servitudes for telecommunications infrastructure. Its publicly available text, however, offers limited detail on the work schedule, restoration duties, valuation of losses and corridor coordinates. Where such information remains in supplementary files, landowners and third parties face reduced access to material information.

Sectoral legislation also relies on servitudes. Special rules govern limited access to state forest fund parcels, operation of gas-supply facilities and entry into protection zones [11, 12]. The institution therefore extends beyond neighbourhood relations and supports natural-resource management and the operation of strategic infrastructure.

Servitudes lie at the intersection of civil and land law. The Civil Code sets out the general framework for ownership, obligations and compensation for loss [13]. The Land Code defines the designated purpose, land-specific features and public form of servitude [1]. The Law on State Registration of Rights to Immovable Property distinguishes a private servitude established in favour of a named person from one connected with a dominant immovable property. Differences in terminology and structure require practitioners to interpret several instruments together.

State registration gives a servitude publicity toward third parties. An agreement or administrative act creates the legal relationship between its immediate participants, while actors in real-estate transactions require reliable encumbrance data from the legal cadastre [14]. The registration entry and the graphical component of the land-management plan should operate together. A textual description alone may leave the direction of the corridor, turning points, width and subsurface or above-ground level unclear. Conversely, a coordinate plan detached from its legal basis may conceal the beneficiary and duration. Registration therefore requires synchronised legal and spatial datasets.

Termination also depends on the physical condition of the parcel. When the underlying need disappears, the agreed period expires or the parties end the agreement, the cadastral entry should be removed and the used area restored to a condition suitable for its original purpose. Where an engineering line, temporary road or construction machinery has affected the site, the agreement should address topsoil restoration, repair of fences and replanting. A procedure confined to cancellation of the legal entry may leave actual losses unresolved. Termination of the right, execution of a restoration certificate and updating of cadastral information should form connected stages.

The Constitution of the Republic of Kazakhstan recognises, guarantees and equally protects all forms of property, while the scope and limits of the exercise of ownership rights are determined by law [15]. These constitutional guarantees carry particular weight when a servitude is imposed. A burden that removes the owner's practical ability to use the parcel or produces an effect comparable to acquisition conflicts with the requirement of proportionality. In related disputes, courts assess the legal basis, actual boundaries, the beneficiary's need and the impact on the landowner. The regulatory resolution of the Supreme Court emphasises title documents and precise determination of land boundaries in the protection of land rights [16].

Comparison of the legal materials and academic literature identifies six interconnected issues. The first is fragmentation across branches of law. The Land Code broadly regulates servitude as a limited land right, the Civil Code lacks a dedicated chapter articulating its general construction, and registration legislation classifies servitudes according to the beneficiary and the

dominant property. Kazakhstan scholars regard these divergences as a factor affecting consistent enforcement [2, 3]. As a result, contracting parties, land surveyors, registrars and courts may apply different criteria to the same legal situation.

The second issue concerns the material terms of a private-servitude agreement. The law outlines the basic content of the right but provides no comprehensive list of mandatory particulars. Agreements commonly state purpose, duration and consideration. Legal certainty also requires coordinates and area of the burdened part, mode of access, daily or seasonal regime, entry of construction machinery, safety measures, soil restoration, conduct of third parties and duties following termination. A short contractual formula offers little control over the actual scope of use when these elements remain unspecified.

A third issue is the absence of a unified method for calculating consideration and loss. The Land Code recognises a right to proportionate payment but leaves the relevant indicators undefined. A calculation based solely on corridor area overlooks traffic intensity, interruption of farming, soil disturbance, damage to fences or plantings and reduction in property value. The absence of shared criteria can also encourage excessive claims. A sound compensation framework should separately assess consideration for use, proven loss and restoration costs as three distinct components.

The procedure for establishing a public servitude constitutes the fourth issue. Acts of local executive bodies identify a public need, yet advance notice, comparison of alternative routes, reasons for selecting the particular parcel, agreement on losses and post-work restoration appear unevenly across decisions. The public-law character of the measure cannot diminish the procedural safeguards available to the owner. Notice and an opportunity to present observations strengthen the legality, justification and proportionality of the administrative act.

The fifth issue concerns the limited statutory expression of necessity and least burden. Convenience for the beneficiary alone provides an insufficient basis for a servitude. The mechanism should apply where a reasonable alternative for ordinary use of the property is unavailable or would entail excessive cost. The selected route should minimise harm to the burdened parcel and preserve its principal use to the greatest practicable extent. These criteria can guide negotiation, administrative decision-making and judicial review.

The sixth issue is the gap between legal content and spatial representation. Rules for land-management projects permit graphical definition of parcel boundaries and identifying characteristics [17]. Yet even after an act or agreement is recorded in the legal cadastre, the exact corridor may remain difficult to identify on a user-accessible digital map. This concern is acute for linear infrastructure, roads crossing several parcels and subsurface utilities. When the textual description and mapped geometry diverge, a new owner or developer cannot reliably assess the scale of the encumbrance before a transaction or project.

International land-administration research models rights, restrictions and responsibilities through links among the rights holder, the spatial object and the legal source. The Land Administration Domain Model (LADM) is designed to represent these links in a standardised data structure [18]. Research on the model highlights unique identifiers, data history, quality and interoperability among public bodies [19]. Studies of easement spatialisation in three-dimensional objects and complex buildings also show that connecting legal descriptions with precise geometry reduces uncertainty [20]. For Kazakhstan, this approach extends beyond technical modernisation and can operate as a legal safeguard enabling owners to see the corridor in advance and third parties to obtain reliable information about the burden.

Resolution of the identified problems requires more than isolated amendments to individual provisions. The procedure from creation through termination, together with compensation, the land-management plan and cadastral data, should form an integrated regulatory chain. Several legislative and organisational measures follow from this approach.

The Land Code should specify the required content of a servitude agreement. Mandatory terms should cover the purpose and legal basis, identification of the burdened parcel, the area and coordinates of the servitude zone, duration and conditions of use, consideration and compensation

for loss, restoration obligations, safety measures, monitoring, liability, and the grounds for amendment and termination. Such requirements would preserve contractual autonomy while establishing a minimum legal standard for both parties.

A national compensation methodology should distinguish consideration for use from losses caused by the works and assess each component separately. Relevant factors include the basic or market rental value of the land, the proportion of the servitude area to the entire parcel, duration and intensity of use, impact on the owner's economic activity, reclamation costs and any probable reduction in property value. A three-component model – consideration for the servitude, proven loss and post-work restoration costs – would reduce disputes and give negotiations a transparent evidentiary basis.

The public-servitude procedure should incorporate advance notice, collection of observations from interested persons, comparison of feasible alternatives and a written proportionality assessment. The administrative act should include a coordinate plan, work schedule, compensation arrangements, a restoration obligation and identification of the responsible person. An expedited route for emergency or short-term situations should retain subsequent reporting and compensation duties.

Legislation should also establish a uniform legal test for the creation of a servitude. Its elements should comprise a genuine need, absence of a reasonable alternative, selection of the least burdensome route, clarity of boundaries and use regime, and proportionality of consideration and loss. Application of the same criteria in agreements, administrative decisions and judicial proceedings would increase predictability.

Information on long-term, short-term and public servitudes should appear in a dedicated cartographic layer of the Unified State Real Estate Cadastre. The public layer can omit personal data while displaying the type, purpose, duration, details of the legal instrument and geometric boundary. Purchasers, developers, utility operators and public authorities would then be able to evaluate the actual encumbrance before entering a transaction or commencing a project.

Terminology across the Land Code, Civil Code and registration legislation also requires harmonisation. A single provision should explain the relationship among "private servitude", "personal servitude", "servitude for the benefit of a dominant immovable property" and "public servitude", and state the rights holder, duration, registration and termination rules for each category. This clarification would support consistent interpretation in land management, registration and judicial practice. Table 2 systematises the principal issues and proposed responses.

Table 2 – Current issues in land-servitude regulation and proposed responses

Issue	Legal consequence	Proposed response
Cross-sectoral fragmentation	Divergent interpretation of terms and procedures	Harmonise concepts across land, civil and registration legislation
Incomplete mandatory agreement terms	Expansion of the practical scope of use and recurrent disputes	Require coordinates, use regime, consideration, restoration duties and liability
Absence of a compensation methodology	Unpredictable amounts of consideration and loss	Adopt a unified method separating use consideration, proven loss and restoration costs
Weak safeguards in the public-servitude procedure	Limited advance participation by the landowner	Require notice, evaluation of alternatives, proportionality reasoning and a restoration plan
Limited statutory necessity and least-burden test	Disproportionate interference and inconsistent decisions	Codify genuine need, reasonable alternatives, proportionality and the least burdensome route
Insufficient spatial representation in the cadastre	Informational uncertainty for owners and third parties	Introduce a compulsory geospatial layer for servitudes

Note – Compiled by the author on the basis of the legal analysis.

Conclusion

The study demonstrates that land servitudes in Kazakhstan have passed through several historically distinct forms. Traditional land use contained mechanisms for access to migration routes, water sources and seasonal territories. During the Soviet period, state ownership and administrative land allocation constrained the emergence of servitude as an autonomous real right. The 1995 reform introduced the concept into legal circulation, the 2001 Law consolidated its basic features, and the 2003 Land Code codified the institution as a means of meeting private and public needs while preserving title to the parcel.

The current framework regulates the definition of servitude, the grounds for its creation, its continuation after the transfer of land rights, as well as termination and registration. Its effectiveness, however, is affected by several systemic barriers. These include divergent terminology across land and civil legislation, incomplete mandatory terms for agreements, uncertain criteria for consideration and loss, limited procedural safeguards in public-servitude decisions, underdeveloped necessity and least-burden tests, and incomplete digital representation of spatial boundaries.

Further development should rest on the unity of legal text and spatial object. The parties' rights receive effective protection when the agreement, administrative act, land-management plan and state cadastre consistently identify which part of the parcel may be used, for whose benefit, for what period, at what intensity and with what compensation. The study therefore recommends mandatory statutory terms, necessity and least-burden criteria, a national compensation methodology and compulsory geospatial recording of servitudes.

These measures would shield owners from unjustified interference and determine the purpose, area and compensation before use begins. Infrastructure operators and other beneficiaries would gain a predictable approval process. The institution could then develop as a practical mechanism for balancing private interests and public needs within a legally certain, digitally supported system of land administration.

LITERATURE:

1 Қазақстан Республикасының Жер кодексі: Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442-II Кодексі. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442_ (қаралған күні: 30.07.2026).

2 Abaikyzy M., Yerkinbayeva L.K., Njiki M.R. Issues of legal regulation of land servitudes in the Republic of Kazakhstan and foreign states // Journal of Actual Problems of Jurisprudence. – 2020. – Vol. 96, No. 4. – P. 66–77. DOI: https://doi.org/10.26577/JAPJ.2020.v96.i4.08

3 Усипбаев Г.Б., Омарбекова А.Д., Айдарова А.А., Аскарбекова А.Б. Установление сервитута в отношении земельного участка в Казахстане // Ізденістер, нәтижелер. – 2024. – № 1 (101). – С. 243–253. DOI: https://doi.org/10.37884/1-2024/24.

4 Kairbayev D., Rakhimzhanova G., Kairbay A. Socio-legal challenges of legal regulation of land relations in the Republic of Kazakhstan // Social and Legal Studios. – 2025. – Vol. 8, No. 1. – P. 238–250. DOI: https://doi.org/10.32518/sals1.2025.238.

5 Mousourakis G. Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition. – Cham: Springer International Publishing, 2015. – XVI, 328 p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-319-12268-7

6 Alimaev I.I., Behnke R.H. Jr. Ideology, Land Tenure and Livestock Mobility in Kazakhstan // Fragmentation in Semi-Arid and Arid Landscapes: Consequences for Human and Natural Systems / eds. K.A. Galvin, R.S. Reid, R.H. Behnke Jr., N.T. Hobbs. – Dordrecht: Springer, 2008. – P. 151–178. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4020-4906-4_7

7 Қазақ Кеңестік Социалистік Республикасының Жер кодексі: Қазақ КСР-інің 1990 жылғы 16 қарашадағы № 332-XII Кодексі. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K900000332_ (қаралған күні: 30.07.2026).

8 Жер туралы: Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 жылғы 22 желтоқсандағы № 2717 заң күші бар Жарлығы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U950002717_ (қаралған күні: 30.07.2026).

9 Жер туралы: Қазақстан Республикасының 2001 жылғы 24 қаңтардағы № 152-II Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000152_ (қаралған күні: 30.07.2026).

10 Қауымдық сервитутты белгілеу туралы: Түркістан облысы Арыс қаласы әкімдігі Жиделі ауылдық округі әкімінің 2024 жылғы 27 наурыздағы № 10 шешімі. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/G24UBF0010B (қаралған күні: 30.07.2026).

11 Қазақстан Республикасының Орман кодексі: Қазақстан Республикасының 2003 жылғы 8 шілдедегі № 477-II Кодексі. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000477_ (қаралған күні: 30.07.2026).

12 Газ және газбен жабдықтау туралы: Қазақстан Республикасының 2012 жылғы 9 қаңтардағы № 532-IV Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000532 (қаралған күні: 30.07.2026).

13 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі (Жалпы бөлім): Қазақстан Республикасының 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-XIII Кодексі. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_ (қаралған күні: 30.07.2026).

14 Жылжымайтын мүлікке құқықтарды мемлекеттік тіркеу туралы: Қазақстан Республикасының 2007 жылғы 26 шілдедегі № 310-III Заңы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000310_ (қаралған күні: 30.07.2026).

15 Қазақстан Республикасының Конституциясы: 2026 жылғы 15 наурызда республикалық референдумда қабылданған. – URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2600000000 (қаралған күні: 30.07.2026).

16 Соттардың жер заңнамасын қолдануының кейбір мәселелері туралы: Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының 2007 жылғы 16 шілдедегі № 6 нормативтік қаулысы. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P07000006S_ (қаралған күні: 30.07.2026).

17 Жер учаскелерін қалыптастыру жөніндегі жерге орналастыру жобасын жасау қағидаларын бекіту туралы: Қазақстан Республикасы Ауыл шаруашылығы министрінің 2022 жылғы 3 маусымдағы № 180 бұйрығы, Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2022 жылғы 7 маусымда № 28399 болып тіркелген; 2026 жылғы 3 сәуірдегі № 119 бұйрықпен енгізілген өзгерістермен. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028399 (қаралған күні: 30.07.2026).

18 Lemmen C., van Oosterom P.J.M., Bennett R.M. The Land Administration Domain Model // Land Use Policy. – 2015. – Vol. 49. – P. 535–545. DOI: https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.01.014.

19 Paulsson J., Paasch J.M. The Land Administration Domain Model – A literature survey // Land Use Policy. – 2015. – Vol. 49. – P. 546–551. DOI: https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2015.08.008.

20 Ying S., Xu Y., Li C., Guo R., Li L. Easement spatialization with two cases based on LADM and BIM // Land Use Policy. – 2021. – Vol. 109. – Art. 105641. DOI: https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105641.

REFERENCES:

1 Qazaqstan Respublikasynyn Zher kodeksi [Land Code of the Republic of Kazakhstan]. Code No. 442-II of 20 June 2003. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

2 Abaikyzy M., Yerkinbayeva L.K., Njiki M.R. (2020). Issues of legal regulation of land servitudes in the Republic of Kazakhstan and foreign states. Journal of Actual Problems of Jurisprudence, vol. 96, no. 4, pp. 66–77. DOI: 10.26577/JAPJ.2020.v96.i4.08.

3 Usipbayev G.B., Omarbekova A.D., Aidarova A.A., Askarbekova A.B. (2024). Ustanovlenie servituta v otnoshenii zemelnogo uchastka v Kazakhstane [Establishment of a servitude over a land parcel in Kazakhstan]. Izdenister, natizheler, no. 1 (101), pp. 243–253. DOI: 10.37884/1-2024/24. (in Russian)

4 Kairbayev D., Rakhimzhanova G., Kairbay A. (2025). Socio-legal challenges of legal regulation of land relations in the Republic of Kazakhstan. Social and Legal Studios, vol. 8, no. 1, pp. 238–250. DOI: 10.32518/sals1.2025.238.

5 Mousourakis G. (2015). Roman Law and the Origins of the Civil Law Tradition. Cham: Springer International Publishing, XVI, 328 p. DOI: 10.1007/978-3-319-12268-7.

6 Alimaev I.I., Behnke R.H. Jr. (2008). Ideology, Land Tenure and Livestock Mobility in Kazakhstan. In: Galvin K.A., Reid R.S., Behnke R.H. Jr., Hobbs N.T. (eds.). Fragmentation in Semi-Arid and Arid Landscapes: Consequences for Human and Natural Systems. Dordrecht: Springer, pp. 151–178. DOI: 10.1007/978-1-4020-4906-4_7.

7 Qazaq Kenestik Sotsialistik Respublikasynyn Zher kodeksi [Land Code of the Kazakh Soviet Socialist Republic]. Code No. 332-XII of 16 November 1990. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K900000332_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

8 Zher turaly [On Land]. Decree of the President of the Republic of Kazakhstan having the force of law No. 2717 of 22 December 1995. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U950002717_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

9 Zher turaly [On Land]. Law of the Republic of Kazakhstan No. 152-II of 24 January 2001. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z010000152_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

10 Qauymdyq servitutty belgileu turaly [On establishing a public servitude]. Decision No. 10 of the Akim of Zhideli Rural District, Arys city, Turkistan Region, dated 27 March 2024. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/G24UBF0010B (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

11 Qazaqstan Respublikasynyn Orman kodeksi [Forest Code of the Republic of Kazakhstan]. Code No. 477-II of 8 July 2003. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000477_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

12 Gaz zhane gazben zhabdyqtau turaly [On Gas and Gas Supply]. Law of the Republic of Kazakhstan No. 532-IV of 9 January 2012. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1200000532 (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

13 Qazaqstan Respublikasynyn Azamattyq kodeksi (Zhalpy bolim) [Civil Code of the Republic of Kazakhstan (General Part)]. Code No. 268-XIII of 27 December 1994. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K940001000_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

14 Zhylzhymaityn mulikke quqyqtardy memlekettik tirkeu turaly [On State Registration of Rights to Immovable Property]. Law of the Republic of Kazakhstan No. 310-III of 26 July 2007. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z070000310_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

15 Qazaqstan Respublikasynyn Konstitutsiyasy [Constitution of the Republic of Kazakhstan]. Adopted at the republican referendum on 15 March 2026. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2600000000 (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

16 Sottardyn zher zannamasyn qoldanuynyn keibir maseleleri turaly [On certain issues of the application of land legislation by courts]. Regulatory Resolution of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan No. 6 of 16 July 2007. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/P07000006S_ (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

17 Zher uchaskelerin qalyptastyru zhonindegi zherge ornalastyru zhobasyn zhasau qagidalaryn bekitu turaly [On approval of the Rules for preparing a land-management project for the formation of land parcels]. Order of the Minister of Agriculture of the Republic of Kazakhstan No. 180 of 3 June 2022, registered by the Ministry of Justice of the Republic of Kazakhstan on 7 June 2022 under No. 28399, as amended by Order No. 119 of 3 April 2026. Available at: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/V2200028399 (accessed 30 July 2026). (in Kazakh)

18 Lemmen C., van Oosterom P.J.M., Bennett R.M. (2015). The Land Administration Domain Model. Land Use Policy, vol. 49, pp. 535–545. DOI: 10.1016/j.landusepol.2015.01.014.

19 Paulsson J., Paasch J.M. (2015). The Land Administration Domain Model – A literature survey. Land Use Policy, vol. 49, pp. 546–551. DOI: 10.1016/j.landusepol.2015.08.008.

20 Ying S., Xu Y., Li C., Guo R., Li L. (2021). Easement spatialization with two cases based on LADM and BIM. Land Use Policy, vol. 109, article 105641. DOI: 10.1016/j.landusepol.2021.105641.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖЕР СЕРВИТУТТАРЫ: ТАРИХИ ДАМУЫ ЖӘНЕ ҚАЗІРГІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Daniel Wojtczak

Катовице бизнес университеті, Польша, Катовице қ.
**e-mail: daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl*

Аңдатпа. Мақалада Қазақстан Республикасындағы жер сервитуттарының қалыптасуы мен қазіргі қолданылуы тарихи-құқықтық тұрғыдан зерттеледі. Зерттеудің мақсаты дәстүрлі жер пайдаланудағы кеңістіктік қолжетімділік тәжірибесінен тәуелсіздік кезеңінде сервитуттың дербес құқықтық институт ретінде орнығуына дейінгі сабақтастықты айқындау және қолданыстағы реттеудің осал тұстарын анықтау болып табылады. Тарихи-құқықтық, формальды-заңдық, салыстырмалы-құқықтық және жүйелік әдістер қолданылды. Дереккөздер қорына он екі заңнамалық және құқық қолдану құжаты, сондай-ақ сегіз ғылыми еңбек енгізілді. Талдау сервитуттың дамуындағы төрт кезеңді көрсетті: дәстүрлі жер пайдаланудағы қызметтік алғышарттар, жерге айрықша мемлекеттік меншік жағдайындағы кеңестік кезең, 1995-2001 жылдардағы құқықтық қайта қалыптасу, 2003 жылдан бергі кодификация және цифрлық тіркеу. Қазіргі құқықтық модельде жер және азаматтық заңнама терминдерінің үйлесуі, жекеше сервитут туралы келісімнің міндетті талаптары, төлем мен залалды есептеу, қауымдық сервитут кезіндегі рәсімдік кепілдіктер, қажеттілік пен барынша аз ауыртпалық өлшемдері және кеңістіктік шекараны кадастрда көрсету мәселелері сақталған. Автор сервитутты құқықтық негіз бен жер учаскесінің геометриялық тұрғыдан айқындалған бөлігін біріктіретін тұтас құқықтық-кеңістіктік объект ретінде қарастырады. Жер кодексінде келісімнің міндетті талаптарын, қажеттілік пен мөлшерлестік сынағын бекіту, өтемді есептеудің ұлттық әдістемесін қабылдау және сервитуттарды Бірыңғай мемлекеттік жылжымайтын мүлік кадастрында міндетті геокеңістіктік тіркеу ұсынылады.

Кілт сөздер: *жер сервитуты, жекеше сервитут, қауымдық сервитут, жер учаскесі, меншік құқығы, құқықтық кадастр, цифрлық тіркеу, өтем.*

ЗЕМЕЛЬНЫЕ СЕРВИТУТЫ В КАЗАХСТАНЕ: ИСТОРИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ И СОВРЕМЕННЫЕ ПРОБЛЕМЫ

Daniel Wojtczak

Бизнес-университет Катовице, Польша, г. Катовице
**e-mail: daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl*

Аннотация. В статье исследуются становление и современное применение земельных сервитутов в Республике Казахстан в историко-правовом аспекте. Цель исследования состоит в выявлении преемственности между практиками пространственного доступа в традиционном землепользовании и

оформлением сервитута как самостоятельного правового института после обретения независимости, а также в определении уязвимых элементов действующего регулирования. Применены историко-правовой, формально-юридический, сравнительно-правовой и системный методы. Источниковую основу составили двенадцать законодательных и правоприменительных документов и восемь научных работ. Выделены четыре этапа развития: функциональные предпосылки в традиционном землепользовании, советский период в условиях исключительной государственной собственности на землю, восстановление правовой конструкции сервитута в 1995-2001 годах, кодификация и цифровая регистрация с 2003 года. Установлены проблемы согласования терминологии земельного и гражданского законодательства, определения обязательных условий соглашения, расчета платы и убытков, обеспечения процедурных гарантий при установлении публичного сервитута, применения критериев необходимости и наименьшего обременения, а также отображения пространственных границ в кадастре. Автор рассматривает сервитут как единый правовой и пространственный объект, соединяющий юридическое основание с геометрически определенной частью земельного участка. Предлагается закрепить обязательные условия соглашения, единый тест необходимости и соразмерности, национальную методику компенсации и обязательную геопространственную регистрацию сервитутов в Едином государственном кадастре недвижимости.

Ключевые слова: *земельный сервитут, частный сервитут, публичный сервитут, земельный участок, право собственности, правовой кадастр, цифровая регистрация, компенсация.*

Information about the author

Daniel Wojtczak – Doctor of Law, Katowice Business University (Katowice, Poland; e-mail: daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl , ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8637-1149).

Автор туралы мәлімет

Daniel Wojtczak – құқық ғылымдарының докторы, Катовице бизнес университеті (Польша, Катовице қ., e-mail:daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl , ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8637-1149).

Сведения об авторе

Daniel Wojtczak – доктор юридических наук, Катовицкий университет Бизнеса (Польша, г. Катовице, e-mail:daniel.wojtczak@akademiagornoslaska.pl , ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8637-1149).

МРНТИ 10.17.01 DOI 10.53355/3134-6103.2026.43.42.003

ОТ ЭТИЧЕСКИХ СТАНДАРТОВ К ОРГАНИЗАЦИОННОЙ КУЛЬТУРЕ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ ТАИЛАНДА И КАЗАХСТАНА

Тайторина Б.А.[1] , *Алимбетова А.Р.* [2,*]

[1]*Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Республика Казахстан, г. Алматы*
[2]*Алматинский Гуманитарно-Экономический университет, Республика Казахстан, г. Алматы*
[*]*e-mail: binur.a@mail.ru, alimbetova_alida@mail.ru*

Аннотация. В статье на основе концептуальных положений ОЭСР о публичной добросовестности проводится комплексный анализ институциональной системы обеспечения этического поведения государственных служащих в Таиланде. Выделяются нормативно-правовая база, трёхуровневая институциональная архитектура (OCSC, PACC, NACC), механизмы реализации этических стандартов, включая обучение, оценку добросовестности и защиту информаторов. Особое внимание уделяется сочетанию формально-правовых механизмов с культурно-нравственными основаниями служебного поведения, включая буддийские ценности и «Философию достаточной экономики», которые рассматриваются как фактор формирования внутренней мотивации государственных служащих. Выявлены системные вызовы тайской модели: укоренённые патронажные практики, фрагментация дисциплинарной системы, закрытость организационной культуры, разрыв между формальными нормами и реальным поведением. Как показал проведённый анализ, устойчивость этической инфраструктуры не сводится только к наличию профильных институтов. Не меньшее значение имеет согласованность их полномочий, интеграция этических требований в систему профессиональной подготовки кадров и наличие у контролирующих органов действенных инструментов оценки соблюдения установленных стандартов. В рамках исследования проведён сравнительный анализ систем этического регулирования Таиланда и Казахстана по шести ключевым параметрам, позволивший выявить общие черты и существенные различия. Установлено, что основные различия заключаются не столько в содержании этических норм, сколько в архитектуре их институциональной реализации. При этом обе системы сталкиваются с общей проблемой — разрывом между формально провозглашёнными требованиями и повседневной управленческой практикой. На основе выявленных различий сформулированы предложения для Казахстана: усиление независимости антикоррупционного ведомства, законодательное закрепление надёжных гарантий защиты информаторов, последовательная интеграция этических стандартов в кадровые процессы (отбор, оценку и продвижение), а также использование традиционных культурных ценностей как ресурса формирования добросовестного поведения. Кроме того, необходим системный мониторинг формальных показателей и реальной эффективности этической инфраструктуры.

Ключевые слова: *государственная служба, служебная этика, организационная культура, публичная добросовестность, институционализация этики, антикоррупционные механизмы, защита информаторов.*

Введение

Организационная культура государственной службы представляет собой сложный многоуровневый феномен, включающий формальные правила и процедуры, неформальные нормы и практики, разделяемые ценности и коллективные установки государственных служащих. Ядром организационной культуры выступает этика поведения – система моральных принципов и стандартов, определяющих должное поведение государственного служащего при исполнении служебных обязанностей и вне их.

Международные организации, прежде всего Организация Экономического Сотрудничества и Развития (ОЭСР), предложили систематизированные подходы к управлению этикой в государственном секторе. Рекомендация Совета ОЭСР по вопросам публичной добросовестности 2017 г. ознаменовала сдвиг от узкого понимания «этики государственной службы» к широкой системе «публичной добросовестности», охватывающей все государственные институты и их взаимодействие с частным сектором и гражданским обществом [1]. В основе этого подхода лежит признание того, что добросовестность не может

быть обеспечена одними лишь запретами и санкциями; необходима целостная организационная культура, в которой этические ценности разделяются и воспроизводятся на всех уровнях.

Цель исследования: комплексный анализ нормативно-правовых, институциональных и культурных механизмов обеспечения этического поведения государственных служащих в Таиланде, выявление их сильных и слабых сторон и формулирование на этой основе практических рекомендаций по совершенствованию организационной культуры государственной службы Республики Казахстан.

Гипотеза исследования заключается в том, что формальное закрепление этических норм в законодательстве является необходимым, но недостаточным условием формирования этической организационной культуры. Решающее значение имеют независимость антикоррупционных органов, эффективные механизмы защиты информаторов, интеграция этических стандартов в управление человеческими ресурсами и использование культурно укоренённых ценностей для создания внутренней мотивации добросовестного поведения.

Материалы и методы

В современной западной литературе по этике публичной службы выделяются три основных направления исследования данной сферы. Во-первых, институциональная теория и роль кодексов поведения, закрепляющих ценности публичного сектора [1, 2]. Во-вторых, роль антикоррупционных органов и механизмов защиты информаторов в обеспечении добросовестности [3]. В-третьих, применён сравнительно-правовой анализ систем этического регулирования Таиланда и Казахстана с выделением ключевых критериев сравнения [4, 5]. В-четвёртых, использован метод правового моделирования, позволивший на основе результатов сравнительного анализа определить последовательность организационно-правовых мер по совершенствованию этической культуры государственной службы и сформулировать практические рекомендации с учётом институциональных и культурных особенностей Республики Казахстан.

Методология настоящего исследования включает несколько взаимодополняющих подходов. Во-первых, формально-юридический и системно-структурный анализ законодательства Таиланда в части этических и антикоррупционных норм Конституции, Закона о государственной службе Buddhist Era (буддийская эра) 2551 (2008), Закона об этических стандартах Buddhist Era (буддийская эра) 2562 (2019), Кодекса профессиональной этики государственной службы, а также Органического закона о борьбе с коррупцией с поправками 2025 г. Во-вторых, изучение научной литературы, политических документов и правоприменительной практики антикоррупционных органов Таиланда - Национальной антикоррупционной комиссии (NACC), Комиссии по гражданской службе (OCSC), Комиссии по борьбе с коррупцией в государственном секторе (PACC). В-третьих, сравнительно-правовой анализ систем этического регулирования Таиланда и Казахстана с выделением важных критериев сравнения. В-четвёртых, на основе проведённого сравнительного анализа представляется возможным сформулировать практические рекомендации, направленные на совершенствование организационной этической культуры государственной службы в Республике Казахстан. При этом важно учитывать не только общие закономерности, выявленные в ходе сопоставления с таиландской моделью, но и институциональные, культурные и политические особенности самой казахстанской системы государственного управления, которые неизбежно накладывают свой отпечаток на возможные пути трансформации.

Результаты и обсуждение

В исследованиях тайских учёных по вопросам публичного управления основное внимание обращено на несколько ключевых тем. Научный интерес представляет исследование интеграции буддийской этики (Четырёх Брахмавихар) в антикоррупционное законодательство и её влияния на прозрачность публичной администрации. Исследователи приходят к выводу, что одной лишь правоприменительной практики недостаточно для

формирования культуры честности и добросовестности, необходима интеграция структурной силы закона с этическим фундаментом, который обеспечивается буддийскими ценностями [5, 6, 7]. Значительное место в парадигме данной проблематики занимают исследования этического климата и его связи с готовностью сообщать о коррупции среди сотрудников государственных органов. Важное направление представляют собой работы по анализу влияния патронажной культуры и клиентелизма на эффективность государственной службы. Особого внимания заслуживают эмпирические исследования реализации кодексов профессиональной этики. Так, в исследовании, охватившем 5795 государственных служащих в 117 ведомствах, было выявлено, что, хотя большинство респондентов знакомы с положениями Кодекса профессиональной этики, в ведомствах, где отсутствует оценка его реализации, уровень нарушений выше. Исследования также подчёркивают необходимость внедрения мер по защите информаторов для усиления реализации кодекса [5, 6, 8].

Системе государственного устройства Таиланда присуще взаимовлияние социокультурных регуляторов, коими являются правила общественной коммуникации, буддийские традиции, законодательные установки. Вместе с тем в процессе взаимодействия названных регуляторов публичного управления прослеживаются и тенденции патримониализма и клиентелизма. В литературе отмечается, что такие явления вписываются в более широкий политический контекст почти органично [6]. При этом невозможно предсказать, в каких случаях такой культурный фон становится фундаментом высоких этических стандартов, а в каких, наоборот, ослабляет действие институциональных механизмов и снижают их реальную эффективность.

Что касается правовой основы организационной этической культуры государственной службы Таиланда, следует отметить разветвлённую многоуровневую систему нормативных правовых актов, образующих последовательно выстроенную иерархическую структуру: конституционные положения (статья 76 Конституции Королевства Таиланд 2560 года буддийской эры (2017)), специальное законодательство о гражданской службе — Закон о гражданской службе 2551 года буддийской эры (2008) и Закон об этических стандартах 2562 года буддийской эры (2019), а также законодательство о противодействии коррупции. Таиландская модель правового регулирования этики и организационной культуры гражданской службы не только закрепляет правила поведения государственных служащих, но и предусматривает в подзаконных нормативных правовых актах процедуры практической реализации положений законодательства. Кодекс профессиональной этики переводит общие правовые требования на уровень конкретных моделей поведения. Этическое регулирование приобретает не только нормативное, но и организационно-прикладное измерение: единые ориентиры устанавливаются законом, а их содержание адаптируется к специфике деятельности отдельных ведомств и должностных лиц. В обзорах ОЭСР рассматривается институциональная структура, включающая три органа с различными полномочиями [9; 10], Управление Комиссии по гражданской службе (OCSC), Комиссию по борьбе с коррупцией в государственном секторе (PACC) и Национальную антикоррупционную комиссию (NACC). OCSC участвует в стандартизации, обучении и обеспечении соблюдения этических требований на гражданской службе. PACC сосредоточена на предупреждении коррупционных проявлений и этическом просвещении государственных служащих. В документах ОЭСР содержатся рекомендации по усилению роли PACC в качестве ведущего органа в сфере этического обучения, консультирования и рассмотрения сообщений о нарушениях Кодекса профессиональной этики. PACC регулярно проводит семинары и панельные дискуссии по вопросам укрепления морали и этики среди государственных служащих и частного сектора.

NACC (Национальная антикоррупционная комиссия) является независимым органом, ответственным за расследование дел о коррупции в отношении высокопоставленных должностных лиц – членов правительства, судей Конституционного суда, должностных лиц

независимых организаций. NACC обладает широкими полномочиями по расследованию, изъятию активов, сотрудничеству с международными организациями. Важнейшее нововведение 2025 года: наделение NACC полномочиями по защите информаторов.

Как отмечается в обзоре ОЭСР, несмотря на формальное разграничение мандатов, на практике существует проблема координации между этими органами. Из 12 рекомендаций ОЭСР 2021 года в области дисциплинарной системы полностью реализована только одна. Это касается, в частности, отсутствия чётких процедур передачи дел между органами, неединообразия дисциплинарных санкций и дублирования функций. При этом ОЭСР отмечает, что, хотя долгосрочные реформы требуют внесения поправок в Закон о государственной службе и правовой ясности между режимами, Таиланд может двигаться вперёд с кратко- и среднесрочными административными реформами, позволяя добиться прогресса без ожидания законодательных изменений.

Особенность таиландской модели этического регулирования состоит в том, что она органично включает в себя буддийские духовные установки и философскую концепцию, известную как «Экономика достаточности» (SEP), предложенную королём Рамой IX. Буддийское учение о четырёх возвышенных состояниях ума – Брахмавихарах, а именно доброжелательность (метта), сострадание (каруна), сорадование (мудита) и невозмутимость (упеккха) находит здесь практическое применение в повседневной административной деятельности. Исследователи обращают внимание на то, что соединение юридически закреплённых норм с нравственным фундаментом, который дают Брахмавихары, способствует формированию более надёжной системы противодействия коррупционным проявлениям. Что касается SEP, то эта концепция внедряется в практику через специальные обучающие программы для чиновников, а также учитывается при оценке их добросовестности.

Вместе с тем культурные регуляторы неоднозначны по своему воздействию. С одной стороны, они пробуждают у служащих внутреннюю мотивацию к честному исполнению долга, с другой – буддийские ценности порой используются как прикрытие для укоренившихся патронажных отношений и практик клиентелизма, что неоднократно отмечается в научной литературе [7]. Представляется, однако, что культурные механизмы не следует противопоставлять правовым инструментам как нечто взаимоисключающее. Их правильнее оценивать как дополнительный фактор, который в зависимости от реально сложившихся организационных условий может либо усиливать действие формальных этических норм, либо, напротив, ослаблять его.

В Таиланде выстроена многоуровневая система этического обучения, которая охватывает самые разные группы государственных служащих. Комиссия по гражданской службе (OCSC) подготовила онлайн-курсы, предназначенные для самостоятельного прохождения; их содержание ориентировано на углублённое понимание Кодекса этики и связанных с ним стандартов. В числе изучаемых тем - вопросы столкновения частных интересов с общественными, а также функции контролирующих должностных лиц в вопросах поддержания дисциплины среди подчинённых [11, 12].

Благодаря усилиям по практической реализации этического норматива появляется возможность судить не только о том, существуют ли формальные предписания, но и о том, насколько полно и последовательно они претворяются в жизнь в повседневной работе государственных структур.

Значимым событием, существенно изменившим ландшафт публичной добросовестности в Таиланде, стало принятие в 2025 году поправок к Органическому закону о борьбе с коррупцией. 5 июня 2025 года был опубликован Органический закон о противодействии коррупции № 2 2568 года буддийской эры (2025), вступивший в силу 6 июня 2025 года.

Основные нововведения включают: во-первых, иммунитет от уголовной, гражданской и дисциплинарной ответственности для добросовестных информаторов; во-вторых, 15-дневный процесс активации защиты, когда NACC узнаёт, что информатор сталкивается с юридическими жалобами, уголовными обвинениями или дисциплинарными

преследованиями из-за своего сообщения, комиссия обязана рассмотреть дело и принять решение о предоставлении защиты в течение 15 дней; в-третьих, юридическая и финансовая поддержка: NACC может предоставлять юридических консультантов, оплачивать судебные издержки, обеспечивать защиту и содействовать в освобождении под залог; в-четвёртых, содействие временному освобождению (под залог) - поправка уполномочивает NACC обеспечивать свободу информаторов, если они задержаны; в-пятых, обратная сила закона: защита распространяется на информаторов, предоставивших информацию до вступления поправки в силу, если их дела ещё находятся в производстве.

Наряду с этим в 2025 году Кабинет министров утвердил целевые антикоррупционные меры, направленные на предотвращение повторного найма бывших государственных служащих, уволенных за серьёзные дисциплинарные или коррупционные правонарушения, «усиливая долгосрочный эффект санкций» [3].

Законодательное усиление защиты информаторов расширяет содержание этического регулирования: оно охватывает уже не только обязанности государственного служащего, но и институциональные гарантии безопасного сообщения о нарушениях. Тем самым создаются предпосылки для формирования более открытой организационной среды, в которой выявление нарушений рассматривается как элемент обеспечения публичной добросовестности.

Сравнительно-правовой анализ институциональных и культурных механизмов этического регулирования государственной службы Таиланда и Казахстана

Проведённый анализ позволяет сопоставить системы этического регулирования государственной службы Таиланда и Казахстана по нескольким взаимосвязанным критериям: нормативной основе, институциональной организации, механизмам профилактики и контроля, защите лиц, сообщающих о нарушениях, а также способам интеграции этических стандартов в организационную культуру государственной службы.

Нормативно-правовая база. В Таиланде она включает Конституцию, Закон о государственной службе В.Е. 2551 (2008), Закон об этических стандартах В.Е. 2562 (2019), Кодекс профессиональной этики государственной службы. Отсутствует единый кодифицированный закон о государственной службе. В Казахстане действуют Конституция, Закон «О государственной службе» 2026 года [13], Этический кодекс государственных служащих 2015 года [14], Закон «О противодействии коррупции» 2015 года [15]. Характерной чертой обеих моделей является сочетание законодательного закрепления общих требований с их конкретизацией в специальных этических нормах; различия проявляются прежде всего в институциональных механизмах их реализации и контроля.

Институциональный дизайн. В Таиланде функции обеспечения служебной этики распределены между несколькими специализированными институтами: OCSC осуществляет нормативно-методическое сопровождение и мониторинг, PACC ориентирована на профилактику нарушений, тогда как NACC обладает независимым статусом и осуществляет антикоррупционный контроль и расследование. В Казахстане вопросы служебной этики институционально сосредоточены преимущественно в системе уполномоченного органа по делам государственной службы, его территориальных подразделений, советов и уполномоченных по этике, тогда как функции противодействия коррупции организационно отделены от системы государственной службы. Следовательно, различие между двумя моделями состоит не столько в количестве институтов, сколько в способе распределения нормативных, профилактических и контрольных полномочий между ними. Как и для многих стран современного мира для систем государственного управления всегда актуальна проблема разрыва между провозглашёнными стандартами и тем, как они в действительности соблюдаются в повседневной деятельности государственных органов [16].

Культурный контекст. Существенное различие выявляется в характере ценностной поддержки этических стандартов. В Таиланде формальное регулирование дополняется институциональным использованием буддийских этических принципов и «Философии достаточной экономики». В Казахстане этические ориентиры государственной службы закрепляются

преимущественно в светской нормативно-правовой форме через категории добросовестности, справедливости, беспристрастности и ответственности. Тем самым тайская модель в большей степени соединяет правовые и культурно-нравственные механизмы, тогда как казахстанская сохраняет преимущественно нормативно-институциональный характер регулирования.

Защита информаторов. В Таиланде – высокоразвитая (иммунитет от трёх видов ответственности, 15-дневный процесс активации защиты, юридическая и финансовая поддержка, содействие в освобождении под залог), закреплена в Органическом законе о борьбе с коррупцией 2025 года с обратной силой. В Казахстане – частичная, предусмотрена Законом «О противодействии коррупции» и УПК, обсуждается необходимость принятия отдельного закона о защите информаторов, отсутствует иммунитет от дисциплинарной ответственности.

Антикоррупционные органы. В Таиланде NACC имеет независимый статус, действует вне структуры исполнительной власти, подотчётна Парламенту, имеет независимые советы по надзору. В Казахстане Антикоррупционная служба включена в структуру КНБ и подчинена Президенту, что создаёт риски политической зависимости.

Дисциплинарная система. В Таиланде эта система смешанная (NACC/PACC расследуют серьёзные коррупционные дела, государственные органы - менее серьёзные нарушения), фрагментация и проблемы координации. В Казахстане - централизованная (дисциплинарные процедуры в ведении Агентства по делам государственной службы и Академии), более единообразная, но менее гибкая.

Сопоставление указанных механизмов показывает, что различия между двумя системами проявляются прежде всего в глубине институционализации этических стандартов. В Таиланде нормативное регулирование дополняется специализированными механизмами профилактики, защиты информаторов и оценки организационной добросовестности, тогда как в Казахстане существенная часть механизмов обеспечения служебной этики сохраняет преимущественно нормативно-дисциплинарную направленность.

Проблемные аспекты функционирования систем этического регулирования. В Таиланде – патронаж (80% государственных служащих признают проблему), фрагментация дисциплинарного режима, разрыв между формальными нормами и практикой, авторитарно-консервативная культура, закрытость организационной среды, падение индекса CPI до 34 баллов. В Казахстане фиксируется формализм в исполнении этических норм, недостаточная интеграция этики в повседневную практику, слабость независимых антикоррупционных механизмов, недостаточная защита информаторов.

Основные различия лежат в трёх плоскостях: институциональная независимость антикоррупционных органов (Таиланд сохраняет формально независимый статус NACC, Казахстан в 2025 году пошёл по пути централизации); защита информаторов (Таиланд в 2025 году совершил законодательный прорыв); культурные механизмы (Таиланд использует глубоко укоренённые буддийские ценности для создания внутренней мотивации). Вместе с тем общая проблема для обеих стран заключается в разрыве между формальными нормами и реальной практикой. Исследование этической культуры казахстанской государственной службы Жанузаковой и соавторов (2025) также подчёркивает важность служебной этики как элемента, способствующего формированию эффективного государственного аппарата, и обосновывает необходимость перехода к новой политической культуре, основанной на принципах этики и ответственности [11].

Заключение

Сравнительно-правовой анализ показывает, что принципиальные различия между Таиландом и Казахстаном заключаются не столько в наличии формально закреплённых этических требований, сколько в архитектуре их институционализации. Тайская модель характеризуется более выраженным функциональным разграничением нормативно-методических, профилактических и контрольных механизмов, развитием специальных гарантий защиты информаторов и использованием культурно-нравственных инструментов. Казахстанская система в большей степени опирается на нормативно-дисциплинарные и

административные механизмы обеспечения служебной этики. Общей проблемой обеих систем остаётся разрыв между формальными стандартами и их фактической реализацией в организационной практике. Отдельные компоненты тайской системы заслуживают самого пристального внимания. Прежде всего это касается законодательства о защите информаторов, принятого в 2025 году, которое по праву можно назвать прорывным шагом. Данный нормативный акт демонстрирует, что политическая воля способна воплощаться в конкретные, ресурсно обеспеченные механизмы. Расширенные гарантии от преследования и созданные инструменты юридической поддержки свидетельствуют о том, какое значение придаётся институциональной защите лиц, сообщающих о нарушениях. Подобная защита выполняет не только сугубо антикоррупционную функцию, но и служит важнейшим условием для формирования более прозрачной и открытой организационной среды.

Информация о финансировании. Данная статья подготовлена в рамках реализации программно-целевого финансирования научных исследований Комитета науки Министерства науки и высшего образования Республики Казахстан № BR 27195163 «Архитектоника трансформации организационной культуры государственной службы Казахстана».

ЛИТЕРАТУРА:

1 OECD. Recommendation of the Council on Public Integrity [Electronic resource]. – Paris : OECD, 2017. – OECD/LEGAL/0435. – URL: OECD Legal Instruments (дата обращения: 09.08.2026).

2 OECD. OECD Integrity Review of Thailand: Towards Coherent and Effective Integrity Policies. – Paris : OECD Publishing, 2018. – 112 p. – DOI: 10.1787/9789264291928-en.

3 OECD. Advancing Public Integrity in Thailand: Recent Progress and Priorities for Reform. – Paris : OECD Publishing, 2026. – 152 p. – DOI: 10.1787/91fa1cd8-en.

4 Intarakamhang U., Kittipichai W., Hanpachern C., Kuljittiprasit P. Success results of high performance and potential system (HiPPS) administration of Thai government departments // Asian Social Science. – 2011. – Vol. 7, No. 5. – P. 42–52. – DOI: 10.5539/ass.v7n5p42.

5 Chokprajakchat S., Sumretphol N. Implementation of the code of professional ethics for Thai civil servants // Kasetsart Journal of Social Sciences. – 2017. – Vol. 38, No. 2. – P. 129–135. – DOI: 10.1016/j.kjss.2016.03.004.

6 Sahl D.F., Abrillioga, Syafiq H. Bureaucratic complexity in Thailand: transformation, socio-culture, law, and politics // Jurnal Transformative. – 2025. – Vol. 11, No. 1. – P. 44–71. – DOI: 10.21776/ub.transformative.2025.011.01.3.

7 Nathum P., Mueaithaisong A., Wisuttiyano W. Anti Corruption Laws and the Four Brahmaviharas: Impact on Transparency in Thai Public Administration // Journal of Social Sciences. – 2025. – Vol. 1, No. 3. – P. 83–94. – URL: Thai Journals Online (дата обращения: 19.05.2026).

8 Office of the National Anti-Corruption Commission. Public Officials' Behaviour in the Context of the Ministry of Interior's Code of Ethical Conduct [Electronic resource]. – Nonthaburi : ONACC, 2023. – URL: Office of the National Anti-Corruption Commission (дата обращения: 21.03.2026).

9 OECD. OECD Integrity Review of Thailand 2021: Achieving Effective Integrity Policies and Sustained Reform. – Paris : OECD Publishing, 2021. – 72 p. – DOI: 10.1787/e8949f1b-en.

10 OECD. OECD Integrity Review of Kazakhstan: Advancing Integrity for Economic Development. – Paris : OECD Publishing, 2025. – 178 p. – DOI: 10.1787/d705d02f-en.

11 Жанузакова Л.Т., Тайторина Б.А., Алимбетова А.Р. Политико-правовые аспекты регулирования служебной этики государственных служащих в Республике Казахстан // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Социологические и политические науки. – 2025. – Т. 89. – № 1. – С. 100–121. – DOI: 10.51889/2959-6270.2025.89.1.005.

12 Тайторина Б.А., Алимбетова А.Р. Территориальная адаптивность систем повышения квалификации государственных служащих как фактор эффективности государственного управления // Вестник КазНПУ имени Абая. Серия: Юриспруденция. – 2026. – Т. 84. – № 2. – DOI: 10.51889/2959-6181.2026.84.2.005.

13 О государственной службе Республики Казахстан: Закон Республики Казахстан от 19 мая 2026 года № 290-VIII ЗРК [Электронный ресурс] // ИПС «Әділет». – URL: ИПС «Әділет» (дата обращения: 09.09.2026).

14 Этический кодекс государственных служащих Республики Казахстан : утв. Указом Президента Республики Казахстан от 29 декабря 2015 года № 153 [Электронный ресурс] // ИПС «Әділет». – В ред. по состоянию на 09.09.2026. – URL: ИПС «Әділет» (дата обращения: 09.08.2026).

15 О противодействии коррупции : Закон Республики Казахстан от 18 ноября 2015 года № 410-V ЗРК [Электронный ресурс] // ИПС «Әділет». – В ред. по состоянию на 13.08.2026. – URL: ИПС «Әділет» (дата обращения: 09.09.2026).

16 Khamzina Zh., Buribayev Y., Tileubergenov Y. Institutionalizing integrity: rethinking ethical and cultural standards in Kazakhstan's civil service // Frontiers in Political Science. – 2025. – Vol. 7. – Article 1573608. – DOI: 10.3389/fpos.2025.1573608.

REFERENCES:

1 OECD (2017). Recommendation of the Council on Public Integrity [Electronic resource]. Paris, OECD, OECD/LEGAL/0435. URL: OECD Legal Instruments (accessed: 09.08.2026).

2 OECD (2018). OECD Integrity Review of Thailand: Towards Coherent and Effective Integrity Policies. Paris, OECD Publishing, 112 p. DOI: https://doi.org/10.1787/9789264291928-en

3 OECD (2026). Advancing Public Integrity in Thailand: Recent Progress and Priorities for Reform. Paris, OECD Publishing, 152 p. DOI: https://doi.org/10.1787/91fa1cd8-en

4 Intarakamhang U., Kittipichai W., Hanpachern C., Kuljittiprasit P. (2011). Success results of high performance and potential system (HiPPS) administration of Thai government departments. Asian Social Science, vol. 7, no. 5, pp. 42–52. DOI: https://doi.org/10.5539/ass.v7n5p42

5 Chokprajakchat S., Sumretphol N. (2017). Implementation of the code of professional ethics for Thai civil servants. Kasetsart Journal of Social Sciences, vol. 38, no. 2, pp. 129–135. DOI: https://doi.org/10.1016/j.kjss.2016.03.004

6 Sahl D.F., Abrillioga, Syafiq H. (2025). Bureaucratic complexity in Thailand: transformation, socio-culture, law, and politics. Jurnal Transformative, vol. 11, no. 1, pp. 44–71. DOI: https://doi.org/10.21776/ub.transformative.2025.011.01.3

7 Nathum P., Mueaithaisong A., Wisuttiyano W. (2025). Anti Corruption Laws and the Four Brahmaviharas: Impact on Transparency in Thai Public Administration. Journal of Social Sciences, vol. 1, no. 3, pp. 83–94. URL: Thai Journals Online (accessed: 19.05.2026).

8 Office of the National Anti-Corruption Commission (2023). Public Officials' Behaviour in the Context of the Ministry of Interior's Code of Ethical Conduct [Electronic resource]. Nonthaburi, ONACC. URL: Office of the National Anti-Corruption Commission (accessed: 21.03.2026).

9 OECD (2021). OECD Integrity Review of Thailand 2021: Achieving Effective Integrity Policies and Sustained Reform. Paris, OECD Publishing, 72 p. DOI: https://doi.org/10.1787/e8949f1b-en

10 OECD (2025). OECD Integrity Review of Kazakhstan: Advancing Integrity for Economic Development. Paris, OECD Publishing, 178 p. DOI: https://doi.org/10.1787/d705d02f-en

11 Zhanuzakova L.T., Taitorina B.A., Alimbetova A.R. (2025). Politiko-pravovye aspekty regulirovania sluzhebnoi etiki gosudarstvennyh sluzhashih v Respublike Kazakhstan [Political and legal aspects of regulating the professional ethics of civil servants in the Republic of Kazakhstan]. Vestnik KazNPU imeni Abaia. Seria: Sosiologicheskie i politicheskie nauki, vol. 89, no. 1, pp. 100–121. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-6270.2025.89.1.005 (in Russian)

12 Taitorina B.A., Alimbetova A.R. (2026). Territorialnaia adaptivnost sistem povyshenia kvalifikasii gosudarstvennyh sluzhashih kak faktor effektivnosti gosudarstvennogo upravlenia [Territorial adaptability of professional development systems for civil servants as a factor in the effectiveness of public administration]. Vestnik KazNPU imeni Abaia. Seria: Iurisprudensia, vol. 84, no. 2. DOI: https://doi.org/10.51889/2959-6181.2026.84.2.005 (in Russian)

13 O gosudarstvennoi sluzhbe Respubliki Kazakhstan: Zakon Respubliki Kazakhstan ot 19 maia 2026 goda No. 290-VIII ZRK [On the Civil Service of the Republic of Kazakhstan: Law of the Republic of Kazakhstan dated May 19, 2026, No. 290-VIII] [Electronic resource]. IPS "Ädilet". URL: IPS "Ädilet" (accessed: 09.09.2026). (in Russian)

14 Eticheskii kodeks gosudarstvennyh sluzhashih Respubliki Kazakhstan: utv. Ukazom Prezidenta Respubliki Kazakhstan ot 29 dekabria 2015 goda No. 153 [Code of Ethics for Civil Servants of the Republic of Kazakhstan: approved by Decree of the President of the Republic of Kazakhstan dated December 29, 2015, No. 153] [Electronic resource]. IPS "Ädilet". As amended as of 09.09.2026. URL: IPS "Ädilet" (accessed: 09.08.2026). (in Russian)

15 O protivodeistvii korrupsii: Zakon Respubliki Kazakhstan ot 18 noiabria 2015 goda No. 410-V ZRK [On Combating Corruption: Law of the Republic of Kazakhstan dated November 18, 2015, No. 410-V] [Electronic resource]. IPS "Ädilet". As amended as of 13.08.2026. URL: IPS "Ädilet" (accessed: 09.09.2026). (in Russian)

16 Khamzina Zh., Buribayev Y., Tileubergenov Y. (2025). Institutionalizing integrity: rethinking ethical and cultural standards in Kazakhstan's civil service. Frontiers in Political Science, vol. 7, article 1573608. DOI: https://doi.org/10.3389/fpos.2025.1573608

ЭТИКАЛЫҚ СТАНДАРТТАРДАН ҰЙЫМДЫҚ МӘДЕНИЕТКЕ ДЕЙІН: ТАИЛАНД ПЕН ҚАЗАҚСТАННЫҢ МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТІНІҢ ИНСТИТУЦИОНАЛДЫҚ ТЕТІКТЕРІ

Тайторина Б.А.[1] , Алимбетова А.Р.[2,]*

[1]Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[2]Алматы гуманитарлық-экономикалық университеті, Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
[*]e-mail: binur.a@mail.ru, alimbetova_alida@mail.ru

Аңдатпа. Мақалада ЭЫДҰ-ның қоғамдық адалдық туралы тұжырымдамалық ережелері негізінде Таиландтағы мемлекеттік қызметшілердің этикалық мінез-құлқын қамтамасыз етудің институционалдық жүйесіне кешенді талдау жасалады. Нормативтік-құқықтық база, үш деңгейлі институционалдық сәулет (OCSC, PACC, NACC), этикалық стандарттарды жүзеге асыру тетіктері, соның ішінде оқыту, адалдықты бағалау және ақпарат берушілерді қорғау ерекшеленеді. Мемлекеттік қызметшілердің ішкі уәждемесін қалыптастыру факторы ретінде қарастырылатын буддистік құндылықтар мен "жеткілікті экономика философиясын" қоса алғанда, ресми-құқықтық тетіктерді қызметтік мінез-құлықтың мәдени-адамгершілік негіздерімен үйлестіруге ерекше назар аударылады. Тай моделінің жүйелік сын-қатерлері анықталды: патронаждық тәжірибелер, тәртіптік жүйенің бөлшектенуі, ұйымдастырушылық мәдениеттің жабылуы, формальды нормалар мен нақты мінез-құлық арасындағы алшақтық. Этикалық инфрақұрылымның тұрақтылығы мамандандырылған институттардың болуымен ғана емес, сонымен қатар олардың өкілеттіктерінің келісімділігімен, этикалық талаптарды кәсіби дайындыққа енгізумен және стандарттардың нақты іске асырылуын бағалау құралдарының болуымен де анықталатыны көрсетілген. Таиланд пен Қазақстанның этикалық реттеу жүйелеріне алты критерий бойынша салыстырмалы талдау жүргізілді. Екі ел арасындағы негізгі айырмашылықтар ең алдымен этикалық нормаларды институционализациялау архитектурасында көрінетіні анықталды, ал жалпы проблема формальды талаптар мен күнделікті ұйымдастырушылық тәжірибелер арасындағы алшақтық болып қала береді. Анықталған айырмашылықтар негізінде Қазақстан үшін ұсынымдар тұжырымдалды: сыбайлас жемқорлыққа қарсы органның тәуелсіздігін күшейту, ақпарат берушілердің иммунитетін заңнамалық бекіту, этикалық стандарттарды адам ресурстарын басқаруға интеграциялау, дәстүрлі мәдени құндылықтарды пайдалану, этикалық инфрақұрылым тиімділігінің мониторингі жүйесін енгізу.

Кілт сөздер: *мемлекеттік қызмет, қызметтік әдеп, ұйымдастырушылық мәдениет, қоғамдық адалдық, әдепті институттандыру, сыбайлас жемқорлыққа қарсы тетіктер, ақпарат берушілерді қорғау.*

FROM ETHICAL STANDARDS TO ORGANIZATIONAL CULTURE: INSTITUTIONAL MECHANISMS OF PUBLIC SERVICE IN THAILAND AND KAZAKHSTAN

B. Taitorina[1], A. Alimbetova[2,]*

[1]Abai Kazakh National Pedagogical University, Republic of Kazakhstan, Almaty
[2]Almaty University of Humanities and Economics, Republic of Kazakhstan, Almaty
[*]e-mail: binur.a@mail.ru, alimbetova_alida@mail.ru

Abstract. Based on the OECD's conceptual provisions on public integrity, the article provides a comprehensive analysis of the institutional system for ensuring ethical behavior of civil servants in Thailand. The regulatory framework, three-tier institutional architecture (OCSC, PACC, NACC), and mechanisms for implementing ethical standards, including training, integrity assessment, and whistleblower protection, are highlighted. Special attention is paid to the combination of formal legal mechanisms with cultural and moral foundations of official behavior, including Buddhist values and the "Philosophy of Sufficient Economics", which are considered as a factor in the formation of internal motivation of civil servants. The systemic challenges of the Thai model are revealed: entrenched patronage practices, fragmentation of the disciplinary system, closed organizational culture, and the gap between formal norms and real behavior. It is shown that the sustainability of the ethical infrastructure is determined not only by the presence of specialized institutions, but also by the consistency of their powers, the inclusion of ethical requirements in professional training, and the availability of tools to assess the actual implementation of standards. A comparative analysis of the ethical regulation

systems of Thailand and Kazakhstan was carried out according to six criteria. It is established that the main differences between the two countries are manifested primarily in the architecture of the institutionalization of ethical standards, while the gap between formal requirements and everyday organizational practices remains a common problem. Based on the identified differences, recommendations are formulated for Kazakhstan: strengthening the independence of the anti-corruption body, legislating the immunity of informants, integrating ethical standards into human resource management, using traditional cultural values, and implementing a system for monitoring the effectiveness of ethical infrastructure.

Keywords: *public service, professional ethics, organizational culture, public integrity, institutionalization of ethics, anti-corruption mechanisms, protection of informants.*

Сведения об авторах:

Тайторина Бинур Адамовна – доктор юридических наук, профессор, Казахский национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, г. Алматы, e-mail: binur.a@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0729-0242).

Алимбетова Алида Робертиновна* – доктор PhD, ассоциированный профессор, Алматинский гуманитарно-экономический университет (Казахстан, г. Алматы, e-mail: alimbetova_alida@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8675-9135).

Авторлар туралы мәліметтер:

Тайторина Бинур Адамовна – заң ғылымдарының докторы, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: binur.a@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0729-0242).

Алимбетова Алида Робертиновна* – PhD докторы, қауымдастырылған профессор, Алматы гуманитарлық-экономикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ**.,** e-mail**:** alimbetova_alida@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8675-9135).

Information about authors:

Taitorina Binur Adamovna – Doctor of Law, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical University (Kazakhstan, Almaty, e-mail: binur.a@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0003-0729-0242).

Alimbetova Alida Robertovna* – PhD, Associate Professor, Almaty University of Humanities and Economics (Kazakhstan, Almaty, e-mail: alimbetova_alida@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0002-8675-9135).

ҒТАМР 10.59.01. DOI 10.53355/3134-6103.2026.21.98.004

ЭКОЛОГИЯЛЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІ ҚАМТАМАСЫЗ ЕТУДІҢ ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тинистанова С.С.

І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Қазақстан Республикасы, Талдықорған қ.
**e-mail: Tin_019@mail.ru*

Аңдатпа. Қазіргі жаһандану кезеңінде экологиялық қауіпсіздік мемлекеттік қауіпсіздікпен қатар ұлттық және халықаралық деңгейде қарастырылатын өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Қоршаған ортаның бұзылуы және оның адамзатқа төндіретін қаупінің артуы бұл мәселеге үлкен жауапкершілікпен қарауды талап етеді. Зерттеудің мақсаты – экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық реттелуін жан-жақты талдау. Зерттеудің теориялық негізін экологиялық қауіпсіздік саласындағы құқықтық нормалар, әртүрлі тұжырымдар мен ғылыми көзқарастар құрайды. Зерттеу барысында талдау және синтез, формальды-құқықтық және салыстырмалы-құқықтық талдау әдістері қолданылды. Мақалада Қазақстан Республикасындағы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық негіздері мен тетіктері қарастырылады. Зерттеу нәтижесінде экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету тек заңнамалық тұрғыдан бекітумен шектелмейтіні анықталды. Бұл міндет азаматтардың, мемлекеттік органдар мен ұйымдардың экологиялық мәдениетін қалыптастырумен және қоршаған ортаны қорғаудағы жауапкершілікті сезінуімен тікелей байланысты. Сонымен қатар, қолданыстағы заңнаманы жетілдіру, экологиялық бақылаудың тиімділігін арттыру және құқық бұзушылықтардың алдын алу қажеттілігі негізделді. Экологиялық қауіпсіздік саласындағы мемлекеттік саясат қоғамның, мемлекеттік органдардың және азаматтық институттардың өзара іс-қимылына сүйенуге тиіс. Ұсынылған қорытындылар экологиялық тәуекелдерді азайтуға, құқық қолдану тәжірибесін жетілдіруге және елдегі тұрақты экологиялық дамуды қамтамасыз етуге бағытталған шараларды әзірлеуге ғылыми негіз бола алады. Алынған нәтижелер экологиялық заңнаманы одан әрі дамытуға, мемлекеттік бақылауды күшейтуге және қоғамның экологиялық жауапкершілігін арттыруға бағытталған ұсыныстарды негіздеуге мүмкіндік береді. Зерттеу материалдарын «Экологиялық құқық», «Қоршаған орта қауіпсіздігі» және «Экологиялық қауіпсіздік» пәндерін оқыту барысында пайдалануға болады.

Кілт сөздер: *экологиялық қауіпсіздік, қоршаған ортаны қорғау, құқықтық реттеу, экологиялық құқық, экологиялық бақылау, экологиялық мәдениет, мемлекеттік саясат.*

Кіріспе

Экологиялық қауіпсіздік тек халықты төтенше экологиялық жағдайлардан, апаттардан қорғау ғана емес, қоршаған ортаны ластаудан, климаттың өзгеруіне жағымсыз әсер етуден де қорғаудан тұрады.

«Табиғатқа арналған әлемдік хартия»:

1. Адамзат баласы табиғаттың құрамдас бір бөлігі және оның өмір сүруі тікелей табиғат жүйесімен байланысты;

2. Адам баласы өзінің іс-әрекетімен немесе сол әрекеттің салдарынан табиғатқа тікелей әсер етіп қана қоймай, оның ресурстарын азайтып, жоғалтуы мүмкін, сондықтан табиғатты сапалы сақтау мен табиғи байлықтарды үнемдеуге үйренуді сезінуі тиіс, – деп қарастырады. Сондықтан адамның өмір сүріп отырған ортасы оның өмір сүруінің ажырамас бір бөлігі болғандықтан, адамның физикалық тұрғыдан саулығы, психологиялық тепе-теңдігі, денсаулығы тікелей табиғатпен байланысты ,- деп қарастырады.

Әлемдік цивилизацияның қарыштап дамуы тікелей экологиялық қауіпсіздікпен де тығыз байланысты болып отыр. Қ. Тоқаевтың «Жасанды интеллект дәуіріндегі Қазақстан: өзекті мәселелер және оны түбегейлі цифрлық өзгерістер арқылы шешу» атты Қазақстан халқына Жолдауында: «Қоршаған ортаға жанашыр болу, оған үлкен жауапкершілікпен және шынайы қамқорлықпен қарау ұлттық идеологияның өзегі болуы керек », - деп атап көрсетті. Мемлекет басшысы қоршаған ортаны қорғауға аса жауапкершілікпен қарауды, жанашыр болуға насихаттау міндетін қойып отыр.

Себебі қазіргі кезеңдегі көптеген қауіпсіздіктердің ішіндегі ең маңыздысының бірі, адамзат баласын қоршаған ортадағы қандай да бір зиянды факторлардан қорғаудың тетігі - ол экологиялық қауіпсіздік.

Мемлекеттік басқару тәжірибесінде табиғатты қорғау мен экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселесі бөліп-жарып қарастырылмайды. «Экологиялық қауіпсіздік» деген термин енгізілгеннен бастап, оның төңірегінде экологиялық-құқықтық салада көптеген сұрақтар пайда болды. Себебі экологиялық қауіпсіздікпен қоса экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді қатар алып жүре бастады, жеке алып қарасақ, бірі құрал (экологиялық қауіпсіздік) да, екіншісін мақсат (қамтамасыз ету) ретінде қабылдаймыз. Біріншісі қандай да бір қызметті жүзеге асыру деп қарасақ, екіншісі қолданыстағы нормаларға сүйене отырып, қорғану жағдайын білдіреді. Кейбір ғалымдар теориялық-құқықтық жағынан күрделі жайттарды ескере отырып, «экологиялық қауіпсіздік» пен «қоршаған ортаны қорғау» деген ұғымды мағынасы жағынан синонимдік сипатта түсінуге болады деген қорытындылайды. Бұл терминдердің мағынасы бір-біріне жақын, сондықтан қандай да бір алаңдатарлық көзқарастар туғызбайды деп санайды [1].

Қазіргі уақытта Қазақстанның экологиялық қауіпсіздігіне қатер төндіретін мәселелер ретінде:

- Жердің тозуы мен шөлейттенуі;
- Ауаның ластануы;
- Сирек кездесетін жан-жануарлардың, өсімдіктердің азаюы;
- Су ресурстарының нашарлауы, судың азаюы;
- Қоршаған ортаның радиациялық қалдықтардың әсерінен ластануы мен өндірістік және тұрмыстық қалдықтардың көбеюі, жиналуы деп тұжырымдалады [2].

Экологиялық мәселелер бір сәтте, бір күнде жүргізілетін іс-шаралармен шешіле қоймайды. Бұл үрдіс мемлекеттік органдардың жоспарлы түрде қызметін ұйымдастыруы мен азаматтық қоғамның белсенді қатысуы нәтижесінде шешімін табуы мүмкін. Алайда, бұл әрекеттердің барлығының ұйымдастырушылық-құқықтық негізі болуы, мемлекеттік билік органдары (кәсіби, мамандандырылған, т.б.) және қоғамдағы азаматтық институттардың (әртүрлі қоғамдық бірлестіктер, сонымен қатар азаматтардың өзі) қызметінің белгілі бір нормаларға сүйене отырып, жүзеге асырылуымен шешіледі [1].

«Экологиялық қауіпсіздік» пен «қоршаған ортаны қорғау» ұғымын көп жағдайда жеке ұғым ретінде ажырата бермейді, әлі күнге дейін «экологиялық қауіпсіздік» терминінің құқықтық табиғаты нақты анықталмаған, көзқарастар саналуан. Сондықтан осы мәселенің құқықтық тұрғыдан реттелуін қамтамасыз ету бүгінгі күнгі өзекті мәселелердің біріне айналды.

Осы мәселенің түйінін шешу мақсатында зерттеу жүргізген бірқатар ғалымдардың көзқарастары мен тұжырымдары назарға алынды: P. Balvin, L. Berkyova экологиялық қауіпсіздікті түйіні толық шешілмеген күрделі тақырып ретінде қарастырса, экологиялық қауіпсіздікті құқықтық реттеудегі жасанды интеллектінің алатын рөлі жайында Ali M.G., Jasim A.K., Abdulrahman S.A.R., Abu-Alshaeer M.J., Mahdi A.F. AI Ethics, экологиялық қауіпсіздік және одан туындайтын мәселелер мен құқықтық реттелуі туралы А.Құсайынова, Р. Арутунян, Л. Еркинбаева, атмосфералық ауаны қорғау саласындағы заңнаманы және құқық қолдану тәжірибесін жетілдіру, экологиялық қауіпсіздікті құқықтық реттеу мәселелері туралы С.Д. Бекишева, А.Б. Сопыханова, Б.А. Жусипова, А.Б. Құрманбаева, Н.И. Әлімқұлова, Н.Е. Серікпаев зерттеген.

Зерттеу еліміздегі экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің құқықтық реттелуін жан-жақты талдауды мақсат етіп қояды.

Қазақстан Республикасындағы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді құқықтық реттеуден туындайтын қоғамдық қатынастар оның зерттеу объектісі болып табылады.

Егер мемлекет экологиялық қауіпсіздікті сақтап, оның құқықтық реттелуін қамтамасыз етпесе, онда адамзат баласына өзін қамтамасыз ететін ресурстарынан айрылып, мемлекеттің қауіпсіздігіне қауіп төндіруі мүмкін.

Материалдар мен әдістер

Нормативтік-құқықтық актілерді талдау, синтездеу әдісі экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы заңнамалар, құқықтық актілерді зерделеуге негізделді. Салыстырмалы-құқықтық талдау әдісі негізінде экологиялық қауіпсіздік қатынастарын реттейтін нормаларға жүйелі талдау жасалды.

Зерттеудің нормативтік базасын Қазақстан Республикасының Конституциясынан бастау алып, Экология кодексі, сонымен қатар Бүкіл әлемдік табиғат хартиясы, «Экологиялық мәдениетті дамытудың 2024–2029 жылдарға арналған «Таза Қазақстан» тұжырымдамасы», сондай-ақ экологиялық қауіпсіздікті құқықтық реттеуден туындайтын өзекті мәселелерді теориялық жағынан зерттеген отандық, шетелдік ғалымдардың көзқарастары құрайды.

Зерттеу арқылы экологиялық қауіпсіздік, оның қайнар көздері, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді құқықтық қамтамасыз етуде туындайтын мәселелер, сондай-ақ құқықтық реттеудің басқа да қырлары туралы талдау жасалды. Соның нәтижесінде бұл еңбекті «экологиялық құқық», «қоршаған орта қауіпсіздігі», «экологиялық қауіпсіздік» пәндерін оқуда пайдалануға болады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Осы мәселеге қатысты зерттеген авторлар экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің қайнар көздері ретінде ең бірінші кезекте Конституция, заңдар, конституциялық заңдар, Президенттің Жарлықтары, Үкіметтің қаулылары мен өкімдері, ведомостволық актілер, т.б. деп таниды. Сонымен қатар қоршаған ортаға залал келтіргені үшін қылмыстық, әкімшілік, тәртіптік жауаптылықты қамтитын нормалар бар. Ал қоршаған ортаға қатысты дау-дамайлар сот тәртібімен шешіледі. Компаниялар, ұйымдар қоршаған ортаға келтірген зияны үшін әкімшілік және азаматтық-құқықтық міндеттерді жүктейтіндігін алға тартады.

Жаһандағы экологиялық қауіпсіздік мәселесіне қазіргі кезеңде кеңінен көңіл аудара бастады. Конституция мемлекеттің экологиялық қорғау саясатын бекітті. Ол мемлекеттің Негізгі Заңы ретінде адам мен азаматтардың экологиялық құқықтары мен заңды мүдделерін қорғауды қамтамасыз етті. Сонымен қатар, адамдардың өміріне, денсаулығына қатер төндіретін деректерді лауазымды адамдардың жасыруы жауаптылыққа әкелетіндігін ескертті. Заң адамдарды қоршаған ортаға, табиғатқа, оның байлығына ұқыпты қарауға міндеттеді [3].

Қазақстанның экологиялық қауіпсіздігі сырты, ішкі факторлармен тікелей байланысты. Елдің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге экономикалық мүдделердің басым болуы салдарынан туындаған ішкі экологиялық қатерлердің болуы, олардың алдын алу мен әлсіретуі ықпал етті. Сонымен қатар, экологиялық қауіпсіздік қатерлерінің алдын алу мен қоғамның орнықты дамуы үшін оның құқықтық негіздерінің болуы басты рөл атқарады [2].

Қазақстан Республикасындағы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің қайнар көздерінің өзіндік ерекшеліктері бар:

Біріншіден, нормативтік актілердің көптігі. Экологиялық нормалар, бір ғана нормативтік актіде ғана емес, бірқатар кодекстер мен заңдарда, оның бөлімдерінде орын алады;

Екіншіден, кодификацияланған, негізгі нормативтік құқықтық актінің жоқтығы. Бұл рөлді атқаруға Экология кодексін алуға болады, бірақ ол қоғам мен табиғаттың өзара қатынасын біржақты реттейді, табиғи ресурстарды ұқыпты пайдалануды талап етеді;

Үшіншіден, басқа құқық салаларының экологиялизациялануы. Мысалы, қылмыстық құқықта «экологиялық қылмыстар», ал әкімшілік құқықта «қоршаған ортаны қорғау мен табиғи ресурстарды пайдалану саласындағы әкімшілік құқықбұзушылықтар» жеке тарау бар. Экологиялизациялауға әкімшілік, азаматтық, кәсіпкерлік, аграрлық, еңбек құқықтары жатады [4].

2026 жылы 15 наурызда қабылданған Жаңа Конституцияның 37-бабы:

1. Қазақстан Республикасының азаматтары табиғатты сақтауға және табиғи байлыққа ұқыпты қарауға міндетті.

2. Мемлекет адамның өмір сүруіне және денсаулығына қолайлы болатын қоршаған ортаны қорғауды мақсат етеді.

3. Адам өмірі мен денсаулығына, қоршаған ортаға қатер төндіретін фактілерді, мәнжайларды лауазымды адамдардың жасыруы заңға сәйкес жауаптылыққа алып келеді », - деп көрсетеді. Негізгі Заң азаматтарды табиғатты сақтауды, табиғи байлықтарға ұқыпты қарауды міндеттеумен қатар адамның өмірі, денсаулығы, қоршаған ортаға төнген қауіп-қатерді жасыру жауаптылыққа алып келетіндігін ескертеді.

Экология кодексінің 29-бабы 3-тармағында: «Адамның, қоғам мен мемлекеттің құқықтары мен өмірлік маңызды мүдделерінің қоршаған ортаға антропогендік және табиғи әсер ету салдарынан туындайтын қатерлерден қорғалу жағдайы ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде экологиялық қауіпсіздік деп түсініледі », - деп қарастырады.

Жаңа Экологиялық кодекспен қоршаған ортаны қорғау саласы халықаралық экологиялық стандарттарға сай реттеуді көздей отырып, ұйымдарға қоршаған ортаға келтіретін әсерді азайтуға «ластаушы төлейді» қағидасына сай өндірісте жоғары технологияларға негізделген «жасыл» технологияларды қолдануды құптайды.

Қоршаған ортаның жай күйін адамға қолайлы деп анықтау критерийлері ретінде:

- Қоршаған ортаның ластанбауы - қоршаған ортаның заңнамада белгіленген талаптарға, нормативтерге, оның сапасын сипаттайтын стандарттарға сәйкестігі;
- Қоршаған ортаның сарқылмауы - қоршаған ортаның адамның эстетикалық қажеттіліктерін қанағаттандыру, түрлердің әртүрлілігін сақтау қабілеті;
- Экологиялық қауіпсіздік – азаматтардың денсаулығы мен өмірін, қоршаған ортаны техногендік және табиғи сипаттағы төтенше жағдайлардың, шаруашылық және өзге де қызметтің ықтимал зиянды әсерінен қорғау жағдайы деп қарастырады [5].

Табиғатты пайдаланудағы жалпы талаптарды бекітетін стандарттар ең негізгі және басты техникалық-нормативтік құжат болып табылады. Бұл құжаттар қоршаған ортаға әсер ететін зиянның белгілерін айқындап, олардың алдын алудың әртүрлі бағыттағы әдістері мен амалдарын көрсетеді. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің әкімшілік және экономикалық басқару шаралары мемлекеттегі осы талаптарды бұзғаны үшін жауаптылықтың тетіктерін айқындайды [6].

Мемлекет өз тарапынан экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мақсатында құзіретті органдарға техникалық-нормативтік талаптардың орындалуын талап етуді міндеттейді, өз кезегінде бұл органдар, егер ол талаптар орындалмаса жауапкершілік болатындығын түсіндіру жұмыстарын жүргізеді.

Зерттеушілер экология саласындағы нормалардың қайнар көздерін кешендік, ресурстық, әлеуметтік-экологиялық деп 3 топқа бөледі [7]. Қоршаған ортаны қорғау, оны қорғаудың шараларын дамыту, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуді реттеу заңнаманың негізгі мақсаты болып табылады. Р.Э. Арутунян бұл нормаларды үш топқа бөліп қарастырған [3] (Сурет 1).

Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы нормалар

Қоршаған ортаның
қауіпсіздігін қамтамасыз
ететін нормалар Қоршаған ортаға әсер
ететін талаптарды
қамтитын нормалар Талаптардың орындалуын
бақылайтын нормалар

Сурет 1 – Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы нормалар

Қоршаған ортаны қорғау саласындағы Ұлттық заңнама 10-нан астам заңдар мен 200-ден астам нормативтік актілерді құрайды. Оның ішінде экология, жер, су, орман кодекстері бар. Сонымен қатар, Қазақстан 200-ден астам халықаралық шарттарды ратификациялаған [8].

Экологиялық мәдениетті дамытудың 2024–2029 жылдарға арналған «Таза Қазақстан» тұжырымдамасы мемлекеттік экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған бағдарламаның бірі. «Таза Қазақстан» акциясы мемлекет басшысының бастамасы бойынша жүзеге асырыла бастады. Бұл жоба айналаның тазалығынан бастап, тұрған жерін көгалдандырудан азаматтарды, ұйымдарды, мекемелерді қоршаған ортаны таза ұстауға бағытталған үгіт-насихат жұмысы, бүлдіршіндерді тазалыққа тәрбиелеуге бағытталған акциялық шара болып табылады. Ол бірнеше бағытты қамтиды (Кесте 1).

Кесте 1 – «Таза Қазақстан» акциясының негізгі бағыттары

«Таза Қазақстан» акциясы	
Жаппай сенбіліктер, қоқыс жинау, аумақтарды көгалдандыру және халықты сауаттандыру арқылы елдегі экологиялық жағдайды жақсартуға бағытталған бастама.	Экологиялық акцияны тиімді идеологиялық сүйемелдеу үшін апта сайын «Таза өлке», «Киелі мекен», «Жасыл аймақ», «Өнегелі ұрпақ» және «Мөлдір бұлақ» тақырыптық бағыттары ұйымдастырылды.
Акция аясында әртүрлі қалалар мен ауылдық елді мекендердің тұрғындары, волонтерлер, мемлекеттік құрылымдар мен бизнес-қоғамдастық өз елін таза ету және көгалдандыру үшін әртүрлі экологиялық іс-шаралар өткізу мақсатында бірігеді.	«Таза Қазақстан» жалпыұлттық экологиялық акциясы бүкіл елде үнемі өткізілетін болады. Экологиялық еріктілік кең таралуда, бұл халықтың қоршаған ортаны қорғаудың маңыздылығы туралы хабардар болуының өсу белгісі.

Тұжырымдаманы іске асыру арқылы Үкімет экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету деңгейін көтеруді:

1) Тұрғындарды экологиялық ақпараттану;
2) Азаматтардың экологиялық жауаптылық мінез-құлықтарын қалыптастыру;
3) Қалдықтар көлемін азайту, су мен ауаны ластауды төмендету, табиғи ресуртарды тиімді пайдалану;
4) Тұрғылықты жерлерді көгалдандыруды кеңейту;
5) Халықты коммуналдық қалдықтарды бөліп жинауға дағдыландыру арқылы экологиялық жауаптылық мәдениетін қалыптастыруды жүзеге асыруды көздейді [8].

Экологиялық қауіпсіздіктің қамтамасыз етілуін құқықтық реттеу халықаралық деңгейдегі күрделі мәселе болып табылады. Нормативтік-құқықтық негізін саралай отырып, алдыңғы қабылданған нормалардың кемшіл тұстарын, экологиялық тәуекелдерді

анықтау, ақпараттық қамтамасыз етудің кемшіліктерін жою, ашықтық пен шекарааралық ынтымақтастықты дамытудың маңызы жолға қою қарастырылуда [9].

1948 жылы Адам құқықтарының жалпы декларациясы өмір сүрудің ажырамас құқығын бекітті, ол бірінші кезектегі мәнге ие және адамның барлық құқықтарының, соның ішінде қолайлы қоршаған ортаға құқықтың негізі болып табылады. Қолайлы қоршаған ортаға құқық Стокгольм декларациясында, 1972 жылы БҰҰ Қоршаған орта жөніндегі конференциясында, 1992 жылы Рио-де-Жанейрода өткен БҰҰ Қоршаған орта және тұрақты даму жөніндегі конференциясында, сондай-ақ 2012 жылы Тұрақты даму жөніндегі БҰҰ конференциясының қорытынды құжатында бекітілген [5].

Ұлттық қауіпсіздіктің құрамдас бөлігі ретінде экологиялық қауіпсіздік тұрақты дамудың міндетті шарты және табиғи жүйелерді сақтаудың, қоршаған ортаның тиісті сапасын қолданудың негізі болады. Сондықтан оның құқықтық қамтамасыз етілуі маңызды [10].

Шетелдік ғалымдар қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз етуді жасанды интеллектіні қолдану арқылы жүзеге асыру экологиялық қауіпсіздікті болжау мен нормативтік талаптарды сақтауға, этикалық, құқықтық, әлеуметтік мәселелерді шешу тиімділігін арттырады деген ұстанымда. 15 халықаралық шарттар мен 10 сот шешімдерін, 5 трансконтинентальдық тақырыптық зерттеулерді, сарапшылармен, заңгерлермен, саясаткерлермен, үкіметтік емес ұйым мүшелерімен 25 сұхбат өткізе отырып, қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз етуде нормативтік актілердің талаптарын орындау мен сақтау маңызды деген тұжырымға келеді. Зерттеу арқылы жасанды интеллектіні қолдану нәтижесінде этикалық көрсеткіштердің жақсарғанын ашықтық 35%, әділеттілік 25%, қоғамдық сенімнің 20%-ға өскенін көрсетеді. Қоршаған ортаны қорғау мен денсаулықты сақтаудың тұрақты жүзеге асуы үшін жасанды интеллектіні қолдану тек техникалық инновациялық қолданудан ғана емес, оның құқықтық реттелуін де қамтамасыз ету қажеттігін көрсетеді [11].

Қазіргі кезеңде қоршаған ортаны қорғауды қамтамасыз ету басты мәселелердің бірі және экологиялық жағдайды жақсартуды кешенді қамтамасыз ету мемлекеттік органдардың, қоғамдық ұйымдардың, тұтастай алғанда барша республика азаматтарына да ортақ іс [12].

Тек қана құқықтық реттеу арқылы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мүмкін емес. Мамандардың пікірінше, «бірде-бір мемлекет, бірде-бір министрлік жалғыз өзі бір мемлекеттің экологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге қауқары жетпейді. Тек қана бүкіл қоғамды экологиялизациялау арқылы ғана экологиялық мәселелерді белгілі бір деңгейге көтеріп, шешімін табуға болады. Қоршаған ортаны қорғау әрбір республика азаматының міндетіне айналуы тиіс» [8].

Құқықтық қамтамасыз ету жүзеге асырылу үшін азаматтардың экологиялық мәдениетін қалыптастыру да маңызды орын алады:

1) Экологиялық білімділік, экологиялық сана, географиялық ортаны сақтау мен гүлдендіруге деген ұмтылыстың болуы;

2) Экологиялық білімді күнделікті өмірде ұтымды пайдалану;

3) Туындаған экологиялық мәселелерді шынайы көре білу және нақты шешім қабылдай алу [13].

Экологиялық заңнаманың дамуы – бұл қолданыстағы нормаларды жетілдірудің бір бағыты деп танимыз. Экология саласындағы нормативтік актілерге қомақты өзгерістер енгізу, жаңа нормалардың кешенді тобын әзірлеу арқылы экологиялық қатынастардың тиімді дамуын қамтамасыз етуге болады. Алайда қоршаған ортаның қауіпсіздігін қамтамасыз етуде жасалып жатқан шаралардың барлығын тиімді деп айту қиын. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің толық іске аспауын мына себептермен байланыстыруға болады:

1. Мемлекеттік экологиялық бақылау мен өкілетті органның мониторингінің жеткіліксіздігі;

2. Өкілетті органның жасаған мониторингтерінің сапасыздығы;

3. Құқыққорғау органдары мен қоршаған ортаны қорғау саласындағы органдардың өзара байланысының әлсіздігі;

4. Тұтынушылардың заңнама талаптарын сақтамауы және экологиялық төлемдерді жүзеге асырудан жалтару мақсатында заңсыз әрекеттерге баруы;

5. Аккредиттелмеген лабораториялармен келісім-шарттар жасау, заманауи өлшем құралдарының жетіспеуі, сынамаға алынған материалдарға дұрыс сараптама жасамау, экологиялық бақылаудың әлсіздігі;

6. Қоршаған ортаны қорғауға қатысты іс-шаралардың өткізілмеуі (оның ішінде, тұрғындардың денсаулығына нұқсан келтірілетін факторлар мен экологиялық қауіп себептерін анықтау мақсатында ресми түрде жүргізілетін ғылыми зерттеулердің сапалы жүргізілмеуі;

7. Қоршаған ортаға кері әсер ететін тәуекелдерге баға беретін Бірыңғай стандарттардың болмауы;

8. Келтірілген экологиялық зиянды нақты анықтайтын әдістер мен экологиялық сот сараптамасының әлсіздігі [14].

Мамандардың пікірінше, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету мен құқықтық реттелуіне әлі де болса ұзақ уақыт керек. Ол үшін орасан зор шығындар мен базалық технологияларды өзгерту арқылы келеміз. Адамдардың денсаулығына әсер ететін, төнетін қауіп су, екіншісі ауа, үшіншісі адамдардың тарапынан болатын әрекеттер, одан кейін барып, радиоактивтер [15].

Экологиялық кодексте Үкіметтің қоршаған ортаны қорғау саласындағы құзіреті, сонымен қатар, уәкілетті органның құзіреттері, ведомоствоаралық өзара іс-қимыл қамтылған да, заң шығарушы органның осы саладағы құзіреттілігі қарастырылмаған. Ал Қазақ ССР - нің 1991 жылғы 18 маусымдағы «Қоршаған ортаны қорғау туралы» Заңның 9-бабы «Қазақ ССР Жоғарғы Кеңесінің табиғи қоршаған ортаны қорғау саласындағы құзіреттіліктері» деп арналған, онда:

- Қоршаған ортаны қорғау туралы заңдар қабылдау мен жетілдіру;
- Экологиялық саясатты айқындау және халықаралық, бүкілодақтық және республикааралық ынтымақтастықты дамыту;
- Қоршаған ортаны пайдалану мен қорғау саласындағы мемлекеттік билік органдарының қызметін, мемлекеттік басқару тәртібін анықтау;
- Табиғат пайдаланушылардың құқығын қорғау;
- Экологиялық апат аймақтарын жекелеген территорияларда анықтау, жария ету өкілеттілігі берілген және жоғары заң шығарушы органның өкілеттіліг тек заң шығармен шектеліп қана қойған жоқ. Қазіргі жағдайда экологиялық қызметтің жекелеген түрлері басқа мемлекеттік органдарға, оның ішінде Үкіметке бірқатар өкілеттіліктер берілді. Соған қарамастан, зерттеуші ғалымдар экологиялық заңнаманы жетілдіру мақсатында «қоршаған ортаны қорғау саласындағы мемлекеттік басқару» деген тарауға заң шығарушы органның да құзіреттілігін енгізуді ұсынады [4].

Қазақстан Республикасындағы экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы заңдар мен құқыққолдану тәжірибесін жетілдірудің негізгі бағыттарын былай қарастырамыз:

1. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы заңнамаларды бір жүйеге келтіру;

2. Экологиялық заңнамаларды демократизациялау, яғни, барлық қоршаған ортаны қорғау мен дамыту саласындағы нормалар азаматтар мен ұйымдардың құқықтары мен бостандықтарын, оның заңды мүдделерін қамтамасыз етуге бағытталуы тиіс. Алайда, қазіргі кезеңдегі барлық экологиялық нормалар жеке тұлғалар мен заңды тұлғалардың және мемлекеттің құқықтары мен заңды мүдделерін қорғай бермейді. Сондықтан жеке тұлға сотта өзінің мүлкі мен денсаулығына келтірілген зиянды ғана емес, қоршаған ортаға келтірілген де зиянды өтеуді талап етуі қажет.

3. Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы мамандандырылған органдардың да қызметін реттейтін нормативтік-құқықтық базасын қалыптастыру қажет. Себебі бұл мәселелерді шешу барысында құқыққорғау органдары мен өкілетті органдар арасындағы әрекеттерде келіспеушілік салдарынан, қарама-қайшылықтар туындайды;

4. Экологиялық кәсіпкерлікті экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету құралы ретінде дамыту [4].

Қорытынды

Қазақстан Республикасындағы экологиялық қауіпсіздік:

1. Азаматтардың қолайлы өмір сүруі үшін мемлекетпен қамтамасыз етілген маңызды құндылық жүйесі;

2. Қоршаған ортаны қалыпты жағдайда сақтауды қамтамасыз етудегі нормалардың жүйесін қалыптастырған;

3. Экологиялық қауіпсіздік – бұл мемлекеттің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің құрамдас бір бөлігі.

Сондықтан экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету үшін:

- Ерекше қорғалатын табиғи аймақтарды көркейту, инфрқұрылымдарды дамыту, қаржыландыру деңгейін көтеру;
- Қараусыз қалған жерлерді анықтау, құнарландыру, пайдалану тетіктерін жетілдіру;
- Жерді мемлекеттік басқару жүйесін реформалау;
- Барлық салада жауаптылықты күшейту қажет.

Сонымен қатар, мемлекеттегі экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету шаралары кешенді түрде жүзеге асырылуы үшін мына бағыттағы шаралар жүзеге асырылуы тиіс деп санаймыз:

1. Саяси шаралардың жүзеге асырылуы (қоршаған ортаны қорғау саласындағы басқару қызметі, экологиялық бақылау мен осы құрылымдардағы сыбайлас жемқорлықпен күрес, мемлекеттік бақылауды жүзеге асыратын субъектілердің өкілеттілігін күшейту);

2. Құқықтық базаны кеңейту. Мемлекеттегі экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету саласындағы заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу, жаһандану кезеңіне оңтайландыру (экологиялық қауіпсіздік тек қоршаған ортамен ғана байланысты емес болғандықтан, кешенді жұмыстар жүргізудің мемлекеттік бағдарламасын жасау);

3. Экономикалық шаралар. Шет мемлекеттердегідей экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету бағытында жұмыс жасайтын құрылымдарды ынталандыру, жеңілдіктер беру;

4. Техникалық жабдықтауды заманауи талаптарға сәйкестендіру. Шаруашылық жүргізуші субъектілерді, тұрмыстық қолданыстағы құрал-жабдықтардың жаңа түрлерін ойлап табу және өндіріске енгізу, инновациялық жобаларды қолдау. Сонымен қатар, экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етуде техникалық құрал-жабдықтарды енгізу экономикалық, құқықтық жағынан қамтамасыз етумен тығыз байланысты болғандықтан, барлық шараларды жүйелі, уақытында, қатар жүруін қамтамасыз ету;

5. Қоғамда азаматтардың экологиялық сауаттылығын арттыру. Бұл тікелей адамдармен қарым-қатынастан туындайтын құбылыс болғандықтан, экологиялық ақпараттандыру, экологиялық сауатын ашу, жауаптылыққа тәрбиелеу маңызды орын алады. Адамдар табиғатты, ресурстарды, өсімдіктер мен жануарлар дүниесін тек пайдаланып қана қоймай, оларды өсіру, көбейту, қорғау, үнемдеуге де үйренуі тиіс деп санаймыз.

6. Құқыққолдану тәжірибесін жетілдіру мақсатында ұйымдастырушылық-құқықтық шаралардың кешенін жасау:

- құқыққорғау органдары қоршаған ортаны қорғау саласындағы заңнаманы бұзушылықтың қылмыс құрамын анықтаған кезде, дәлелдемелер жинау әдістерін енгізу;
- құқықбұзушылықтың алдын алу мақсатында жастардың арасында, оқу орындарында әртүрлі тренингтер ұйымдастыру, заманауи құралдар мен ақпараттық жүйені кеңінен қолдану;
- қоршаған ортаны ластау деңгейін анықтайтын сот-сараптама әдістемесін жасау және оны Қазақстан Республикасының сот-сараптама зерттеулерінің Мемлекеттік реестріне енгізу.

Сондай-ақ бұл мәселені тек мемлекет ішілік қана емес, халықаралық деңгейдегі жауаптылыққа үйрету: космосты игеруге байланысты туындайтын мәселелерді шешу, космостан түсетін қоқыстар, космос корабльдері, оның құрамдас бөліктерінің құлауы, сұйықтықтарының шашылуы, жер астындағы жарылыстардан туындайтын жайсыздықтар

мен геологиялық барлау салдарынан, жарылыс жасау барысында химикаттардың басым мөлшерін пайдалану, т.б. мәселелерге қатысты ғылыми зерттеулердің бағытын айқындау.

Жүргізілген зерттеу экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің тиімділігі құқықтық, экономикалық, ұйымдастырушылық және әлеуметтік тетіктердің өзара үйлесімді қолданылуына тәуелді екенін көрсетті. Осыған байланысты мемлекеттік органдардың қызметін нақты үйлестіру, қабылданған бағдарламалардың орындалуын тұрақты бағалау және экологиялық тәуекелдер туралы ашық ақпарат ұсыну қажет. Экологиялық заңнаманы жетілдіру кезінде алдын алу қағидатына, қоршаған ортаға келтірілген залалды толық өтеуге және табиғи ресурстарды ұтымды пайдалануға басымдық берілуі тиіс. Сондай-ақ қоғамдық бақылау институттарын дамыту, азаматтар мен үкіметтік емес ұйымдардың экологиялық шешімдерді қабылдауға қатысу мүмкіндігін кеңейту маңызды. Ғылыми зерттеулердің нәтижелерін құқық қолдану тәжірибесіне енгізу экологиялық құқық бұзушылықтарды дер кезінде анықтауға және олардың салдарын азайтуға мүмкіндік береді. Экологиялық білім беру мен тәрбиені барлық деңгейде жүйелі ұйымдастыру азаматтардың жауапты мінез-құлқын қалыптастырады. Бұл ретте халықаралық ынтымақтастықты нығайту және озық тәжірибені ұлттық жағдайларға бейімдеу де мәнге ие. Ұсынылған шаралардың кешенді іске асырылуы Қазақстанның тұрақты дамуына, халықтың өмір сүру сапасын арттыруға, табиғи ресурстарды болашақ ұрпақ үшін сақтауға және ұлттық экологиялық мүдделерді сенімді қорғауға ықпал етеді.

Қорыта келгенде, экологиялық қауіпсіздікті сақтау бұл тек қоршаған ортаны ғана емес, мемлекеттің де қауіпсіздігі мен тұрақтылығын, адамдардың денсаулығы мен өмірін сақтауды қамтитын күрделі, өзектілігі жоғары мәселе болғандықтан оны мемлекеттік деңгейде, бүкіл қоғам мен азаматтардың міндеті ретінде қабылдауымыз қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1 Е.В. Воронцова, А.Л. Воронцов Теоретические аспекты правового регулирования природоохранной деятельности // Известия Юго-Западного государственного университета, 2017. – Т.21. - №1(70). – С. 198-205.

2 Қ. Қуандықов Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің өзекті мәселелері / URL: https://legal.bestprofi.com/docs/220414d8-ee31-4ef2-88c5-46f7fa367620 (қарау мерзімі: 02.09.2026.)

3 Арутунян Р.Э. Правовое регулирование экологической безопасности // Образование и право, 2022. - №11. - С. 147 - 150.

4 Бекишева С.Д. Правовые проблемы обеспечения экологической безопасности Республики Казахстан. – Қосшы, 2019. – 250 с.

5 Д.Л. Байдельдинов, Г.Т. Айғаринова, Ж.Б. Акшатаева, Г.К. Рашева Қазақстан Республикасында цифрландыру жағдайында қолайлы қоршаған ортаға құқықты жүзеге асыру мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы, 2024. - №1(109). – 86-95 бб.

6 Baghel S., Sheakh S.R., Kumar A., Jaiswal S.G., Hailu G.G. Bio based and biodegradable intelligent packaging systems for improving food quality safety and environmental sustainability. Discover Sustainability, 2026. 7(1), 1513 P.

7 А. Құсайнова Қазақстан Республикасының экологиялық саясаты (саяси-құқықтық қырлары) // Қоғам және дәуір, 2022. - №1(73). - 6 - 22 бб.

8 Турецкий Н.Н. К вопросу об экологической культуры // Вестник Института законодательства и правовой информации, 2026.-Том 80.- №2. – С. 254-262.

9 Balvin P., Berkyova L. Environmental Safety, and Legal Gaps in Tailings Management: A Czech and European Perspective Engineering Proceedings, 2025. 116(1), 22.

10 А.Б. Құрманбаева, Н.И. Әлімқұлова, Н.Е. Серікпаев Экологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз етудің кейбір мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы, 2013.- №2(66). – 239-245 бб.

11 Ali M.G., Jasim A.K., Abdulrahman S.A.R., Abu-Alshaeer M.J., Mahdi A.F. AI Ethics legal regulation, and public trust in environmental health and safety. Environment and Social Psychology. 2025.10(9), 3945.

12 Еркинбаева Л.К. Правовое регулирование экологической информации в условиях цифровизации в Республике Казахстан. – Талдыкорган: ЖК «Рекламный проспект», 2022. – 103 с.

13 Андреев М.Д. Экологическая культура как основа гармонизации отношений между обществом и природой // Успехи современного естествознания, 2019. - №7.- С. 142-145.

14 С.Д. Бекишева, А.Б.Сопыханова, Б.А.Жусипова Проблемы совершенствования законодательства и правоприменительной практики в сфере охраны атмосферного воздуха в Республике Казахстан // Вестник Института законодательства и правовой информации, 2026.-Том 81.- №3. – С. 342 – 352.

15 Н.Г. Лаптева Правовые аспекты экологической безопасности в РК // Вестник КазНУ, 2011. - №3(59).- С. 132 – 134.

REFERENCES:

1 Vorontsova E.V., Vorontsov A.L. (2017). Teoreticheskie aspekty pravovogo regulirovania prirodoohrannoi deiatelnosti [Theoretical aspects of the legal regulation of environmental protection activities]. Izvestia Iugo-Zapadnogo gosudarstvennogo universiteta, vol. 21, no. 1 (70), pp. 198–205. (in Russian)

2 Kuandykov K. (n.d.). Ekologialyk kauipsizdikti kamtamasyz etudin ozekti maseleleri [Current issues of ensuring environmental safety]. URL: https://legal.bestprofi.com/docs/220414d8-ee31-4ef2-88c5-46f7fa367620 (accessed: 02.09.2026). (in Kazakh)

3 Arutunian R.E. (2022). Pravovoe regulirovanie ekologicheskoi bezopasnosti [Legal regulation of environmental safety]. Obrazovanie i pravo, no. 11, pp. 147–150. (in Russian)

4 Bekisheva S.D. (2019). Pravovye problemy obespechenia ekologicheskoi bezopasnosti Respubliki Kazakhstan [Legal problems of ensuring environmental safety in the Republic of Kazakhstan]. Kosshy, 250 p. (in Russian)

5 Baideldinov D.L., Aigarinova G.T., Akshataeva Zh.B., Rasheva G.K. (2024). Kazakhstan Respublikasynda sifrlandyru zhagdaiynda kolaily korshagan ortaga kukykty zhuzege asyru maseleleri [Issues concerning the exercise of the right to a favorable environment in the context of digitalization in the Republic of Kazakhstan]. KazUU Habarshysy, no. 1 (109), pp. 86–95. (in Kazakh)

6 Baghel S., Sheakh S.R., Kumar A., Jaiswal S.G., Hailu G.G. (2026). Bio based and biodegradable intelligent packaging systems for improving food quality safety and environmental sustainability. Discover Sustainability, vol. 7, no. 1, article 1513.

7 Kusainova A. (2022). Kazakhstan Respublikasynyn ekologialyk saiasaty (saiasi-kukyktyk kyrlary) [Environmental policy of the Republic of Kazakhstan: political and legal aspects]. Kogam zhane dauir, no. 1 (73), pp. 6–22. (in Kazakh)

8 Turetskii N.N. (2026). K voprosu ob ekologicheskoi kulture [On the issue of environmental culture]. Vestnik Instituta zakonodatelstva i pravovoi informasii, vol. 80, no. 2, pp. 254–262. (in Russian)

9 Balvin P., Berkyova L. (2025). Environmental Safety, and Legal Gaps in Tailings Management: A Czech and European Perspective. Engineering Proceedings, vol. 116, no. 1, article 22.

10 Kurmanbaeva A.B., Alimkulova N.I., Serikpaev N.E. (2013). Ekologialyk kauipsizdikti kamtamasyz etudin keibir maseleleri [Certain issues of ensuring environmental safety]. KazUU Habarshysy, no. 2 (66), pp. 239–245. (in Kazakh)

11 Ali M.G., Jasim A.K., Abdulrahman S.A.R., Abu-Alshaeer M.J., Mahdi A.F. (2025). AI Ethics legal regulation, and public trust in environmental health and safety. Environment and Social Psychology, vol. 10, no. 9, article 3945.

12 Erkinbaeva L.K. (2022). Pravovoe regulirovanie ekologicheskoi informasii v usloviah sifrovizasii v Respublike Kazakhstan [Legal regulation of environmental information in the context of digitalization in the Republic of Kazakhstan]. Taldykorgan, IP “Reklamnyi prospekt”, 103 p. (in Russian)

13 Andreev M.D. (2019). Ekologicheskaia kultura kak osnova garmonizasii otnoshenii mezhdu obshestvom i prirodoi [Environmental culture as a basis for harmonizing relations between society and nature]. Uspehi sovremennogo estestvoznania, no. 7, pp. 142–145. (in Russian)

14 Bekisheva S.D., Sopykhanova A.B., Zhusipova B.A. (2026). Problemy sovershenstvovania zakonodatelstva i pravoprimenitelnoi praktiki v sfere ohrany atmosfernogo vozduha v Respublike Kazakhstan [Problems of improving legislation and law enforcement practices in the field of atmospheric air protection in the Republic of Kazakhstan]. Vestnik Instituta zakonodatelstva i pravovoi informasii, vol. 81, no. 3, pp. 342–352. (in Russian)

15 Lapteva N.G. (2011). Pravovye aspekty ekologicheskoi bezopasnosti v RK [Legal aspects of environmental safety in the Republic of Kazakhstan]. Vestnik KazNU, no. 3 (59), pp. 132–134. (in Russian)

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Тинистанова С.С.

Жетысуский университет имени И. Жансугурова, Республика Казахстан, г. Талдыкорган
**e-mail: Tin_019@mail.ru*

Аннотация. В условиях современной глобализации экологическая безопасность наряду с государственной безопасностью является одной из актуальных проблем, рассматриваемых на национальном и международном уровнях. Разрушение окружающей среды и усиление создаваемых им угроз для человечества требуют ответственного отношения к данной проблеме. Цель исследования заключается во всестороннем анализе правового регулирования обеспечения экологической безопасности. Теоретическую основу исследования составляют правовые нормы, различные концепции и научные подходы в области экологической безопасности. В ходе исследования применялись методы анализа и синтеза, формально-юридический и сравнительно-правовой методы. В статье рассматриваются правовые основы и механизмы обеспечения экологической безопасности в Республике Казахстан. По результатам исследования установлено, что обеспечение экологической безопасности не ограничивается только её законодательным закреплением. Решение данной задачи

непосредственно связано с формированием экологической культуры граждан, государственных органов и организаций, а также с осознанием ответственности за охрану окружающей среды. Кроме того, обоснована необходимость совершенствования действующего законодательства, повышения эффективности экологического контроля и предупреждения правонарушений. Государственная политика в области экологической безопасности должна основываться на взаимодействии общества, государственных органов и институтов гражданского общества. Сформулированные выводы могут служить научной основой для разработки мер, направленных на снижение экологических рисков, совершенствование правоприменительной практики и обеспечение устойчивого экологического развития страны. Полученные результаты позволяют обосновать предложения по дальнейшему развитию экологического законодательства, усилению государственного контроля и повышению экологической ответственности общества. Материалы исследования могут использоваться при преподавании дисциплин «Экологическое право», «Безопасность окружающей среды» и «Экологическая безопасность».

Ключевые слова: *экологическая безопасность, охрана окружающей среды, правовое регулирование, экологическое право, экологический контроль, экологическая культура, государственная политика.*

ISSUES OF LEGAL REGULATION OF ENVIRONMENTAL SAFETY

S. Tinistanova

Zhetysu University named after I. Zhansugurov, Republic of Kazakhstan, Taldykorgan
**e-mail: Tin_019@mail.ru*

Abstract. In the context of contemporary globalization, environmental safety, along with national security, is one of the most pressing issues addressed at both the national and international levels. Environmental degradation and the growing threats it poses to humanity require a responsible approach to this problem. The purpose of the study is to conduct a comprehensive analysis of the legal regulation of environmental safety. The theoretical framework of the study comprises legal norms, various concepts, and scholarly approaches in the field of environmental safety. The research employs methods of analysis and synthesis, as well as formal legal and comparative legal methods. The article examines the legal foundations and mechanisms for ensuring environmental safety in the Republic of Kazakhstan. The findings demonstrate that ensuring environmental safety cannot be limited solely to its legislative recognition. This objective is directly connected with fostering an environmental culture among citizens, public authorities, and organizations, as well as promoting awareness of responsibility for environmental protection. The study also substantiates the need to improve existing legislation, enhance the effectiveness of environmental oversight, and prevent environmental offences. State policy on environmental safety should be based on cooperation among society, public authorities, and civil society institutions. The conclusions may provide a scholarly basis for developing measures aimed at reducing environmental risks, improving law enforcement practice, and ensuring the country's sustainable environmental development. The findings also support proposals for further developing environmental legislation, strengthening state oversight, and increasing society's environmental responsibility. The research materials may be used in teaching the courses "Environmental Law," "Environmental Safety," and "Ecological Security."

Keywords: *environmental safety, environmental protection, legal regulation, environmental law, environmental oversight, environmental culture, state policy.*

Автор туралы мәлімет:
Тинистанова Салтанат Сайдахметовна – тарих ғылымдарының кандидаты, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: Tin_019@mail.ru. ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5602-5993).

Сведения об авторе:
Тинистанова Салтанат Сайдахметовна – кандидат исторических наук, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: Tin_019@mail.ru. ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5602-5993).

Information about author:
Tinistanova Saltanat – candidate of Historical Sciences, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: Tin_019@mail.ru. ORCID: https://orcid.org/0000-0001-5602-5993).

АВТОРЛАР НАЗАРЫНА!

- **Мақалалардың электронды нұсқалары zhetysu.edu.kz сайтында орналастырылған.**
- **Ұсынылған ақпараттың дәлдігі үшін жауапкершілікті авторлар алады.**

Журналдың жиілігі

«SocioHumanitas» журналы жылына 4 рет келесі белгіленген мерзімде шығарылады:
№ 1 – 30 наурызға дейін;
№ 2 – 30 маусымға дейін;
№ 3 – 30 қыркүйекке дейін;
№ 4 – 30 желтоқсанға дейін.

Мақалаларды қабылдау мерзімдері туралы ақпарат

Мақалалардың қолжазбалары журналдың кезекті санына күнтізбелік жылдың алдыңғы тоқсаны бойынша көрсетілген мерзімге сәйкес қабылданады.

Жариялауға арналған қолжазбаларды қабылдау мерзімдері туралы толық ақпарат журналдың ресми сайтында келесі сілтеме бойынша қолжетімді: https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh

Мақалаларды редакцияға журналдың https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh ресми сайты арқылы жіберу қажет.

Басылым тілдері: қазақ, орыс, ағылшын

Ескерту: Журналдың бір санында бір автордың бір ғана мақаласы жарияланады. Бір автор жылына 2 мақаладан артық жариялай алмайды. Авторлар саны 4 адамнан аспауы керек.

Жалпы ережелер

«SocioHumanitas» журналы толыққанды қолжазба түрінде рәсімделген түпнұсқа ғылыми зерттеулерді жариялауға қабылдайды. Жарияланатын материалдар журналдың ғылыми бағыты мен тақырыптық бағыттарына сәйкес келуі тиіс.

Журналдың тақырыптық бағыттары:

· Әлеуметтік ғылымдар: әлеуметтану, әлеуметтік философия, экономика, саясаттану;

· Құқық және құқықтық зерттеулер: құқық теориясы мен практикасы, қоғамдағы құқықтық трансформациялар;

· Гуманитарлық зерттеулер: тарих, өнертану, дінтану, мәдениеттану;

· Әлеуметтік-мәдени үдерістер: сәйкестік, ұжымдық жады, құндылықтық және цифрлық трансформациялар;

· Филология, дискурстық зерттеулер және пәнаралық тәсілдер.

Материалдар бірегей, бұған дейін жарияланбаған, журнал тақырыбына сәйкес болуы тиіс және плагиатқа тексеріліп (мәтіннің түпнұсқалығының ең төменгі деңгейі кемінде 75% болуы керек), екі жақты жасырын рецензиялаудан өтіп, редакциялық алқаның мақұлдауынан өтуі қажет.

Назар аударыңыз! Ережелерді бұза отырып, рәсімдеу талаптарына сәйкес емес жіберілген, көптеген грамматикалық және емле қателері бар, ағылшын/қазақ/орыс тілдеріне автоматты түрде аударылған мақалаларды редакция қабылдамайды және авторларға оларды қараусыз қайтарады.

Редакцияға түскен мақалалар міндетті түрде бірінші кезеңде бастапқы техникалық тексеруден өтеді. Бұл тексеру мақала журналда көрсетілген нұсқаулық пен үлгіге сәйкес рәсімделгенін анықтау үшін жүргізіледі. Егер мақала талаптарға сәйкес келмесе, ол қайта өңдеуге қайтарылады. Авторларға еске саламыз: мақаланы дұрыс рәсімдеу – автор (-лар)дың міндеті. Редакция тек қажетті талаптар мен мақала үлгісін ұсынады және мақалаға бірінші кезеңде техникалық бақылау жүргізеді. Егер мақала бастапқы техникалық тексеруден 2 рет өтпесе, мақала толықтай қабылданбай, журналда қайта қарауға қабылданбайды.

Жауапты хатшы материалдарды рәсімдеу талаптарына сәйкестігін он бес-отыз күн ішінде тексереді, талап бұзылған жағдайда авторға қайта өңдеу қажеттілігі туралы немесе мақаланың қабылданбағандығы жайлы хабарлама беріледі.

Журнал ашық болып табылады – кез келген автор, азаматтығына, жұмыс орнына және ғылыми дәрежесіне қарамастан, редакция талаптарын сақтай отырып, қолжазбасын жариялау мүмкіндігіне ие. Білім алушы студенттердің және магистранттардың жұмыстары қабылданбайды.

Редакция мақалаға әдеби және стильдік өңдеу жасамайды.

Төлем тәсілдері

Қолжазба жариялауға қабылданғаннан кейін авторға баспа шығындарын төлеу туралы түбіртектің скан-көшірмесін (PDF немесе JPEG форматында) электронды поштаға: sociohumanitas@zu.edu.kz жіберу қажет. Ұйымдастыру жарна 4 000 теңге. Шетелдік авторлар үшін қазақстандық авторлармен бірлескен авторлықсыз журналда жариялау тегін жүзеге асырылады.

Университет реквизиттері

І.Жансүгіров атындағы ЖУ
СТТН 531400011685
БСК – 990140003041
ЖСК – KZ566010311000005234
КБЕ 16
БСК – HSBKKZKX,
ТРФ 319900 АҚ «Қазақстан Халық Банкі», Талдықорган қ.

Төлем кезінде міндетті түрде төлемнің мақсатын көрсету керек: SocioHumanitas журналындағы қолжазба үшін.

Kaspi.kz арқылы төлеу нұсқаулығы:

Төлемдер ➡ Іздеу ➡ «І. Жансүгіров ат. Жетісу университеті» жазыңыз ➡ Факультет орнына: SocioHumanitas деп жазыңыз➡ Өз мәліметтеріңізді толтырыңыз ➡ Сомасы: 1 қолжазба үшін 4 000 теңге ➡ төлеу.

Редакцияның мекенжайы: 040000, Талдықорған қ., І.Жансүгіров к., 187а, Ілияс Жансүгіров атындағы Жетісу университеті, Ғылымметрия және ғылыми кадрларды даярлау бөлімі, 310-кабинет, тел.: 8 (7282) 22-21-23, ішкі 1193, e-mail: sociohumanitas@zu.edu.kz

АВТОРЛАРҒА АҚПАРАТ

Редакциялық алқа авторлардан журналда жариялау үшін қолжазбалар дайындау кезінде келесі ережелерді басшылыққа алуды сұрайды.

Қолжазбасы бар MS Word құжаты келесі үлгі бойынша аталу керек: Барлық авторлардың тегі мен аты-жөні. Мысалы: Шатырбаева Г.Ж., Молдабаева М.Б.

Мақаланың соңында авторлар туралы мәліметтер көрсетіледі

Үлгі:

Молдабаева Маржан Болатовна* – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Казахстан, Талдыкорган, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Молдабаева Маржан Болатовна* – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Қазақстан. Талдықорған қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Moldabaeva Marzhan* – candidate of pedagogical sciences, professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

МАҚАЛАНЫ РӘСІМДЕУ ТӘРТІБІ

1) ҒТАМР индексі (ғылыми-техникалық ақпараттың мемлекетаралық рубрикаторы) мақаланың сол жақ үстіңгі бөлігінде, қою шрифтпен орналастырылады. ҒТАМР нөмірін http://grnti.ru/ сайтынан табуға болады.

2) Мақаланың атауы (7-12 сөз), бас әріптермен жартылай қою шрифтпен, ортасында (мақаланың тілінде).

3) Автордың (авторлардың) тегі мен аты-жөндері және Orcid ID.

4) Авторлар туралы ақпарат (аффилиациялар (ұйымдардың атаулары), елдің, қаланың, барлық авторлардың мекенжайы, барлық авторлардың электронды пошталары). *Мақала бойынша редакциямен хат алмасуды жүргізетін және барлық ескертулер мен түзетулерге жауап беретін корреспондент-автор болып табылады және «*» таңбасымен белгіленеді. Әртүрлі ұйымдардың авторлары 1, 2 және одан әрі сандармен көрсетіледі.*

5) Аннотация 150-ден 300 сөзге дейін, тақырыпқа сәйкес кілт сөздер/сөз тіркестері (кемінде 5-8), (қазақ, орыс, ағылшын тілдерінде).

6) Мақаланың көлемі (әдебиеттер тізімін және авторлар туралы мәліметтерді есепке алмағанда) 3000-нан 6000 сөзге дейін болуы тиіс. Бұл жағдайда А4 форматындағы беттердің саны маңызды емес – тек мақала мәтініндегі сөздердің саны ескеріледі.

7) Мақаланы тапсырған кезде авторлар ілеспе хатты (*А Қосымшасы*) ұсынуы керек, университетішілік авторлар үшін ілеспе хаттың орнына факультеттің шешімі қажет (*Ә Қосымшасы*).

8) Авторлар міндетті түрде жіберілетін мақаланың бұрын еш жерде жарияланбағанын және мақалада сілтемелерсіз басқа жұмыстардан алынған мәтіннің үзінділері жоқ екенін ілеспе хатта көрсетулері тиіс.

9) Мәтін қарпі – Times New Roman, кегль – 12 пт., жоларалық интервал – 1. Сол және жоғарғы жиектер – 2,5 см, оң және төменгі – 2 см, абзац – 1,25. Аңдатпа және пайдаланылған әдебиеттер тізімінің қарпі – Times New Roman, кегль – 10 пт., жоларалық интервал – 1. Қолжазба «Журналдар, жинақтар, ақпараттық басылымдар. Жарияланатын материалдарды баспалық ресімдеу» МЕСТ 7.5-98 сәйкес ресімделуі тиіс.

10) Мәтінде әдеби дереккөздерге сілтеме жасау үшін төртбұрышты жақшалар қолданылуы керек – [1], формулалар үшін дөңгелек жақшалар қолданылуы керек – (1). Формула сілтемелері формуланың оң жағында орналасуы керек.

11) Барлық формулалар, сандық мәндер, шама белгілері Microsoft Equation 3.0 немесе MathType форматында терілуі керек. Егер бірнеше формулалар қатарынан жүрсе, әр формуланы бөлек теру керек.

12) Барлық қолданылған белгілер түсіндірілуі керек (жалпы қабылданған белгілерді түсіндірмеуге болады).

13) Сөйлемді формуладан бастауға болмайды.

14) Кестелер мен иллюстрациялар мәтінде жеке абзацтармен орналасуы керек. Әр кестеде және иллюстрацияда атауы болуы керек және әр кестеде және иллюстрацияда мәтін ішінде сілтемесі болуы керек. Кестелер мен иллюстрациялардың нөмірленуі бөлек.

15) Иллюстрациялар сапалы болуы қажет (кем дегенде 300 dpi) және үздіксіз нөмірленуі керек. Барлық иллюстрациялар мен олардың атаулары орталық бойынша теңестіріліп, атаулар иллюстрацияның дәл астына орналастырылып, мәтіннен аралықпен бөлінуі тиіс. Қаріп – Times New Roman, кегль – 12 пт. Мысалы Сурет 1 – Суреттің атауы

16) Кестелер Microsoft Word кесте форматында жасалып, үздіксіз нөмірленуі тиіс. Кестенің тақырыбы кестенің үстінде сол жағында орналасуы керек. Тақырыптар мен кестелер мәтіннің қалған бөлігінен бос орындармен бөлінуі керек. Қаріп – Times New Roman, кегль – 12 пт. «Кесте» сөзінен кейін кестенің реттік нөмірі мен атауы көрсетіледі. Мысалы: Кесте 1 – Кестенің атауы

17) Суреттер, кестелер, графиктер, диаграммалар және т.б. материалдар мәтін ішінде нөмірленіп, атауы қоса беріліп отыруы тиіс (мысалы, Сурет 1 – Суреттің атауы).

Суреттер, кестелер, графиктер мен диаграммалардың саны мақаланың жалпы көлемінің 20%-ын ғана қамтуы керек (кейбір жағдайларда – 30%-ға дейін).

18) «Авторлардың үлесі» бөлімі әдебиеттер тізімінің алдында міндетті түрде көрсетілуі тиіс. Онда әр автордың мақалаға нақты қандай үлес қосқаны көрсетіледі: зерттеу жүргізу, деректер жинау, нәтижелерді талдау, мәтін жазу және оны өңдеу.

Бір автор бірнеше жұмысты қатар атқара алады. Сонымен қатар бір жұмысты бірнеше автор бірге орындаған жағдайда, бұл мәлімет әр автор үшін толық көрсетілуі тиіс.

Мақаланың құрылымы IMRAD құрылымына сәйкес болуы керек:

– Кіріспе

– Материалдар мен әдістер

– Нәтижелер мен талқылау

– Қорытынды

– Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болған жағдайда)

– **Әдебиеттер** тізімі мәтіннен кейін МЕСТ 7.1-2003 «Библиографиялық жазба. Библиографиялық сипаттама. Құрастырудың жалпы талаптары мен қағидаларына» сәйкес өңделеді (ҒЖБССҚК тізбесіне кіретін басылымдарға қойылатын талаптар). Пайдаланылған әдебиеттер тізімі немесе Библиографиялық тізім Web of Science және/немесе Scopus-та индекстелген басылымдарға міндетті сілтемелерді қоса алғанда, саны кемінде 15 және 20-дан аспауы керек. Өз еңбегіне сілтеме жасау 1-2 дереккөзден аспауы тиіс. Әдебиеттер тізімін автоматты түрде нөмірлеуге жол берілмейді.

– References. Қазақ және орыс тілдеріндегі мақалалар үшін пайдаланылған әдебиеттер тізімін латын әріптерімен транслитерациялау міндетті; ағылшын тіліндегі мақалалар үшін әдебиеттер тізімі түпнұсқа тілінде латын әріптерімен беріледі.

Назар аударыңыз! Егер ұсынылған әдебиеттер тізімінде кирилл әріптерімен жазылған дереккөздер болса, әдебиеттер тізімі екі нұсқада берілуі тиіс: «Әдебиеттер» бөлімінде бастапқы тілінде және «References» бөлімінде романизацияланған (латиницаға транслитерацияланған) нұсқада. Шетелдік жарияланымдар «References» бөлімінде толық қайталануы қажет. Кирилл әріптерін транслитерациялау үшін https://qazlat.kz/ сайтындағы онлайн-конвертерді пайдалануға болады.

Транслитерцияланған әдебиеттер тізімі үшін келесі құрылымды қолдану қажет: Автор(лар) ағылшын тілінде. (жыл дөңгелек жақшаларда). Мақаланың атауы транслитерацияланған түрде [мақаланың атауының ағылшын тіліне аудармасы], дереккөздің транслитерацияланған атауы, шығу деректері ағылшын тіліндегі белгілермен.

Мысалы:

«ӘДЕБИЕТТЕР» бөлімінде:

1 Zheldibayeva Raigul, Nascimento Ana Karina de O., Castro Vania, Kalantzis Mary, Cope Bill. The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study // Online Journal of Communication and Media Technologies. – 2025. – Vol. 15/3. – e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology // Educational Research and Evaluation. – 2025. – Т. 30. – №7–8. – С. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы. – 2002. – 90 с.

«REFERENCES» бөлімінде:

1 Zheldibayeva R., Nascimento A.K. de O., Castro V., Kalantzis M., Cope B. (2025). The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study. Online Journal of Communication and Media Technologies, vol. 15, no. 3, e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. (2025). Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology. Educational Research and Evaluation, vol. 30, no. 7–8, pp. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Hmel N.D. (2002). Teoria i tehnologia realizasii selostnogo pedagogicheskogo prosesa: uchebnoe posobie v pomöş prepodavateläm, aspirantam, magistrantam, studentam [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process]. Almaty, 90 p. (in Russian)

Қолжазбаны рәсімдеу бойынша авторларға арналған нұсқаулық *Б Қосымшада*.

А Қосымшасы

Ілеспе хат
(ұйымның ресми бланкісінде)

Осы хат арқылы «**Мақала атауы**», **автор(лардың) ТАӘ «SocioHumanitas»** журналында жариялануы үшінші тұлғалардың авторлық құқықтарын бұзбайтынын растаймыз. Мақала автор(лары) журнал баспасына ғылыми мақаланы пайдалану бойынша ерекше құқықтарды бермейтін құқықтарды шектеусіз мерзімге тапсырады, соның ішінде журналдың толық мәтін нұсқаларын ресми сайтында орналастыру құқығы бар. Автор(лар) мақалада пайдаланылған зияткерлік меншік нысандары мен авторлық құқық объектілеріне қатысты Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес толық жауапкершілік алады. Сондай-ақ, біз бұл мақаланың бұрын жарияланбағанын, басқа ғылыми басылымдарға жолданбағанын және (баспаға қабылданған жағдайда) жолданбайтынын растаймыз. Автор(лар) журналдың редакциясы бекіткен және оның ресми сайтында орналастырылған қолжазбаны баспаға дайындау ережелерімен келіседі.

Осы шешім ұсынылған мақаланы «ЖУ Хабаршысы» ғылыми журналы редакциясына антиплагиаттан өткізу мақсатында берілді.

Қолжазбада жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) немесе ЖИ қолдауы бар құралдардың қолданылуы туралы ақпарат толығымен беріледі, қолданылған модельдер немесе қызметтер, сондай-ақ олардың қолдану себептері көрсетіледі.

Мақаланың соңында, тікелей сілтемелер / әдебиеттер тізімінен бұрын, келесі үлгідегі мәтін енгізіледі:

«Осы жұмысты дайындау барысында автор(лар) **(МОДЕЛЬ/ҚЫЗМЕТ АТАУЫ)** құралын **(НЕГІЗДЕМЕ)** мақсатында пайдаланған. Бұл құрал/қызмет қолданылғаннан кейін автор(лар) мақала мазмұнын қарап, қажетіне қарай өңдеп шыққан және жарияланым мазмұны үшін толық жауапкершілікті өз мойнына алады».

Мақала ЖИ құралдарын қолдануға қатысты журнал саясатына толық сәйкес екенін растаймыз және қолданылған барлық құралдардың жариялау этикасына арналған нұсқаулықтарға сай пайдаланылғанын хабарлаймыз.

Егер ЖИ қолдануға байланысты жариялау этикасының шектен тыс бұзушылықтары анықталса автор(лар) журналда белгіленген барлық нормалар мен стандарттарды сақтауға толық жауапкершілікті өз мойнына алады.

Қосымшалар:
Мақаланың электронды нұсқасының көлемі _____ бет

_____	_____
Автордың ТАӘ	қолы, күні
_____	_____
Автордың ТАӘ	қолы, күні
_____	_____
Автордың ТАӘ	қолы, күні

Ректор / ҒЗЖ жөніндегі проректор

Ә Қосымшасы

ШЕШІМ

Факультет/институт: (факультет/ институт атауы)
Кафедра/зертхана отырысы, хаттама №___, от (күні)

«Мақала атауы», автор(лардың) ТАӘ «SocioHumanitas» журналында жариялануы үшінші тұлғалардың авторлық құқықтарын бұзбайтынын растаймыз. Мақала автор(лары) журнал баспасына ғылыми мақаланы пайдалану бойынша ерекше құқықтарды бермейтін құқықтарды шектеусіз мерзімге тапсырады, соның ішінде журналдың толық мәтін нұсқаларын ресми сайтында орналастыру құқығы бар. Автор(лар) мақалада пайдаланылған зияткерлік меншік нысандары мен авторлық құқық объектілеріне қатысты Қазақстан Республикасының қолданыстағы заңнамасына сәйкес толық жауапкершілік алады. Сондай-ақ, біз бұл мақаланың бұрын жарияланбағанын, басқа ғылыми басылымдарға жолданбағанын және (баспаға қабылданған жағдайда) жолданбайтынын растаймыз. Автор(лар) журналдың редакциясы бекіткен және оның ресми сайтында орналастырылған қолжазбаны баспаға дайындау ережелерімен келіседі.

Осы шешім ұсынылған мақаланы «SocioHumanitas» ғылыми журналы редакциясына антиплагиаттан өткізу мақсатында берілді.

Қолжазбада жасанды интеллект (бұдан әрі – ЖИ) немесе ЖИ қолдауы бар құралдардың қолданылуы туралы ақпарат толығымен беріледі, қолданылған модельдер немесе қызметтер, сондай-ақ олардың қолдану себептері көрсетіледі.

Мақаланың соңында, тікелей сілтемелер / әдебиеттер тізімінен бұрын, келесі үлгідегі мәтін енгізіледі:

«Осы жұмысты дайындау барысында автор(лар) **(МОДЕЛЬ/ҚЫЗМЕТ АТАУЫ)** құралын **(НЕГІЗДЕМЕ)** мақсатында пайдаланған. Бұл құрал/қызмет қолданылғаннан кейін автор(лар) мақала мазмұнын қарап, қажетіне қарай өңдеп шыққан және жарияланым мазмұны үшін толық жауапкершілікті өз мойнына алады».

Мақала ЖИ құралдарын қолдануға қатысты журнал саясатына толық сәйкес екенін растаймыз және қолданылған барлық құралдардың жариялау этикасына арналған нұсқаулықтарға сай пайдаланылғанын хабарлаймыз.

Егер ЖИ қолдануға байланысты жариялау этикасының шектен тыс бұзушылықтары анықталса автор(лар) журналда белгіленген барлық нормалар мен стандарттарды сақтауға толық жауапкершілікті өз мойнына алады.

Қосымшалар:
Мақаланың электронды нұсқасының көлемі _____ бет

Декан /Директор _____
(қолы)

Кафедра меңгерушісі/зертхана меңгерушісі _____
(қолы)

Ғылыми жетекші/кеңесші (білім алушылар үшін) _____
(қолы)

Автор(лар) _____
(қолы)

_____
(қолы)

_____
(қолы)

Б Қосымшасы

МАҚАЛА ҚҰРЫЛЫМЫНЫҢ ҮЛГІСІ

ҒТАМР (МРНТИ)

DOI (DOI журнал редакциясы мақаланы жариялауға қабылданғаннан кейін беріледі)

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚОЛЖАЗБА АТАУЫ

Шатырбаева М.Г.[1,*] , *Молдабаева М.Б.*[2]

(белгішесінде ORCID профиліне гиперсілтеме болуы керек)

[1]*Университет (толық атауы), Елі, Қала*
[2]*Университет (толық атауы), Елі, Қала*
[*]*e-mail: (барлық авторлардың эл.почтасы)*

Аңдатпа (150-300 сөз). Аннотация келесі міндетті тармақтарды қамтуы керек:
Зерттеудің мақсаты, идеялары және негізгі бағыттары;
Зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу әдістемесінің қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары;
Жүргізілген зерттеудің мәні;
Зерттеудің практикалық маңызы.
Кілт сөздер: 5-10 кілт сөз.

Кіріспе

Кіріспе жұмыстың мақсаттары, зерттеу саласының маңыздылығы, теориялық және практикалық маңыздылығы, мәселенің өзектілігі, мәселені шешу немесе гипотезаны қалыптастыру туралы ақпаратты қамтуы керек.

Материалдар мен әдістер

Бұл бөлімде пайдаланылған материалдардың, жабдықтардың және бағдарламалық қамтамасыз етудің (модельді, өндірушіні және елді көрсете отырып) егжей-тегжейлі сипаттамасы, сондай-ақ қолданылған әдістердің толық баяндалуы болуы қажет, соның ішінде жаңа әдістерді жан-жақты ашып көрсету қажет. Бұрыннан белгілі әдістер үшін әдебиет көздеріне сілтеме жасау жеткілікті. Егер әдіс кеңінен таралмаған болса, оның принципі түсіндіріліп, авторы көрсетілуі тиіс. Зерттеуде пайдаланылған материалдар сапалық және сандық тұрғыдан сипатталуы қажет. Алынған деректердің статистикалық талдауы міндетті және қолданылған бағдарламалық қамтамасыз ету көрсетілуі тиіс. Бөлімде зерттеудің барысы, оның кезеңдерінің реттілігі, қолданыстағы жұмыстарға сыни талдау, гипотезалар ұсыну және оларды автордың ой қорыту процесінде растауы немесе теріске шығару толығырақ сипатталады.

Нәтижелер мен талқылаулар

Бұл бөлім жұмыс нәтижелерін ашуы керек және зерттеу нәтижелерін талдау мен талқылауды қамтуы керек. Нәтижелер талқылана отырып, кестелер, суреттер және басқа иллюстрациялық материалдар түрінде ұсынылуы керек.

Кестелер

Кестелер Microsoft Word кесте форматында жасалып, үздіксіз нөмірленуі тиіс. Кестенің тақырыбы кестенің үстінде сол жағында орналасуы керек. Тақырыптар мен кестелер мәтіннің қалған бөлігінен бос орындармен бөлінуі керек. Қаріп – Times New Roman, кегль – 12 пт.

Кесте 1 – Кестенің атауы ***(басқа дереккөздерден алынған жағдайда сілтеме көрсетіледі)***

Атауы	**Нәтиже 1**	**Нәтиже 2**	**Нәтиже 3**
1-атауы	1	2	3

Иллюстрациялар

15) Иллюстрациялар сапалы болуы қажет (кем дегенде 300 dpi) және үздіксіз нөмірленуі керек. Барлық иллюстрациялар мен олардың атаулары орталық бойынша теңестіріліп, атаулар иллюстрацияның дәл астына орналастырылып, мәтіннен аралықпен бөлінуі тиіс. Қаріп – Times New Roman, кегль – 12 пт.

Сурет 1 – Суреттің атауы ***(басқа дереккөздерден алынған жағдайда сілтеме көрсетіледі)***

Теңдеулер

Барлық формулалар, сандық мәндер, шама белгілері Microsoft Equation 3.0 немесе MathType форматында терілуі керек. Формулаларды сурет түрінде қосуға болмайды. Барлық формулалар нөмірленуі керек. Формулалар ортамен тураланууы керек. Формулалардың нөмірлері формуланың оң жағында жақшада орналасуы керек.. Барлық формулалар мәтіннің қалған бөлігінен бос орындармен бөлінуі керек.

$$f = \sum (a + \frac{a}{10}) \quad (1)$$

мұндағы: f – белгілеу атауы;

a – белгілеу атауы.

Қорытынды

Бұл бөлімде жүргізілген жұмыстың қорытындылары жинақталып қорытындылануы, алынған нәтижелер мен олардың ғылымды дамыту үшін маңыздылығы қалай пайдаланылуы мүмкін екендігі көрсетілуі тиіс.

Қаржыландыру туралы ақпарат (бар болған жағдайда)

Барлық қаржыландыру көздері тізімделуі керек.

Әдебиеттер тізімі

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі немесе Библиографиялық тізім Web of Science және/немесе Scopus-та индекстелген басылымдарға міндетті сілтемелерді қоса алғанда, саны кемінде 15 және 20-дан аспауы керек. Өз еңбегіне сілтеме жасау 1-2 дереккөзден аспауы тиіс. Әдебиеттер тізімін автоматты түрде нөмірлеуге жол берілмейді.

ӘДЕБИЕТТЕР:

1 Құдайбергенова С.Қ., Әбілдина С.Қ. Жасанды интеллект және білім беру: мүмкіндіктер мен перспективалар // Білім және қоғам. – Алматы, 2020. – № 2. – Б. 45–52.

2 Ахметов Ж.М. Аймақтық білім беру жүйесіндегі басқару мәселелері: оқу құралы. – Талдықорған: Жетісу университеті баспасы, 2023. – 45 б.

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate // Biosci. Biotechnol. Res. Asia. – 2014. – Vol. 10. – P. 119–125. URL: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends. – 2019. – Vol. 63(2). – P. 108 –115. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying // J. Agric. Food Chem. – 2003. – Vol. 51. – P. 4291–4295. URL: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro // J. Nat. Prod. – 2003. – Vol. 66. – P. 994–995. URL: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Roșu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania // Not. Bot. Horti Agrobot. Cluj-Napoca. – 2011. – Vol. 39. – P. 203–208. URL: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Чилдибаева А.Ж., Аметов А.А., Тыныбеков Б.М. Характеристика некоторых растительных сообществ с участием узкоэндемичного вида Rosa iliensis Chrshan. в поймах реки Или // Вестник КазНУ. Серия биологическая. – Алматы, 2019. – № 1(78). – С. 58–73.

9 Engelmann F. Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity // In Vitro Cell. & Dev. Bio. – Plant. – 2011. – Vol. 47(1). – P. 5–16. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Новикова Т.И. Использование биотехнологических подходов для сохранения биоразнообразия растений // Растительный мир Азиатской России. – 2013. – № 2(12). – С. 119–128.

11 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Официальный сайт Президента РК. – 2017. URL: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (қаралған күні: 16.04.2025).

12 Мухтарова Ш.М. Национальное самосознание личности в вузе: педагогический аспект. – Монография. – Караганда, 2006. – 150 с.

13 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы, 2002. – 90 с.

14 Аванесов В.С. «Теория и практика педагогических измерений». [Электронный ресурс]. URL: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (дата обращения: 08.09.2025).

15 Пру Андерсен, Джордж Морган. Разработка тестов и анкет для национальной оценки учебных достижений: учебное пособие. – Москва: Логос. – 2011. – 204 с.

REFERENCES:

1 Kudaibergenova S.K., Abildina S.K. (2020). Zhasandy intellekt zhane bilim beru: mumkindikter men perspektivalar [Artificial Intelligence and Education: Opportunities and Perspectives]. Bilim zhane kogam – Education and Society, no. 2, pp. 45–52. (in Kazakh)

2 Akhmetov Zh.M. (2023). Aimaqtyq bilim beru zhüiesindegi basqaru mäseleleri: oqu quraly [Management issues in the regional education system: textbook]. Taldykorgan: Zhetysu University Press, 45 p. (in Kazakh)

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. (2014). Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate. Bioscience Biotechnology Research Asia, vol. 10, pp. 119–125. Available at: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. (2019). Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends, vol. 63(2), pp. 108–115. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. (2003). Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying. Journal of Agricultural and Food Chemistry, vol. 51, pp. 4291–4295. Available at: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. (2003). An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro. Journal of Natural Products, vol. 66, pp. 994–995. Available at: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Rosu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. (2011). Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania. Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca, vol. 39, pp. 203–208. Available at: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Childibayeva A.Zh., Ametov A.A., Tynybekov B.M. (2019). Harakteristika nekotorykh rastitelnykh soobshchestv s uchastiem uzkoendemichnogo vida Rosa iliensis Chrshan. v poimakh reki Ili [Characteristics of some plant communities involving the narrow-endemic species Rosa iliensis Chrshan. in the floodplains of the Ili River]. Vestnik KazNU. Biological Series, no. 1(78), pp. 58–73. (in Russian)

9 Engelmann F. (2011). Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity. In Vitro Cellular and Developmental Biology – Plant, vol. 47(1), pp. 5–16. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Novikova T.I. (2013). Ispolzovanie biotekhnologicheskikh podkhodov dlya sokhraneniya bioraznoobraziya rasteniy [Use of biotechnological approaches for the conservation of plant biodiversity]. Rastitelnyy mir Aziatskoy Rossii, vol. 2(12), pp. 119–128. (in Russian)

11 Nazarbaev N. (2017). Bolashaqqa bagdar: Rukhani zhangyru [A Look into the Future: Spiritual Modernization]. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. (accessed: 16 April 2025). Available at: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (in Kazakh)

12 Mukhtarova Sh.M. (2006). Natsionalnoe samosoznanie lichnosti v vuze: pedagogicheskiy aspekt: monografiya [National self-consciousness of personality in higher education: pedagogical aspect: monograph]. Karaganda, 150 p. (in Russian)

13 Khmel N.D. (2002). Teoriya i tekhnologiya realizatsii tselostnogo pedagogicheskogo protsessa: uchebnoe posobie [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process: study guide]. Almaty, 90 p. (in Russian)

14 Avanesov V.S. (2025). Teoriya i praktika pedagogicheskikh izmereniy [Theory and Practice of Pedagogical Measurements]. (accessed: 8 september 2025). Available at: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (in Russian)

15 Pru Andersen J., Morgan G. (2011). Razrabotka testov i anket dlya natsionalnoy otsenki uchebnykh dostizheniy: uchebnoe posobie [Development of tests and questionnaires for national assessment of educational achievements: textbook]. Moscow: Logos, 204 p. (in Russian)

НАЗВАНИЕ РУКОПИСИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Шатырбаева М.Г.[1,*] , *Молдабаева М.Б.*[2]

(должна быть гиперссылка на профиль Orcid в значке)

[1]*Университет (полное название), Страна, Город*
[2]*Университет (полное название), Страна, Город*
[*]*e-mail: (эл.почта всех авторов)*

Аннотация (150-300 слов). Аннотация должна включать следующие обязательные пункты:
Цель, идеи и основные направления исследования;
Краткое описание научной и практической значимости исследования;
Краткое описание методологии исследования;
Основные результаты и анализ, выводы исследовательской работы;
Ценность проведенного исследования;
Практическое значение исследования.
Ключевые слова: *5-10 ключевых слов.*

TITLE OF THE MANUSCRIPT IN ENGLISH

M.G. Shatyrbayeva[1,*] *, M.B. Moldabayeva*

[1]*University (full name), Country, City*
[2]*University (full name), Country, City*
[*]*e-mail: (e-mail of the all authors)*

Abstract (150-300 words). The abstract should include the following mandatory items:
Purpose, ideas and main directions of research;
A brief description of the scientific and practical significance of the study;
Brief description of the research methodology;
Main results and analysis, conclusions of the research work;
The value of the conducted research;
Practical significance of the research.
Keywords: *5-10 keywords.*

Автор(лар) туралы мәлімет(тер):

Молдабаева Маржан Болатовна* – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галымжановна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Сведения об авторе(ах):

Молдабаева Маржан Болатовна* – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галимжановна – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, г. Алматы, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Information about author(s):

Moldabayeva Marzhan* – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Shatyrbayeva Madina – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical university (Kazakhstan, Almaty, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Zhumabayeva Elmira – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

ВНИМАНИЮ АВТОРОВ!

- **Электронные версии статей доступны на сайте zhetysu.edu.kz**
- **За достоверность предоставляемой информации ответственность несут авторы**

Периодичность журнала

Журнал «SocioHumanitas» выпускается с периодичностью **4 раза в год в следующие установленные сроки:**

№1 – до 30 марта;

№2 – до 30 июня;

№3 – до 30 октября;

№4 - до 30 декабря.

Информация о сроках приёма статей

Рукописи статей принимаются в течение предыдущего квартала календарного года для очередного номера журнала.

Информация о сроках приёма рукописей для публикации доступна на сайте журнала по ссылке: sociohumanitas@zu.edu.kz.

Статьи необходимо отправлять в редакцию через официальный сайт журнала: sociohumanitas@zu.edu.kz.

Языки публикации: казахский, русский, английский

Обращаем ваше внимание, что в одном номере журнала от одного автора может быть опубликована только одна статья. В год 1 автор может опубликовать не более 2 статей. При этом количество авторов должно быть не более 4.

Общие положения

Журнал «SocioHumanitas» принимает к публикации оригинальные исследования, оформленные в виде полноценных рукописей. Публикуемые материалы должны соответствовать научному профилю и тематической направленности журнала.

Тематическая направленность журнала:

· Социальные науки: социология, социальная философия, экономика, политология;

· Право и правовые исследования: теория и практика права, правовые трансформации в обществе;

· Гуманитарные исследования: история, искусствоведение, религиоведение, культурология;

· Социокультурные процессы: идентичность, коллективная память, ценностные и цифровые трансформации;

· Филология, дискурсивные исследования и междисциплинарные подходы.

Материалы должны быть уникальными, ранее не опубликованными, соответствовать тематике журнала и пройти проверку на плагиат (минимальный уровень оригинальности текста должен составлять не менее 75%), двойное слепое рецензирование и одобрение редколлегии.

Внимание! Статьи, оформленные с нарушением правил, содержащие большое количество грамматических и орфографических ошибок, автоматический перевод на английский/ казахский/ русский языки, редакцией не принимаются и будут возвращаться авторам без их рассмотрения.

Статьи, поступившие в редакцию, в обязательном порядке проходят на первом этапе первичный технический контроль на соответствие оформления статьи требованиям, изложенным в настоящем Руководстве и Шаблоне статьи на сайте. В случае несоответствия оформления статьи требованиям журнала статья возвращается на доработку. Напоминаем

авторам, что оформление статьи – обязанность автора(-ов), редакция лишь предоставляет полную информацию о необходимых требованиях и образец оформления статьи и осуществляет технический контроль на первом этапе экспертизы статьи. Если автор(-ы) не проходят первичный технический контроль 2 раза, то статья отклоняется окончательно и к повторному рассмотрению в журнале не принимается.

Ответственный секретарь проверяет материалы на соответствие требованиям оформления в течение пятнадцати-тридцати дней. В случае несоблюдения требований автору направляется уведомление о необходимости доработки или о том, что статья не принята.

Журнал является открытым – любой автор, независимо от гражданства, места работы и наличия ученой степени, имеет возможность опубликовать рукопись при соблюдении требований редакции. Работы студентов и магистрантов не принимаются.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи.

Способы оплаты

После принятия рукописи к публикации автору необходимо отправить скан-копию квитанции об оплате издательских расходов (в формате PDF или JPEG) на электронную почту: sociohumanitas@zu.edu.kz. Организационный взнос составляет 4 000 тенге. Для иностранных авторов без соавторства с казахстанскими авторами публикация в журнале осуществляется бесплатно.

Реквизиты университета

ЖУ имени И. Жансугурова
РНН 531400011685
БИН – 990140003041
ИИК – KZ566010311000005234
КБЕ 16
БИК – HSBKKZKX,
ТРФ 319900 АО «Народный банк Казахстана», г. Талдыкорган.

При оплате обязательно укажите назначение платежа: за рукопись в журнале SocioHumanitas.

Инструкция по оплате через Kaspi.kz приложение:

Платежи ➡ Поиск ➡ Вручную пишите «Жетысуский госуниверситет им. И.Жансугуров» ➡ Вместо факультета пишете: за SocioHumanitas ➡ Заполняете свои данные ➡Сумма: 4 000 тенге за 1 рукопись ➡ оплатить.

Адрес редакции: 040000, г. Талдыкорган, ул. И.Жансугурова, 187а, Жетысуский университет имени Ильяса Жансугурова, Отдел наукометрии и подготовки научных кадров, 310 кабинет, тел.: 8 (7282) 22-21-23, вн. 1193, e-mail: sociohumanitas@zu.edu.kz.

ИНФОРМАЦИЯ ДЛЯ АВТОРОВ

Авторам рекомендуется соблюдать установленные ниже правила подготовки рукописей для публикации в журнале.

Документ MS Word с рукописью должен быть назван по следующему шаблону: №1(118) Фамилии и имена всех авторов. Например: №4(117) Шатырбаева Г.Ж., Молдабаева М.Б., Жумабаева Э.Ф.

В конце статьи указываются сведения об авторах

(ФИО — по удостоверению личности, ученая степень, ученое звание, вуз или организация, e-mail, ORCID).

Образец:

Молдабаева Маржан Болатовна* – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Молдабаева Маржан Болатовна* – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Казахстан, Талдыкорган, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Moldabaeva Marzhan* – candidate of pedagogical sciences, professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ

1) Индекс МРНТИ (межгосударственный рубрикатор научно-технической информации) размещаются в верхней левой части статьи жирным шрифтом. Номер МРНТИ необходимо найти на сайте http://grnti.ru/.

2) Название статьи (7-12 слов), прописными буквами полужирным шрифтом, в центре (на языке статьи).

3) Фамилия и инициалы автора (авторов) и Orcid ID.

4) Информация об авторах (аффилиация (название организации), название страны, города, адреса всех авторов, электронные почты всех авторов).

Автор, ведущий переписку с редакцией и отвечающий за все замечания и исправления по статье, является автором-корреспондентом и обозначается символом «». Авторы разных организаций, указываются под цифрами 1, 2 и далее.*

5) Аннотация не менее 150 слов, не более 300 слов, ключевые слова /словосочетания 5-10 слов по тематике (на казахском, русском и английском языках).

6) Объем статьи (без учета списка литературы и сведений об авторах) должен составлять от 3000 до 6000 слов. При этом количество страниц формата А4 не имеет значения – учитывается исключительно число слов в тексте статьи.

7) При подаче статьи авторы предоставляют сопроводительное письмо (*Приложение А*), для внутривузовских авторов вместо сопроводительного письма требуется заключение факультета (*Приложение Б*).

8) Авторы в обязательном порядке должны указать в сопроводительном письме, что направляемая статья нигде ранее не публиковалась, и что в статье отсутствуют заимствованные фрагменты текста из других работ без ссылок на них.

9) Шрифт текста – Times New Roman, кегль – 12 пт., межстрочный интервал – 1. Поля слева и сверху – 2,5 см, справа и снизу – 2 см., абзац – 1,25. Шрифт текста Аннотации и списка использованной литературы – Times New Roman, кегль – 10 пт., межстрочный интервал – 1. Материал рукописи оформляется в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов».

10) В тексте для ссылок на литературные источники должны использоваться квадратные скобки – [1], на формулы круглые скобки – (1). Ссылки на формулы должны располагаться справа от формулы.

11) Все формулы, численные значения, обозначения величин должны быть набраны в формате Microsoft Equation 3.0 или MathType. Каждая формула должна быть набрана отдельно, если несколько формул идут подряд.

12) Все использованные обозначения должны быть пояснены (можно не пояснять однозначные общепринятые обозначения).

13) Нельзя начинать предложение с формулы.

14) Таблицы и иллюстрации должны быть расположены по мере упоминания их в тексте отдельными абзацами. Каждая таблица и иллюстрация должны иметь подпись и к каждой таблице и иллюстрации должна быть ссылка в тексте. Нумерация для таблиц и иллюстраций раздельная.

15) Иллюстрации должны быть хорошего качества (минимум 300dpi) и пронумерованы сквозной нумерацией. Все иллюстрации с их подписями должны быть выровнены по центру, подписи располагаться непосредственно под иллюстрацией и

отделяться пробелами от остального текста. Шрифт – Times New Roman, кегль – 12 пт. Пример **Рисунок 1** – Название рисунка

16) Таблицы должны быть созданы в формате таблицы Microsoft Word и пронумерованы сквозной нумерацией. Заголовок таблицы должен располагаться слева над таблицей. Заголовки и таблицы должны быть разделены пробелами от остального текста. Шрифт – Times New Roman, кегль – 12 пт. Пример Таблица 1 – Название таблицы

17) Рисунки, таблицы, графики, диаграммы и др. представляются непосредственно в тексте с указанием нумерации и заглавия (Например, Рис. 1 – Название рисунка). Количество рисунков, таблиц, графиков и диаграмм не должно превышать 20% от всего объема статьи (в некоторых случаях до 30%).

18) Раздел «Вклад авторов» должен быть обязательно указан перед списком литературы. В этом разделе необходимо отразить конкретный вклад каждого автора в подготовку статьи: проведение исследования, сбор данных, анализ результатов, написание текста и его редактирование.

Один автор может выполнять несколько функций одновременно. Если одну и ту же работу выполняли несколько авторов совместно, эта информация должна быть полностью указана для каждого автора.

Структура статьи должна соответствовать структуре IMRAD:

– Введение

– Материалы и методы

– Результаты и обсуждние

– Заключение

– Информация о финансировании (при наличии)

– Литература. Стиль оформления списка литературы согласно ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления» (требование к изданиям, входящих в перечень КОКСНВО). Список использованной литературы, или Библиографический список должен включать не менее 15 и не более 20 источников, включая обязательные ссылки на публикации, индексируемые в Web of Science и/или Scopus. Самоцитирование не более 1-2 источников. Не допускается автоматическая нумерация списка литературы.

– **References**. Для статей на казахском и русском языках обязательна транслитерация списка использованной литературы на латинице; для статей на английском языке список использованной литературы приводится на языке оригинала шрифт – латиница.

Внимание! Если в представленном списке литературы встречаются источники на кириллице, необходимо предоставить список литературы в двух вариантах: на языке оригинала в разделе «Литература» и в романизированной форме (транслитерация в латиницу) в разделе «References». Иностранные публикации полностью дублируются в разделе «References». Транслитерацию с кириллицы можно выполнить с помощью онлайн-конвертера на сайте https://qazlat.kz/.

Для транслитерированных списков литературы необходимо использовать следующую структуру: Автор(-ы) на английском языке. (год в круглых скобках). Название рукописи в транслитерированном варианте [перевод названия рукописи на английский язык], Транслитерированное название источника, выходные данные с обозначениями на английском языке.

Пример:

В разделе **«ЛИТЕРАТУРА»**

1 Zheldibayeva Raigul, Nascimento Ana Karina de O., Castro Vania, Kalantzis Mary, Cope Bill. The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study // Online Journal of Communication and Media Technologies. – 2025. – Vol. 15/3. – e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology // Educational Research and Evaluation. – 2025. – Т. 30. – №7–8. – С. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы. – 2002. – 90 с.

В разделе «**REFERENCES**»

1 Zheldibayeva R., Nascimento A.K. de O., Castro V., Kalantzis M., Cope B. (2025). The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study. Online Journal of Communication and Media Technologies, vol. 15, no. 3, e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. (2025). Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology. Educational Research and Evaluation, vol. 30, no. 7–8, pp. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Hmel N.D. (2002). Teoria i tehnologia realizasii selostnogo pedagogicheskogo prosesa: uchebnoe posobie v pomöş prepodavateläm, aspirantam, magistrantam, studentam [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process]. Almaty, 90 p. (in Russian)

Инструкция для авторов по оформлению рукописи в ***Приложении С***.

Приложение А

Сопроводительное письмо
(на официальном бланке организации)

Настоящим письмом подтверждаем, что публикация научной статьи **«Название статьи», ФИО автора (авторов**), в журнале **«SocioHumanitas»** не нарушает авторские права третьих лиц. Автор(ы) статьи передает(ют) издателю журнала неисключительные права на использование научной статьи на неопределенный срок, включая размещение полнотекстовых версий выпусков журнала на официальном сайте. Автор(ы) несет(ут) полную ответственность за использование объектов интеллектуальной собственности и авторских прав в статье, в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан. Также подтверждаем, что данная статья не была ранее опубликована, не направлялась и не будет направлена в другие научные издания (в случае принятия к печати). Автор(ы) выражает(ют) согласие с правилами подготовки рукописи к публикации, утвержденными редакцией журнала и размещенными на его официальном сайте.

Настоящее заключение выдано в редакцию научного журнала «Вестник ЖУ» в целях прохождения представленной статьи через процедуру проверки на антиплагиат.

В рукописи раскрыта информация об использовании генеративного Искусственного Интеллекта (далее ИИ) / инструментов с поддержкой ИИ, с указанием используемых моделей или сервисов, а также причины их применения.

В конце статьи, непосредственно перед ссылками/библиографией, будет включено следующее заявление:

«При подготовке данной работы автор(ы) использовали (НАЗВАНИЕ МОДЕЛИ/СЕРВИСА) для того, чтобы (ОБОСНОВАТЬ). После использования этого инструмента/сервиса автор(ы) просмотрели и отредактировали содержимое по мере необходимости и несут полную ответственность за содержание публикации».

Подтверждаем, что статья полностью соответствует политике журнала, касающейся использования генеративного ИИ и что все использованные инструменты были применены в соответствии с руководящими принципами публикационной этики.

В случае выявления серьезных нарушений публикационной этики, связанных с использованием ИИ автор(ы) принимает на себя полную ответственность за соблюдение всех норм и стандартов, установленных журналом.

Приложения:
Электронная версия статьи объёмом _____ страниц

_____	_____
ФИО автора	подпись, дата
_____	_____
ФИО автора	подпись, дата
_____	_____
ФИО автора	подпись, дата

Ректор / Проректор по НИР

Приложение Б

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Факультет/институт: (Название факультета/ института)

Заседание кафедры/ лаборатории, протокол № ___, от (дата)

Подтверждаем, что публикация научной статьи «Название статьи», ФИО автора (авторов), в журнале «SocioHumanitas» не нарушает авторские права третьих лиц. Автор(ы) статьи передает(ют) издателю журнала неисключительные права на использование научной статьи на неопределенный срок, включая размещение полнотекстовых версий выпусков журнала на официальном сайте. Автор(ы) несет(ут) полную ответственность за использование объектов интеллектуальной собственности и авторских прав в статье, в соответствии с действующим законодательством Республики Казахстан. Также подтверждаем, что данная статья не была ранее опубликована, не направлялась и не будет направлена в другие научные издания (в случае принятия к печати). Автор(ы) выражает(ют) согласие с правилами подготовки рукописи к публикации, утвержденными редакцией журнала и размещенными на его официальном сайте.

Настоящее заключение выдано в редакцию научного журнала «SocioHumanitas» в целях прохождения представленной статьи через процедуру проверки на антиплагиат.

В рукописи раскрыта информация об использовании генеративного Искусственного Интеллекта (далее ИИ) / инструментов с поддержкой ИИ, с указанием используемых моделей или сервисов, а также причины их применения.

В конце статьи, непосредственно перед ссылками/библиографией, будет включено следующее заявление:

«При подготовке данной работы автор(ы) использовали (НАЗВАНИЕ МОДЕЛИ/СЕРВИСА) для того, чтобы (ОБОСНОВАТЬ). После использования этого инструмента/сервиса автор(ы) просмотрели и отредактировали содержимое по мере необходимости и несут полную ответственность за содержание публикации».

Подтверждаем, что статья полностью соответствует политике журнала, касающейся использования генеративного ИИ, и что все использованные инструменты были применены в соответствии с руководящими принципами публикационной этики.

В случае выявления серьезных нарушений публикационной этики, связанных с использованием ИИ, может быть инициирован процесс ретракции статьи, и автор(ы) принимает на себя полную ответственность за соблюдение всех норм и стандартов, установленных журналом.

Приложения:
Электронная версия статьи объёмом _____ страниц

Декан/Директор _____
(подпись)

Заведующий кафедрой/Заведующий лабораторией _____
(подпись)

Научный руководитель/Консультант _____
(для обучающихся) (подпись)

Автор(ы) _____
(подпись)

_____
(подпись)

_____
(подпись)

Приложение С

ОБРАЗЕЦ СТРУКТУРЫ СТАТЬИ

МРНТИ

DOI (DOI статьи присваивается редакцией журнала после её принятия к публикации)

НАЗВАНИЕ РУКОПИСИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Шатырбаева М.Г.[1,*] , *Молдабаева М.Б.*[2]

(должна быть гиперссылка на профиль ORCID в значке)

[1]*Университет (полное название), Страна, Город*
[2]*Университет (полное название), Страна, Город*
**e-mail: (эл.почта всех авторов)*

Аннотация (150-300 слов). Аннотация должна включать следующие обязательные пункты:
Цель, идеи и основные направления исследования;
Краткое описание научной и практической значимости исследования;
Краткое описание методологии исследования;
Основные результаты и анализ, выводы исследовательской работы;
Ценность проведенного исследования;
Практическое значение исследования.
Ключевые слова: *5-10 ключевых слов.*

Введение

Введение должно содержать информацию о целях работы, важности области исследования, теоретической и практической значимости, актуальности проблемы, решения проблемы или формирования гипотезы.

Материалы и методы

Этот раздел должен содержать детальное описание используемых материалов, оборудования и программного обеспечения (с указанием модели, производителя и страны), а также подробное изложение применённых методов, включая новые методы, которые следует раскрыть более подробно. Для ранее известных методов достаточно указать ссылки на литературные источники. Если метод не является широко распространённым, следует объяснить его принцип и указать автора. Материалы, использованные в исследовании, должны быть описаны как в качественном, так и в количественном выражении. Статистический анализ полученных данных обязателен, а также необходимо указать используемое программное обеспечение. В разделе подробно описывается ход исследования, последовательность его этапов, проводится критический анализ существующих работ, выдвигаются гипотезы, которые в процессе рассуждений либо подтверждаются, либо опровергаются автором.

Результаты и обсуждение

Этот раздел раскрывает результаты работы и должен содержать анализ исследования. Результаты должны быть представлены в виде таблиц, рисунков и других иллюстративных материалов с их обсуждением.

Таблицы

Таблицы должны быть созданы в формате таблицы Microsoft Word и пронумерованы сквозной нумерацией. Заголовок таблицы должен располагаться слева над таблицей. Заголовки и таблицы должны быть разделены пробелами от остального текста. Шрифт – Times New Roman, кегль – 12 пт.

Таблица 1 – Название таблицы ***(ссылка при использовании из других источников)***

Название	**Результат 1**	**Результат 2**	**Результат 3**
Название 1	1	2	3

Иллюстрации

Иллюстрации должны быть хорошего качества (минимум 300dpi) и пронумерованы сквозной нумерацией. Все иллюстрации с их подписями должны быть выровнены по центру, подписи располагаться непосредственно под иллюстрацией и отделяться пробелами от остального текста. Шрифт – Times New Roman, кегль – 12 пт.

Рисунок 1 – Название рисунка ***(ссылка при использовании из других источников)***

Уравнения

Все формулы, численные значения, обозначения величин должны быть набраны в формате Microsoft Equation 3.0 или MathType. Не допускаются рисунки формул. Все формулы должны быть пронумерованы. Формулы должны быть выровнены по центру. Нумерация формул должна располагаться справа от формулы в круглых скобках. Все формулы должны быть разделены пробелами от остального текста.

$$f = \sum (a + \frac{a}{10}) \quad (1)$$

где: f – название обозначения;
a – название обозначения.

Этот раздел включает в себя интерпретацию и объяснение полученных в результате исследования данных, сравнение результатов с опытом других ученых.

Заключение

В этом разделе должны быть обобщены и подведены итоги проведенной работы, показаны, как потенциально могут быть использованы полученные результаты и их значимость для развития науки.

Информация о финансировании (при наличии)

Перечислить источники финансирования, при поддержке которых была выполнена работа.

Список литературы

Список использованной литературы, или Библиографический список должен включать не менее 15 и не более 20 источников, включая обязательные ссылки на публикации, индексируемые в Web of Science и/или Scopus. Самоцитирование не более 1-2 источников. Не допускается автоматическая нумерация списка литературы.

В тексте номер ссылки следует указывать в квадратных скобках. Например: Формула Королева [1] доказывает, что (…).

ЛИТЕРАТУРА:

1 Құдайбергенова С.Қ., Әбілдина С.Қ. Жасанды интеллект және білім беру: мүмкіндіктер мен перспективалар // Білім және қоғам. – Алматы, 2020. – № 2. – Б. 45–52.

2 Ахметов Ж.М. Аймақтық білім беру жүйесіндегі басқару мәселелері: оқу құралы. – Талдықорған: Жетісу университеті баспасы, 2023. – 45 б.

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate // Biosci. Biotechnol. Res. Asia. – 2014. – Vol. 10. – P. 119–125. URL: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends. – 2019. – Vol. 63(2). – P. 108 –115. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying // J. Agric. Food Chem. – 2003. – Vol. 51. – P. 4291–4295. URL: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro // J. Nat. Prod. – 2003. – Vol. 66. – P. 994–995. URL: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Roșu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania // Not. Bot. Horti Agrobot. Cluj-Napoca. – 2011. – Vol. 39. – P. 203–208. URL: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Чилдибаева А.Ж., Аметов А.А., Тыныбеков Б.М. Характеристика некоторых растительных сообществ с участием узкоэндемичного вида Rosa iliensis Chrshan. в поймах реки Или // Вестник КазНУ. Серия биологическая. – Алматы, 2019. – № 1(78). – С. 58–73.

9 Engelmann F. Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity // In Vitro Cell. & Dev. Bio. – Plant. – 2011. – Vol. 47(1). – P. 5–16. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Новикова Т.И. Использование биотехнологических подходов для сохранения биоразнообразия растений // Растительный мир Азиатской России. – 2013. – № 2(12). – С. 119–128.

11 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Официальный сайт Президента РК. – 2017. URL: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (қаралған күні: 16.04.2025).

12 Мухтарова Ш.М. Национальное самосознание личности в вузе: педагогический аспект. – Монография. – Караганда, 2006. – 150 с.

13 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы, 2002. – 90 с.

14 Аванесов В.С. «Теория и практика педагогических измерений». [Электронный ресурс]. URL: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (дата обращения: 08.09.2025).

15 Пру Андерсен, Джордж Морган. Разработка тестов и анкет для национальной оценки учебных достижений: учебное пособие. – Москва: Логос. – 2011. – 204 с.

REFERENCES:

1 Kudaibergenova S.K., Abildina S.K. (2020). Zhasandy intellekt zhane bilim beru: mumkindikter men perspektivalar [Artificial Intelligence and Education: Opportunities and Perspectives]. Bilim zhane kogam – Education and Society, no. 2, pp. 45–52. (in Kazakh)

2 Akhmetov Zh.M. (2023). Aimaqtyq bilim beru zhüiesindegi basqaru mäseleleri: oqu quraly [Management issues in the regional education system: textbook]. Taldykorgan: Zhetysu University Press, 45 p. (in Kazakh)

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. (2014). Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate. Bioscience Biotechnology Research Asia, vol. 10, pp. 119–125. Available at: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. (2019). Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends, vol. 63(2), pp. 108–115. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. (2003). Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying. Journal of Agricultural and Food Chemistry, vol. 51, pp. 4291–4295. Available at: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. (2003). An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro. Journal of Natural Products, vol. 66, pp. 994–995. Available at: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Rosu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. (2011). Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania. Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca, vol. 39, pp. 203–208. Available at: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Childibayeva A.Zh., Ametov A.A., Tynybekov B.M. (2019). Harakteristika nekotorykh rastitelnykh soobshchestv s uchastiem uzkoendemichnogo vida Rosa iliensis Chrshan. v poimakh reki Ili [Characteristics of some plant communities involving the narrow-endemic species Rosa iliensis Chrshan. in the floodplains of the Ili River]. Vestnik KazNU. Biological Series, no. 1(78), pp. 58–73. (in Russian)

9 Engelmann F. (2011). Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity. In Vitro Cellular and Developmental Biology – Plant, vol. 47(1), pp. 5–16. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Novikova T.I. (2013). Ispolzovanie biotekhnologicheskikh podkhodov dlya sokhraneniya bioraznoobraziya rasteniy [Use of biotechnological approaches for the conservation of plant biodiversity]. Rastitelnyy mir Aziatskoy Rossii, vol. 2(12), pp. 119–128. (in Russian)

11 Nazarbaev N. (2017). Bolashaqqa bagdar: Rukhani zhangyru [A Look into the Future: Spiritual Modernization]. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. (accessed: 16 April 2025). Available at: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (in Kazakh)

12 Mukhtarova Sh.M. (2006). Natsionalnoe samosoznanie lichnosti v vuze: pedagogicheskiy aspekt: monografiya [National self-consciousness of personality in higher education: pedagogical aspect: monograph]. Karaganda, 150 p. (in Russian)

13 Khmel N.D. (2002). Teoriya i tekhnologiya realizatsii tselostnogo pedagogicheskogo protsessa: uchebnoe posobie [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process: study guide]. Almaty, 90 p. (in Russian)

14 Avanesov V.S. (2025). Teoriya i praktika pedagogicheskikh izmereniy [Theory and Practice of Pedagogical Measurements]. (accessed: 8 september 2025). Available at: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (in Russian)

15 Pru Andersen J., Morgan G. (2011). Razrabotka testov i anket dlya natsionalnoy otsenki uchebnykh dostizheniy: uchebnoe posobie [Development of tests and questionnaires for national assessment of educational achievements: textbook]. Moscow: Logos, 204 p. (in Russian)

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚОЛЖАЗБА АТАУЫ

Шатырбаева М.Г.[1,] , Молдабаева М.Б.[2]*

[1]Университет (толық атауы), Елі, Қала
[2]Университет (толық атауы), Елі, Қала
**e-mail: (барлық авторлардың эл.почтасы)*

Аңдатпа (150-300 сөз). Аннотация келесі міндетті тармақтарды қамтуы керек:
Зерттеудің мақсаты, идеялары және негізгі бағыттары;
Зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу әдістемесінің қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары;
Жүргізілген зерттеудің мәні;
Зерттеудің практикалық маңызы.
Кілт сөздер: *5-10 кілт-сөздер.*

TITLE OF THE MANUSCRIPT IN ENGLISH

M.G. Shatyrbayeva[1,] , M.B. Moldabayeva*

[1]University (full name), Country, City
[2]University (full name), Country, City
**e-mail: (e-mail of the all authors)*

Abstract (150-300 words). The abstract should include the following mandatory items:
Purpose, ideas and main directions of research;
A brief description of the scientific and practical significance of the study;
Brief description of the research methodology;
Main results and analysis, conclusions of the research work;
The value of the conducted research;
Practical significance of the research.
Keywords: *5-10 keywords.*

Сведения об авторе(ах):

Молдабаева Маржан Болатовна* – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галимжановна – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, г. Алматы, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Автор(лар) туралы мәлімет(тер):

Молдабаева Маржан Болатовна* – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галымжановна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Information about author(s):

Moldabayeva Marzhan* – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Shatyrbayeva Madina – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical university (Kazakhstan, Almaty, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Zhumabayeva Elmira – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

TO THE AUTHORS ' ATTENTION!

- **Electronic versions of the articles are available on the website zhetysu.edu.kz**
- **The authors bear responsibility for the accuracy of the provided information**

Periodicity of the journal

The journal «SocioHumanitas» publishes **4 times a year in the following established terms:**

No. 1 - until March 30;

No. 2 - until June 30;

No. 3 - until October 30;

No. 4 - until December 30.

Information for authors regarding article submission deadlines

Manuscripts are accepted during the previous quarter of the calendar year for the current issue of the journal.

Information regarding the manuscript submission deadlines is available on the journal's website at: https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh.

Articles must be submitted to the editorial office via the journal's official website: https://sociohumanitas.zhetysu.edu.kz/sh.

Languages of publication: Kazakh, Russian, English

Please note that only one article per author may be published in a single issue of the journal. An author may publish no more than 2 articles per year. Additionally, the number of authors per article must not exceed 4.

General information

The SocioHumanitas journal accepts original research papers submitted as full manuscripts. All submitted materials must correspond to the journal’s academic profile and thematic scope.

The journal’s thematic focus includes:

· Social sciences: sociology, social philosophy, economics, political science;

· Law and legal studies: theory and practice of law, legal transformations in society;

· Humanities: history, art studies, religious studies, cultural studies;

· Sociocultural processes: identity, collective memory, value-based and digital transformations;

· Philology, discourse studies, and interdisciplinary approaches.

The materials must be unique, unpublished, aligned with the journal's theme, and for plagiarism check (the minimum required level of text originality must be at least 75%), double-blind peer review, and approval by the editorial board.

Attention! Articles that do not comply with the formatting guidelines contain a large number of grammatical and spelling errors, or use automatic translation into English/Kazakh/Russian will not be accepted by the editorial board and will be returned to the authors without review.

All submitted manuscripts must first pass an initial technical check. At this stage, the editorial office verifies whether the article is formatted according to the journal’s Guidelines and the official Article Template available on the website. If the manuscript does not comply with the formatting requirements, it will be returned to the author(s) for correction. Please note that proper formatting is the responsibility of the author(s). The editorial office only provides the necessary instructions and template and performs the technical check at the first stage. If the manuscript fails the initial technical check twice, it will be rejected permanently and will not be accepted for further consideration or resubmission to the journal.

The executive secretary reviews the submitted materials for compliance with the formatting requirements within fifteen to thirty days. If the requirements are violated, the author is notified about the need for revision or informed that the article has been rejected.

The journal is open access – any author, regardless of citizenship, place of work, or academic degree, may submit a manuscript for publication provided that the editorial requirements are met. Articles by students and master's students are not accepted.

The editorial team does not engage in literary and stylistic editing of articles.

Payment methods

After the manuscript is accepted for publication, the author must send a scan of the receipt for the publication fee (in PDF or JPEG format) to the email address: sociohumanitas@zu.edu.kz.

The organizational fee is 4 000 tenge. For foreign authors without co-authorship with Kazakhstani authors, publication in the journal is free of charge.

University details

Zhetysu University named after I. Zhansugurov
TIN 531400011685
BIN – 990140003041
IIC – KZ566010311000005234
BC 16
BIC - HSBKKZKX,
Taldykorgan regional department 319900 JSC «Halyk Bank», Taldykorgan.

When paying specify the purpose of payment: Registration fee for publication in the journal SocioHumanitas.

Payment instructions via Kaspi.kz the app:

Payments ➞Search ➞Manually write «Zhetysu University named after I. Zhansugurov «➞ Instead of the faculty, you write: for the SocioHumanitas ➞fill in your data ➞The amount: 4 000 tenge for 1 manuscript ➞pay

Editorial Office address: 040000, Taldykorgan, Ilyas Zhansugurov St., 187a, Zhetysu University named after Ilyas Zhansugurov, Department of Scientometrics and Research Personnel Training, Room 310, phone: 8 (7282)22-21-23, вн. 1193, e-mail: sociohumanitas@zu.edu.kz.

INFORMATION FOR AUTHORS

Authors are advised to follow the guidelines below when preparing manuscripts for publication in the journal.

The MS Word document with the manuscript must be named according to the following format: Last names and initials of all authors. For example: Shatyrbayeva G.Zh., Moldabayeva M.B.

At the end of the article, information about authors must be provided in three languages

(Full name — as in the identity document, academic degree, academic title, university or organization, e-mail, ORCID).

Sample:

Moldabaeva Marzhan – candidate of pedagogical sciences, professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Молдабаева Маржан Болатовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Казахстан, Талдықорган, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Молдабаева Маржан Болатовна – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Қазақстан. Талдықорған қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

ARTICLE FORMATTING GUIDELINES

(if the manuscripts is in English)

1) 1. The SRSTI index (State Rubricator of Scientific and Technical Information) must be placed at the top left corner of the article in bold font. The SRSTI number should be obtained from the website http://grnti.ru/.

2) The title of the article (7-12 words), in capital letters in bold, in the center (in the language of the article).

3) The last name and initials of the author(s) and Orcid ID.

4) Information about authors (affiliations (names of organizations), name of the country, city, addresses of all authors, e-mails of all authors).

The author responsible for correspondence with the editorial office and for addressing all comments and revisions to the article is the corresponding author and is marked with an asterisk «». Authors from different institutions are indicated using superscript numbers 1, 2, and so on.*

5) Abstract at least 150 and no more than 300 words, keywords/phrases (5–10 words) related to the topic (in Russian, Kazakh, and English).

6) The length of the article (without the reference list and author information) must be between 3,000 and 6,000 words. The number of A4 pages does not matter - only the word count of the article text is considered.

7) When submitting an article, authors must provide a cover letter (*Appendix A*). For internal university authors, a faculty approval (*Appendix B*) is required instead of a cover letter.

8) In the cover letter, authors are required to confirm that the submitted article has not been previously published anywhere and that the manuscript does not contain any plagiarized content or borrowed text from other works without proper citation.

9) Font – Times New Roman, size – 12 pt. with a single line spacing. Margins on the left and top – 2.5 cm, on the right and bottom – 2 cm, paragraph – 1.25. The material of the manuscript is drawn up in accordance with «State Standard» 7.5-98 «Magazines, collections, information publications. Publishing design of published materials».

10) In the text, square brackets should be used for references to literary sources – [1], round brackets for formulas – (1). Links to formulas should be located to the right of the formula.

11) All formulas, numerical values, and notation of quantities must be typed in Microsoft Equation 3.0 or MathType format. Each formula should be typed separately if several formulas are in a row.

12) All the symbols used should be explained (it is possible not to explain unambiguous generally accepted designations).

13) You cannot start a sentence with a formula.

14) Tables and illustrations should be arranged as they are mentioned in the text in separate paragraphs. Each table and illustration should have a caption and each table and illustration should have a link in the text. Numbering for tables and illustrations is separate.

15) Illustrations must be of high quality (minimum 300 dpi) and numbered consecutively. All illustrations and their captions should be center-aligned, with captions placed directly below the illustration and separated from the main text by spaces. The font should be Times New Roman, size 12 pt.Example: Figure 1 – Title of the illustration.

16) Tables should be created in Microsoft Word table format. All tables should be numbered. Tables must be created using the Microsoft Word table format and numbered consecutively. The table title should be left-aligned and placed above the table. Titles and tables should be separated from the main text by spaces. The font should be Times New Roman, size 12 pt. Example:Table 1 – Title of the table.

17) Figures, tables, graphs, charts, and other visual materials must be placed directly within the text and provided with numbering and a title (for example, Fig. 1 – Title of the Figure). The total number of figures, tables, graphs, and charts must not exceed 20% of the overall length of the article (in some cases, up to 30%).

18) The Author Contributions section must be included before the References. This section should clearly specify the individual contributions of each author to the preparation of the manuscript, including but not limited to: conducting the study, data collection, data analysis, manuscript writing, and editing.

An author may perform multiple roles. If several authors contributed jointly to the same task, this must be explicitly stated for each of them.

The structure of the article should follow the IMRAD format:

– Introduction
– Materials and Methods
– Results and Discussion
– Conclusion
– Funding information (if available)

– The style of the reference list must comply with «State Standard»7.1-2003 «Bibliographic record. Bibliographic description. General requirements and rules for compilation» (requirement for publications included in the list of the Committee for Quality Assurance in the Field of Science and Higher Education). The list of references, or Bibliography, must include no fewer than 15 and no more than 20 sources, including mandatory references to publications indexed in Web of Science and/or Scopus. Self-citation should be limited to no more than 1–2 sources. Automatic numbering of the reference list is not allowed.

– **References** For articles written in Kazakh and Russian, transliteration of the reference list into Latin script is mandatory; for articles written in English, the reference list should be provided in the original language, using Latin script.

Attention! If there is literature in Cyrillic in the submitted list of references, then it is necessary to submit the list of references in two versions: in the original language in the Literature and in the Romanized alphabet (transliteration into Latin) in References. If there are foreign publications, they are completely repeated in References. Transliteration from Cyrillic can be done using the Online Converter program on the website https://qazlat.kz/.

For transliterated reference lists, the following structure should be used: Author(s) in English. (Year in parentheses). Title of the manuscript in transliterated form [translation of the manuscript title into English], Transliterated title of the source, publication details with designations in English.

Example:

In the **«LITERATURE»** section:

1 Zheldibayeva Raigul, Nascimento Ana Karina de O., Castro Vania, Kalantzis Mary, Cope Bill. The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study // Online Journal of Communication and Media Technologies. – 2025. – Vol. 15/3. – e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology // Educational Research and Evaluation. – 2025. – Т. 30. – №7–8. – С. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы. – 2002. – 90 с.

In the **«REFERENCES»** section:

1 Zheldibayeva R., Nascimento A.K. de O., Castro V., Kalantzis M., Cope B. (2025). The impact of AI-driven tools on student writing development: A case study. Online Journal of Communication and Media Technologies, vol. 15, no. 3, e202526. DOI: https://doi.org/10.30935/ojcmt/16738

2 Sakibayeva B., Sakibayev S. (2025). Enhancing professional competence in physics and mathematics education through information technology. Educational Research and Evaluation, vol. 30, no. 7–8, pp. 610–622. DOI: https://doi.org/10.1080/13803611.2025.2502813

3 Hmel N.D. (2002). Teoria i tehnologia realizasii selostnogo pedagogicheskogo prosesa: uchebnoe posobie v pomöş prepodavateläm, aspirantam, magistrantam, studentam [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process]. Almaty, 90 p. (in Russian)

Instructions for authors on manuscript formatting can be found in ***Appendix C.***

Appendix A

Cover letter

(on the official letterhead of the organization)

This letter confirms that the publication of the scientific article titled **«Title of the article», Full name(s) of the author(s),** in the journal **«SocioHumanitas of ZU»** does not violate the copyright of third parties. The author(s) transfer(s) to the journal publisher non-exclusive rights to use the scientific article for an indefinite period, including the placement of full-text versions of the journal issues on the official website. The author(s) bear(s) full responsibility for the use of intellectual property objects and copyrights in the article in accordance with the current legislation of the Republic of Kazakhstan. We also confirm that this article has not been previously published, has not been submitted to, and will not be submitted to other scientific publications (in case of acceptance for publication). The author(s) express(es) consent to the rules for preparing the manuscript for publication, approved by the journal's editorial board and posted on its official website.

This approval statement is issued to the editorial office of the scientific journal "Bulletin of ZU" for the purpose of conducting an anti-plagiarism check of the submitted article.

The manuscript discloses information regarding the use of generative Artificial Intelligence (hereinafter referred to as AI) and/or AI-assisted tools, specifying the models or services used and the reasons for their application.

At the end of the article, immediately before the references/bibliography, the following statement will be included:

"In preparing this work, the author(s) used (NAME OF MODEL/SERVICE) in order to (JUSTIFY THE PURPOSE). After using this tool/service, the author(s) reviewed and edited the content as necessary and assume full responsibility for the content of the publication."

We confirm that the article fully complies with the journal's policy regarding the use of generative AI and that all tools were used in accordance with the principles of publication ethics.

In the event that serious violations of publication ethics related to the use of AI are identified, the author(s) assume full responsibility for compliance with all norms and standards established by the journal.

Attachments:

Electronic version of the article consisting of _____ pages

_____	_____
Author's Full Name	Signature, Date
_____	_____
Author's Full Name	Signature, Date
_____	_____
Author's Full Name	Signature, Date

Rector / Vice-Rector for Scientific Research

Appendix B

FACULTY APPROVAL STATEMENT

Faculty/Institute: (Name of the faculty/institute)

Meeting of the department/laboratory, Minutes No. ___, dated (date)

We hereby confirm that the publication of the scientific article entitled “Title of the article” by (Full name(s) of the author(s)) in the journal **SocioHumanitas** does not violate the copyright of third parties. The author(s) transfer to the Publisher of the journal non-exclusive rights to use the scientific article for an indefinite period, including the placement of full-text versions of the journal issues on the official website.

The author(s) bear full responsibility for the use of intellectual property objects and copyrights in the article in accordance with the current legislation of the Republic of Kazakhstan. We also confirm that this article has not been previously published, has not been submitted, and will not be submitted to other scientific journals (in the event of acceptance for publication).

The author(s) express their consent to the rules for preparing manuscripts for publication approved by the editorial board of the journal and posted on its official website.

This statement is issued to the editorial office of the scientific journal SocioHumanitas for the purpose of passing the submitted article through the plagiarism check procedure.

The manuscript discloses information regarding the use of generative Artificial Intelligence (hereinafter referred to as AI) and/or AI-assisted tools, specifying the models or services used and the reasons for their application.

At the end of the article, immediately before the references/bibliography, the following statement will be included:

"In preparing this work, the author(s) used (NAME OF MODEL/SERVICE) in order to (JUSTIFY THE PURPOSE). After using this tool/service, the author(s) reviewed and edited the content as necessary and assume full responsibility for the content of the publication."

We confirm that the article fully complies with the journal’s policy regarding the use of generative AI and that all tools were used in accordance with the principles of publication ethics.

In the event that serious violations of publication ethics related to the use of AI are identified, the author(s) assume full responsibility for compliance with all norms and standards established by the journal.

Attachments:

Electronic version of the article consisting of _____ pages

Dean/Director _____ (signature)

Head of Department/Head of Laboratory _____ (signature)

Scientific Supervisor /Consultant (for students) _____ (signature)

Author(s) _____ (signature)

_____ (signature)

_____ (signature)

Appendix C

SAMPLE ARTICLE STRUCTURE

STIS

DOI (The article's DOI is assigned by the journal editorial office after acceptance for publication)

TITLE OF THE MANUSCRIPT IN ENGLISH

M.G. Shatyrbayeva[1,] , M.B. Moldabayeva*

*(*there should be a hyperlink to the ORCID profile in the icon *)*

[1]University (full name), Country, City
[2]University (full name), Country, City
**e-mail: (e-mail of the all authors)*

Abstract (150-300 words). The abstract should include the following mandatory items:
Purpose, ideas and main directions of research;
A brief description of the scientific and practical significance of the study;
Brief description of the research methodology;
Main results and analysis, conclusions of the research work;
The value of the conducted research;
Practical significance of the research.
Keywords: *5-10 keywords.*

Introduction

The introduction should contain information about the objectives of the work, the importance of the research area, the theoretical and practical significance, the relevance of the problem, the solution of the problem or the formation of a hypothesis.

Materials and methods

This section should consist of a detailed description of materials, equipment and software (including the model, company and country), as well as a detailed description of the methods used, while only new methods should be described in detail. It is sufficient to refer to previously published and well-known methods in the list of references. If the method is not widely known, it is desirable to state its principle and specify the author. The materials used in the course of the study should be described in qualitative and quantitative terms. Statistical analysis of the data obtained during the study is mandatory, it is also necessary to specify the software used. This section provides a detailed description of the research process and the sequence of its stages. It includes a critical analysis of existing studies and presents hypotheses that are either confirmed or refuted by the author in the course of the discussion.

Results and discussions

This section reveals the results of the work and should contain an analysis and discussion of the results of the study. The results should be presented in the form of tables, figures and other illustrative materials with their discussion.

Tables

Tables must be created using the Microsoft Word table format and numbered consecutively. The table title should be left-aligned and placed above the table. Titles and tables should be separated from the main text by spaces. The font should be Times New Roman, size 12 pt.

Table 1 – Title of the Table (***link to the source if taken from another publication***)

Title	**Result 1**	**Result 2**	**Result 3**
Title 1	1	2	3

Illustrations

Illustrations must be of good quality (minimum 300 dpi) and numbered consecutively. All illustrations with their captions should be center-aligned, with captions placed directly below the illustration and separated from the main text by spaces. The font should be Times New Roman, size 12 pt.

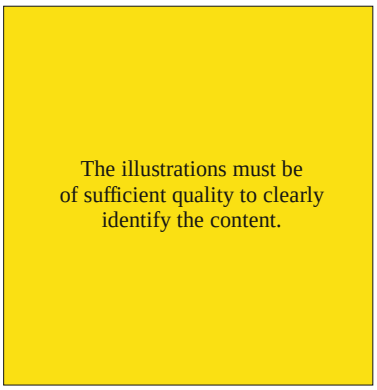

Figure 1 – The name of the figure (***link to the source if taken from another publication***)

Equations

All equations, numerical values, and notation of quantities must be typed in Microsoft Equation 3.0 or MathType format. Drawings of formulas are not allowed. All formulas must be numbered. Formulas should be centered. The numbering of formulas should be placed to the right of the formula in parentheses. All formulas should be separated by spaces from the rest of the text.

$$f = \sum (a + \frac{a}{10}) \quad (1)$$

where: f – designation name;

a – designation name.

Discussion

This section includes the interpretation and explanation of the data obtained during the research, as well as a comparison of the results with the findings of other scholars.

Conclusion

This section should summarize and summarize the results of the work carried out, show how the results obtained and their significance for the development of science can potentially be used.

Financing information (if available)

List the sources of funding with the support of which the work was carried out.

List of literature

The list of references, or Bibliography, must include no fewer than 15 and no more than 20 sources, including mandatory references to publications indexed in Web of Science and/or Scopus. Self-citation should be limited to no more than 1–2 sources. Automatic numbering of the reference list is not allowed.

In the text, the reference number should be indicated in square brackets. For example: Korolev's formula [1] proves that (...).

LITERATURE:

1 Құдайбергенова С.Қ., Әбілдина С.Қ. Жасанды интеллект және білім беру: мүмкіндіктер мен перспективалар // Білім және қоғам. – Алматы, 2020. – № 2. – Б. 45–52.

2 Ахметов Ж.М. Аймақтық білім беру жүйесіндегі басқару мәселелері: оқу құралы. – Талдықорған: Жетісу университеті баспасы, 2023. – 45 б.

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate // Biosci. Biotechnol. Res. Asia. – 2014. – Vol. 10. – P. 119–125. URL: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends. – 2019. – Vol. 63(2). – P. 108 –115. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying // J. Agric. Food Chem. – 2003. – Vol. 51. – P. 4291–4295. URL: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro // J. Nat. Prod. – 2003. – Vol. 66. – P. 994–995. URL: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Roșu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania // Not. Bot. Horti Agrobot. Cluj-Napoca. – 2011. – Vol. 39. – P. 203–208. URL: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Чилдибаева А.Ж., Аметов А.А., Тыныбеков Б.М. Характеристика некоторых растительных сообществ с участием узкоэндемичного вида Rosa iliensis Chrshan. в поймах реки Или // Вестник КазНУ. Серия биологическая. – Алматы, 2019. – № 1(78). – С. 58–73.

9 Engelmann F. Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity // In Vitro Cell. & Dev. Bio. – Plant. – 2011. – Vol. 47(1). – P. 5–16. URL: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Новикова Т.И. Использование биотехнологических подходов для сохранения биоразнообразия растений // Растительный мир Азиатской России. – 2013. – № 2(12). – С. 119–128.

11 Назарбаев Н. Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру // Официальный сайт Президента РК. – 2017. URL: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (қаралған күні: 16.04.2025).

12 Мухтарова Ш.М. Национальное самосознание личности в вузе: педагогический аспект. – Монография. – Караганда, 2006. – 150 с.

13 Хмель Н.Д. Теория и технология реализации целостного педагогического процесса: учебное пособие в помощь преподавателям, аспирантам, магистрантам, студентам. – Алматы, 2002. – 90 с.

14 Аванесов В.С. «Теория и практика педагогических измерений». [Электронный ресурс]. URL: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (дата обращения: 08.09.2025).

15 Пру Андерсен, Джордж Морган. Разработка тестов и анкет для национальной оценки учебных достижений: учебное пособие. – Москва: Логос. – 2011. – 204 с.

REFERENCES:

1 Kudaibergenova S.K., Abildina S.K. (2020). Zhasandy intellekt zhane bilim beru: mumkindikter men perspektivalar [Artificial Intelligence and Education: Opportunities and Perspectives]. Bilim zhane kogam – Education and Society, no. 2, pp. 45–52. (in Kazakh)

2 Akhmetov Zh.M. (2023). Aimaqtyq bilim beru zhüiesindegi basqaru mäseleleri: oqu quraly [Management issues in the regional education system: textbook]. Taldykorgan: Zhetysu University Press, 45 p. (in Kazakh)

3 Rahnavard A., Asadian G., Pourshamsian K., Taghavi M. (2014). Assessing genetic variation of dog rose (Rosa canina L.) in Caspian climate. Bioscience Biotechnology Research Asia, vol. 10, pp. 119–125. Available at: https://biotech-asia.org/pdf/vol10no1/BBRAV10I01P119-125.pdf

4 Trust T., Horrocks B. (2019). Six key elements identified in an active and thriving blended community of practice. TechTrends, vol. 63(2), pp. 108–115. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/s11528-018-0265-x

5 Stralsjo L., Alklint C., Olsson M.E., Sjöholm I. (2003). Total folate content and retention in rosehips (Rosa ssp.) after drying. Journal of Agricultural and Food Chemistry, vol. 51, pp. 4291–4295. Available at: https://pubs.acs.org/doi/abs/10.1021/jf034208q

6 Larsen E., Kharazmi A., Christensen L.P., Christensen S.B. (2003). An anti-inflammatory galactolipid from rose hip (Rosa canina) that inhibits chemotaxis of human peripheral blood neutrophils in vitro. Journal of Natural Products, vol. 66, pp. 994–995. Available at: https://colab.ws/articles/10.1021%2Fnp0300636?utm_source=chatgpt.com

7 Rosu C.M., Manzu C., Olteanu Z., Oprica L., Oprea A., Ciornea E., Zamfirache M.M. (2011). Several fruit characteristics of Rosa sp. genotypes from the Northeastern region of Romania. Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca, vol. 39, pp. 203–208. Available at: https://www.notulaebotanicae.ro/index.php/nbha/article/view/6333

8 Childibayeva A.Zh., Ametov A.A., Tynybekov B.M. (2019). Harakteristika nekotorykh rastitelnykh soobshchestv s uchastiem uzkoendemichnogo vida Rosa iliensis Chrshan. v poimakh reki Ili [Characteristics of some plant communities involving the narrow-endemic species Rosa iliensis Chrshan. in the floodplains of the Ili River]. Vestnik KazNU. Biological Series, no. 1(78), pp. 58–73. (in Russian)

9 Engelmann F. (2011). Use of biotechnologies for the conservation of plant biodiversity. In Vitro Cellular and Developmental Biology – Plant, vol. 47(1), pp. 5–16. Available at: https://link.springer.com/article/10.1007/S11627-010-9327-2

10 Novikova T.I. (2013). Ispolzovanie biotekhnologicheskikh podkhodov dlya sokhraneniya bioraznoobraziya rasteniy [Use of biotechnological approaches for the conservation of plant biodiversity]. Rastitelnyy mir Aziatskoy Rossii, vol. 2(12), pp. 119–128. (in Russian)

11 Nazarbaev N. (2017). Bolashaqqa bagdar: Rukhani zhangyru [A Look into the Future: Spiritual Modernization]. Official website of the President of the Republic of Kazakhstan. (accessed: 16 April 2025). Available at: https://www.akorda.kz/kz/events/akorda_news/press_conferences/memleket-basshysynyn-bolashakka-bagdar-ruhani-zhangyru-atty-makalasy (in Kazakh)

12 Mukhtarova Sh.M. (2006). Natsionalnoe samosoznanie lichnosti v vuze: pedagogicheskiy aspekt: monografiya [National self-consciousness of personality in higher education: pedagogical aspect: monograph]. Karaganda, 150 p. (in Russian)

13 Khmel N.D. (2002). Teoriya i tekhnologiya realizatsii tselostnogo pedagogicheskogo protsessa: uchebnoe posobie [Theory and technology of implementing the holistic pedagogical process: study guide]. Almaty, 90 p. (in Russian)

14 Avanesov V.S. (2025). Teoriya i praktika pedagogicheskikh izmereniy [Theory and Practice of Pedagogical Measurements]. (accessed: 8 september 2025). Available at: https://charko.narod.ru/tekst/biblio (in Russian)

15 Pru Andersen J., Morgan G. (2011). Razrabotka testov i anket dlya natsionalnoy otsenki uchebnykh dostizheniy: uchebnoe posobie [Development of tests and questionnaires for national assessment of educational achievements: textbook]. Moscow: Logos, 204 p. (in Russian)

ҚАЗАҚ ТІЛІНДЕГІ ҚОЛЖАЗБА АТАУЫ

Шатырбаева М.Г.[1,] , Молдабаева М.Б.[2]*

[1]Университет (толық атауы), Елі, Қала
[2]Университет (толық атауы), Елі, Қала
**e-mail: (барлық авторлардың эл.почтасы)*

Аннотация (150-300). Аннотация келесі міндетті тармақтарды қамтуы керек:
Зерттеудің мақсаты, идеялары және негізгі бағыттары;
Зерттеудің ғылыми және практикалық маңыздылығының қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу әдістемесінің қысқаша сипаттамасы;
Зерттеу жұмысының негізгі нәтижелері мен талдаулары, қорытындылары;
Жүргізілген зерттеудің мәні;
Зерттеудің практикалық маңызы.
Кілт сөздер: *5-10 кілт сөз.*

НАЗВАНИЕ РУКОПИСИ НА РУССКОМ ЯЗЫКЕ

Шатырбаева М.Г.[1,] , Молдабаева М.В.[2]*

[1]Университет (полное название), Страна, Город
[2]Университет (полное название), Страна, Город
**e-mail: (эл.почта всех авторов)*

Аннотация (150-300). Аннотация должна включать следующие обязательные пункты:
Цель, идеи и основные направления исследования;
Краткое описание научной и практической значимости исследования;
Краткое описание методологии исследования;
Основные результаты и анализ, выводы исследовательской работы;
Ценность проведенного исследования;
Практическое значение исследования.
Ключевые слова: *5-10 ключевых слов*

Information about author(s):

Moldabayeva Marzhan* – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Shatyrbayeva Madina – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Abai Kazakh National Pedagogical university (Kazakhstan, Almaty, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Zhumabayeva Elmira – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Zhetysu University named after I. Zhansugurov (Kazakhstan, Taldykorgan, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Автор(лар) туралы мәлімет(тер):

Молдабаева Маржан Болатовна* – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галымжановна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті (Қазақстан, Алматы қ., e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – педагогика ғылымдарының кандидаты, профессор, І. Жансүгіров атындағы Жетісу университеті (Қазақстан, Талдықорған қ., e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Сведения об авторе(ах):

Молдабаева Маржан Болатовна* – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: m.shatyrbaeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Шатырбаева Мадина Галимжановна – кандидат педагогических наук, профессор, Казахский Национальный педагогический университет имени Абая (Казахстан, г. Алматы, e-mail: marzhan_moldabaeva@mail.ru, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).

Жумабаева Эльмира Фархатовна – кандидат педагогических наук, профессор, Жетысуский университет имени И. Жансугурова (Казахстан, г. Талдыкорган, e-mail: e.zhumabayeva@mail.com, ORCID: https://orcid.org/0000-0000-0000-0000).